

ישרון.

מכתב עתי

המחסף

כל עניני חכמות ישראל וכל יקר בשפתנו הקדושה

על ידי

יוסף יצחק קאבאק

רב בעיר באמבערג והגליל יע"א.

כרך שביעי.

ה' תרל"א לב"ע.

Bamberg, 1871.

Druck der Schmidt'schen Officin.

זאש

לכ

המחבר

מורה

יו

המחבר

לכבוד הנשר הגדול ה"ה הרב הגאון החכם הסולל
המפורסם לשם ולתהלה בכל קנ"י ארץ קרובים ורחוקים כש"ת
מזהר"ר נתן הכהן אדלער נ"י

ראב"ד בכל מדינת מלכות ברושניא

יובל שי הספר הזה לעת מלאת לו חמש ועשרים שנה בכהנח
משמרתו מלאת מוקדו ומכבדו ידיו ולוהביו

יוסף יצחק קאבאק

רב בעיר באמזערג וסגליל יע"א.

[illegible]

כ ב י כ ו ל

כמו שהיה מדרכי המקרא ליהם לאלהי ישראל תוארים
ופעולות אשר יש להבין מהם ענין גשמי חס מוח הדברים
בכתבם ועלים עיניו מהכלל כי רק מקצת הלשון האנושית
לצין תוארים רוחניים כל זרע ומהרגל והסכר לדבר בדרך
ההנהגה ובמליצות מובנות שמו את שפתם שפת בני אדם (ובאמת
מאלו ומקדם בני ישראל הודו בלבם והודיעו בפיהם כי האלוה
הוא אחד מבלי דמיון שווי ערך ותמונה), כן השתמשו בעלי
הסגדה אשר שמו כל חפץ מגמלתם ומערתם להראות את עשר
שבד התורה והבין היקר המלאכה בה דברים בעיני האלוה ופירע
בהלטרפותו אל בני אדם ואל בני ישראל עם סילתו בדרכי
המליצה ההנהגה בעיני בני אדם, ורעיונות עמוקות נקיות
וישרות אשר הולידם במדרש הכתובים במחללות חול הלבשו.
והנה לא לבד לורדי היהודים אשר לא מבני עמנו חדשים וגם
ישנים אשר סגרו עיניהם מהבין הדברים היקרים המלאכים בתלמודים
ובמדרשים כתפוחי זהב במשניות כסף, דרכו חסם דבר מר
ודברו סרה על חכמי ישראל ומוריהם, אך גם בכל דור ודור
קמו אנשים בישראל השופכים לעג וקלס על מדרשי רז"ל בהשגות
העניינים כמשמעותם וכלורתם ולא כמובנם התוכני והאמתי. ואף
כי חינו נין הלורך בימינו להשיב על דעות משחתות כאלה כי
להפך חכמי דורינו הם הם אשר הולידו יקר ממולל והורו הדרך
הנכון להבין הדרכות וההגדות על אמתתם בכל זאת עלינו
לפרסם כי גם בדורות הראשונים לא בחכמה שאלו על זאת
מאחר שבעלי הסגדה בעומם הגידו ולא כחדו כי מאמריהם

לא נאמרו רק ע"ד מליצם; ויש דברים בגו, והוא כי ברוב המקומות אשר הם ייחסו לה' פעולות ותכונות אשר היון נאותות לאלוהים חמת (ד"מ שהקב"ה הוא בגלות וכיונא בו אשר בחמת יש בו חוכן נחמד) השתמשו במלה כביכול להעיר את הקוסא שאין הכוונה כאן להגשים את הבורא אלא להראות שבחיו ומדות נדקו. ובאשר ראיתי כי עוד לא נתחווה הוראת המלה האת כראוי אמרתי לפרשם, לחוות דעתי ולהשים דברתי עליה במאמר הזה. כנראה התחילו להשתמש במלה הזאת בימי ר' עקיבא; עיין מילתא (מס' דפסחא פ"ד דד"ה ויהי מקץ) „כל זמן שישראל משתעבדין וכו' ר' עקיבא אומר אלמלא מוקרא כחוב אי אפשר לאמרו כביכול“ (ועיין „מדות סופרים“ להרמ"ה ווייס ס' ל') ועוד שם (מס' דיוסי פ"ז דד"ה וישבו) „דרש פפוס לכוסתי ברכבי פרעה רכב פרעה על סוס זכר כביכול מגלה הקצה על סוס זכר וכו' אומר ר' עקיבא דייך פפוס“ ובמדרשים הקדומים מנאל שמושה עד' כמס' פנאים, ע' במילתא (סס, מס' דשירא פ"ה פ"ו ופ"י, מס' דעמלק פ"ה) ובספרי (במדבר פ' מ"ב ופ' פ"ד ופ' ל"ב, דברים פ' שי"ג ופ' שמו') ובבראשית רבה [פ"ב'] ופ"ח ר' אומר גדול השלטון וכו' ומקומות אחרים] ובפסיקתא דר' בנהא אשר הוילאה ר"ש בוצער (פ' שקלים דף ע"ו ע"ב ומקומות אחרים), ולפי קלח נוסחאות גם במשנה נמאל פעם

(1) שם הוא ב' פעמים בין הדרכות אשר חסגנה על דברי הכתוב „הלה תולדות השמים והארץ בהבראש“; ומחנב אתי מאמרים בדרך מלצה הנמלטים שם המורים אך המחיקו הדרכים בדברים נאים ד"פ:

ביראן תישקלו,

יבני תבנו ?

ביראן תישקלו,

יבני תבנו בקר הישי ?

אחת' והוא (סנהדרין פ"ו מ"ה), "אמר ר' מאיר בזמן שאדם
מזטער שכינה מה הלשון חומרת כביכול קלני מראשי קלני
מחורשי" (ע' תוי"ט שם ויש להוסיף כי גם ברץ לא גרים למלת
כביכול); וגדאש שמלת שכינה נכונה במקומה אבל כביכול
טסק אח"כ, כי לא גרסינן ליה במוסחאות המשנה שבבבלי
וירושלמי.

ועדס אלזע דעתו בענין המלה הזאת אביא כאן מה
שכתבו עליה הקדמונים והאחרונים ע"פ הספרים אשר הם כעת
תחת ידי.

ביומא דף ג' ע"ב: "ר' יונתן אומר בין קח לק בין ויקחו
חליק משל לצור ומה ת"ל קח לק כביכול משלק אני רועה
יותר משלהם", ופי' רש"י כביכול²) אני שמעתי חס הים הצבור
יכול להסכסכר בשל יחיד הייתי רועה, ואני אומר לפי שדבר
קשה הוא לומר שהקב"ה קץ בישראל אומר כביכול כלומר על
כרחיו יאמר (ברש"י שבע"י גר' נאמר וכו') כן כאלו אפשר
לומר כן וכן כל כביכול שבהש"ס ע"כ; ובמגלה דף כ"א
ע"א על דברי ר' אבהו, "הלמלא מקרה כתוב אי אפשר לאומרו
כביכול" פירש"י נאמר בהקב"ה כבאדם (בע"י גרים ככן אדם
ושבוס הוא) שיכול להאמר בו כן ע"כ; ובסנהדרין דף ל"ז ע"א
"אין כן דוד בא וכו' עד שחייאשו מן הגאולה שג' ואפס עלור

²) ובשם"י מציין בטעות כביכול, ומאיהו להעיר כאן על טעות הציין
ברש"י בכתוב ב' ע"ב ולא נחקרה עוד בדפוסים חדשים והוא בד"ה איערב
שימאח ואדכי יומא פירש"י אדכי לשון עבר נחמנה מן העולם השמש עכ"ל;
ומי לא ידע כי אדכי הוא אהפצצ' מן דכי rein sein ומלות אדכי
יומא מזוהת נגד המלות טהר יומא; אולם יש לציין איערב במקום
אדכי אשר עליו סימנים דברי רש"י: לשון עבך (פי' ערב הוא כמו
עבד) נחמנה מן העולם השמש (שהוא ענין איערב שימאח) וזה
הוא ברור בעיני.

ושמו כביכול" וכו' פירש' כאלו יכולין לומר דבר זה כלפי
 מעלה ע"כ; ובהניגוד דף י"ג ע"ב, "כביכול שחשבונו פמליה של
 מעלה" פירש' אף כלפי לבא שכינה החקקנו לומר כך כמו
 בשאר ודס שיכול לומר בו מיעוט ע"כ. מכל זה נראה כי לפי
 דעתו השתמשו במלה הזאת חס בלעדי לומר דבר שאינו דרך
 סביר של הקב"ה לומר מדבריו כן בעל אדם שיכול לחזור עליו כך.
 ור' ישועה בן ר' יוסף כתב בספרו הליכות עולם שער ב' פ"ה (והוכן
 דבריו הושתק בקצור כללי הגמרא ברכות ק"ב ע"ב) ח"ל:
 "כביכול בלשונם ז"ל בהרבה מקומות ר"ל התורה שניתנה בכ"ב
 אותיות יכולה לומר דבר (זה) אבל לנו אי אפשר לחמור ח"ל
 כ"ב מועדיקן בחוב בתורה בענין חומרים בהרבה מקומות אלמלא
 נקרא בחוב ח"ל הפה יכול לחמור וכן ראיתי בתוספות מגלה
 זה הלשון משמשין בו בהרבה אנחות בדברים שאינם דרך
 כבוד כלפי מעלה כמו כי חזק הוא מומנו כביכול כלפי מעלה
 חמור וכן הרבה ביחוד בו"י [ואני חשתי בתוספות מגלה ולא
 מלאחי על זה כלום רק בע"י מעלה ס' כ"ט ד"ה תוספות
 בה"ל: "כביכול כתוב במדרש כביכול בחוב בתורה ונקוד
 על הכ"ף ועל הצי"ת כלומר שכתוב בתורה"]. ועל זה כתב
 ר' אליהו הכהור בס' "תשב"י" עלי להזכיר את שם בעל ה"ע ח"ל:
 "ולזה הפירוש ח"ל טעם ורית מפני כמה דברים האחד שיותר נכון
 היה לומר כביכול כמו שאמרו במדרש (סיר ח') נגילה וגשמחה
 כך בתורה שניתנה בכ"ב אותיות (ובנוסחאות שלנו: בכ"ב אותיות
 שכתבת לנו בתורה בי"ת שנים כ"ף עשרים הרי כך) והשני היה
 ראוי לומר כביכול כי התורה לשון נקבה לכן ח"ל חומר כי
 הכ"ף והצי"ת משמשין כאחד כמו שמואל (ישעיה ח' ח') שופטיך
 כצראשונה ויועליך כצתהלה כך כביכול הכ"ף בשבא והצי"ת
 בפחת ראה לומר התורה דברה כלפי מעלה כמו ביכול כמו
 במי שיכול לקבל המאמר ההוא" עכ"ל; ודבריו קים וקבל מהר"ל

העלילת בחי'ט מנגלה פ'ד מ'א וסמךדרין פ'ו מ'ה ח'ל: נקוד הכ'ף
 הוא ובכ'י ת פתח והכ'ף הוא כ'ף דמיון עכ'ל, ובש'ל'ה דפוס פ'ס
 דאדרה דף ת'ו ע"ב כתב ע"פ דברי רש"י ביומא (ע' לעיל) מנגלה
 לפי'רש"י ל'רץ לקרות פ'קדול בחירק תחת הכ'ף ושא תחת הכ'י"ת
 וכו' ולא פירשו כאלו יכול, ועוד הביא דברי בעל ה"ע בקמור;
 וע' עוד בס' בית דוד לר' דוד קורניאלדי ריש פ'ד דמנגלה.

ומאחר שחוקרי זמננו הביחו לי פה מקום להתגדר [כי לפי
 זכרוננו לא הרגישו בו רק הכ' גיגער (במ'ע): יודיעט
 ל'יעשריפט פיר וויססעשאפטליכע געדאכלאג'יג' ח'ס' דף 271
 אשר אשר הם תרגם מלת כביכול בל"א: als spräche man von
 einem, bei dem so etwas möglich wäre (וכ' דוקים
 (בס' שפראכט דער משנה דף 84) וכו' לשון (בגן-הגניז,
 חקירות דף 91) וכו' פינעלס (בס' דרכה של תורה דף 203)
 וכו' בוצער (בכשרותיו לפסיקתא דר' כהנא דף ק"ך ע"א הש"ס
 כד), אף אני חשבתי חלקי ואפרש את מלת כביכול ע"פ
 משפט לשון חכמים; וזה כי הביטוי פועל יורה לפעמים בלשון
 חול על פעולה הנשית באין נושא מיוחד (impersonale) מה
 שלא מצינו במקרא ולפעמים הוראתו ושמעו בשם מפעל כמו
 שמוציא הרבה פעמים במדרשים בנכונג שבטולם פ"י במה
 שהוא מוכן בטולם או במנהג הטולם ועיניו in dem, was
 in der Welt gebräuchlich ist, gewöhnlich מוצי' במשנה (חולין פ"ז מ"ד) חס' זה בנותן טעם פ"י חס' יש
 זה שיעור שהוא נותן טעם ובכ'י"ת הוא כאן מפני מלת שיעור
 הסדר, וע' נדק דף מ"ט ע"א ח"ר שומן כלי חרס שיעורו כנכנס
 משקל (וכ' שבת ל"ז ע"א ואין מן המוקד להביא כנכנס כמו
 שהוא ברש"י). והנה במדרשים רגיל הוא לומר בדרך באלה יכול
 ועיניו: es könnte sein, man könnte annehmen, in der Möglichkeit
 möglich, והנה לפ"י יהיה ביכול

כמו בנזכר (וע' ברשב"א ברכות ל"ב ע"א על דברי הש"ס מובלתי יכולת ד' יכול ד' מביעה ליה) ויבוא הבי"ח לפני הדיבורי כההרגל בלשון חז"ל והוראת הכ"ף היא ידועה ומוסכמת לשו' ומעיון, ולפי"ז הוראת כביכול wie in der Möglichkeit wäre ומלבו במאמר הוא als ob es möglich wäre חתמה"ה במדרש, ולפי"ז יש לנקוד כמו שכתוב בשל"ה ב"קב"ל מאחר שאין כאן ה"א הידיעה מובלעת והשוא' הראשון נהיה לתנועה קלה; ובמחזור רומי כ"י מלאתי מנוקד ב"קב"ל וטעות הוא.

נחום בריכל

תולדות רב

מאת

אברהם לעווידאדק זצ"ל.

(המסך המאמר עד הנו.)

כאשר היה רב מוסכם בדעתו לירד לבבל ח"ל ר' חייא לרבי בן אחוה יורק לבבל⁷⁰) יורה חיבור וסותר? ח"ל יורה, ידן דיני ממונות ברשות כדי שפטר מלשלם אם יעשה? ח"ל ידן, יחור בכורות? ח"ל אל יחור; משום דרב חכים עובד ובקי בזמון (שנאגדל שמה עשר חלל רועה בהמה לידע חיה מוס קבוע ואחיה מוס עובר) ואפשר שיחיר מוס שאינו ניכר לרבים שהוא מוס ויאמרו כהאי גוהא שרי רב ואחי למשרי מוס עובר, ומש"ה לא נתן לו רבי רשות להחיר בכורות⁷¹). ורב כי הוה

⁷⁰ במהדרין דף ה' ע"א, ובס' איתא דרב בר אחיה ב"ב הוה; ועוד שם טעם על הקריאה הזאת על שם חכמתו דרב דכתיב אמור לחכמה אחותי חת. — ⁷¹ שם שם ע"ב. —

מיפטר מר' חייא אל רחמנא לילך ממדי דקשה ממותא, והוי קשור לרב מי חכא מידי דקשי ממותא? נפק דק ואשכח ומואל חזי את האשה מר ממות⁷², ואין חכם כבעל נסיון דר' חייא גופיה הוה ליה דביתבו דקא מלערא ליה⁷³ ולכן דברו צה⁷⁴. מיד כשכח רב לבבל עשה חושש ע"י כעסו, ואע"ג שלא נתפיים ר' חנינא תליסר שני על קדמות של רב וסליך בשביל זה לשנות את מקומו (עיין לשיל הערה ס"ז וגם ס"ח), אעפ"כ רב לא היה יכול למשול ברוחו ולהחליף את טבעו והיה נוח לבעש כל ימיו וגמרה לקלל בחמתו כמו שגוינו⁷⁵, שמואל וקרנא היו יתבי אגודא דנכר מלכא חזינכו למיח דקא דלו ועטורי אמר שמואל לקרנא גברא רבא קאחי ממוערבא וחייס במעיס בשביל שנותה מן הנכר מים העטורים זיל לגסותו אס חכם הוא חול אשכחיה לרב ושאל אותו כמה שאלות ולאחר שהבין רב שרק לנסות אותו בא אל מה שמך? אל קרנא אמר יחא רעוא דתיפוק ליה קרנא בעיניה; לסוף עייליה שמואל לביתיה, ולפי שהיה שמואל רופא מומחה השתדל רפואה עבור רב והאכילו נהמא דשערי וכסא דהרסנא ואשקוייה שוכרא ולא אחוי ליה בית הכסא לזמן יתמוגג בין כך המאכל במעיו, לייט רב ואמר מאן דמלעך לא לוקמיה ליה בתי וכן הוה. וכן מצינו לייט עליה רב⁷⁶; אחד מנלמדיו דבר פעם אחת לשון שאניה נקיה ולא

⁷² יבמות ס"ג ע"א. — ⁷³ פס. — ⁷⁴ לפי מה שכתבתי לשיל דבר הים
 בן המים שנה כשנעשה מתורגמן ואין ספק כי לפחות כבר שמש בכתובה
 האחת שניסע בעת אשר הכניס את ר' חנינא (כי בראשית משמרתו לא
 יתכן לומר שסורב נגד ר' חנינא) וי"ג שנים הלך לפיכך, לפ"כ כשריד
 רב לבבל כבר היה בן חמש ובשים שנה ולא צודאי כבר היתה לו אשה,
 וע"כ היתה הצרכה של ר' חייא שהיא לא תהא קערטת נגד רב כמו
 שהיתה לגדו אשתו כמ"ס בפנים; הו אשתו של רב מתה וברכו ר' חייא
 שאס יבא אחרת שלא תהא מר ממות. — ⁷⁵ שבת ק"ח ע"א. —
⁷⁶ פס ק"ב ע"ב. —

אישתני רב בדיק⁷⁷); רב כהנא ורב אחי היו להם שאלות לשאל, איבעו מיניה שאלה חדא וסתמכו דלפוס תשובתו לישתמוע לכו תרתי, דאם אפילו בחדא ערפס תרתי מיבעי ובודאי מותרת יבא רחא ובאמת רחא עליהו ואמר גיסמרה קאמריתו⁷⁸); לרב הוגא השיב על שאלתו, „אל הכי שועה“⁷⁹) ושמאל אמר ליה לרב, „חיי קפיד אבא שקולו המימיה“⁸⁰). פעם אחת אחא לקמיה חד פרכי ואיל למדני תורה, איל אמור אלף בית, אמר מי אמר שהוא אלף וסביא בית? גער בו רב וכוילאו במיפס אבא שמאל שהאריך אפו למד את הפרסי תורה⁸¹); וכן כחוראה היה ממנה ושמאל עבדו, הווא בר עביא דאחא לבי ריש גלותא דהוי מופסק כרען בתרייתא בדקו רב בלומת הנידון ואכשדריה, סבר למיכל מיניה באומא איל שמאל לא חייס אבא לנשיכת נחש דאסור מנשם סגנת נפשות? איל מואי תקתיה? ניתביס בתמרה דאיהי בדיק נפשיה, איתביס נפל תלחי תלחי, קרי שמאל עליה דרב לא יאוש ללדין כל חין⁸²); ולכן מצינו שאמר שמאל עליו חי הכי אמר אבא לא ידע בנימי דשבתא ולא כלום⁸³), ולא ידע אבא עשמה דכא מילתא⁸⁴), חי הכי אמר אבא לא ידע בטרפות ולא כלום⁸⁵), ורב שבת אמר ברבס פעמים כי מייס וסביב רב אמרה להא שמעתא⁸⁶); ואין ספק דמנשם שהיה נוח לכעוס לא חיל רב מימיו לבית אביון (מקום אשר התוכחו המינים עם בני ישראל) כי ירא לנפשו שמה מתוך סוכה יעמדו עליו ויהרגוהו, אבא שמאל וסאד גדולי ישראל הלכו שמה⁸⁷).

וכן הראה קפדנותו נגד רב שילא; דכד חילק רב לאתריה

⁷⁷) סתים ג' ע"ב. — ⁷⁸) חולין נ"ב ע"א. — ⁷⁹) שם ז"ה ע"ב. — ⁸⁰) עירובין ז"ד ע"א. — ⁸¹) קהלה רבה פ"א. — ⁸²) חולין נ"ב ע"א. — ⁸³) שבת נ"ג ע"א. — ⁸⁴) עירובין ע"ה ע"א. — ⁸⁵) חולין מ"ה ע"ב. — ⁸⁶) נדה ס' ע"א. — ⁸⁷) שבת קל"ז ע"א.

דרב שילא לא הוה אמורא⁸⁸) למיסק עליה דרב שילא, קם רב
 עליו וקא מפרש מאי קריאת הגבר קרא גברא, אל רב שילא
 ולימא מר קרא תרגול, אל רב, על כן יאמרו המושלים אבוב
 אחרי זמר לגדלתי לא מקבלי מיניה (סירוס): החליל שהוא נאה
 וערב לאין בני חורין לא יוכשר בשני השפלים) כי הוה קאמינא
 עליה דר' חייל ומפרשינא הכי ולא חגור לי ולא מידי! אל מר
 ייבו רב, ניח מר כי חוני כדאי שאתה הסיס מתורגמן שלי,
 אל רב אמרי חוני את נשברת אל חיש למלאכת יום עשה
 אלנו חילוי מלאכה פחותה⁸⁹); ואע"פ שהסיס מתורגמן של רב
 שילא לא הוה רב הם על כבודו של רב שילא הם חוריתא
 הוה קא מרתחא ביה, דהאי גברא דעבט באגמא דסמךי אהב
 רב שילא לדביתבו אל רב לשמואל תא נשמתיה, אל שמואל
 נשלח ליה ברישא לשמוע דבריו שלחו לו וסתגל, קרי שמואל
 עליה דרב לא יאנס לדיק כל חין⁹⁰).

ואחרי אשר דאס רב כי נתקיימו קללתו ולא נשאלו בני
 שמואל בחיים הוה מתחדש ומיום הוה וכלאח טיפותא ויקרא
 קא עבד ליה לשמואל כדמניו⁹¹): רב ושמואל ורב אחי חיקלעו
 לבי שבט הבן ולא עייל רב קמיה דשמואל; גם בעל רב דאנו
 מפני רטן שמואל כדאיתא⁹²): רב יהודה נשיא וביה דינו נמו
 על שמן עכור וסתודוהו ולא הוה רב רואה לאכול, אל שמואל
 אכול ואי לא כחינא עלך זקן ממרה אטרח עליו ואכל.
 לאחר מיתת רב שילא לא דאס רב להיות ראש על שמואל

— ⁸⁸ ד"ל מתורגמן שהתנסה הדורש לחם לו בלשון עברית והוא
 מתרגם לרבים בלשון שהם שומעים. — ⁸⁹ יומא פ' ע"ב. —
⁹⁰ יבמות ק"א ע"א. — ⁹¹ ב"ר פ' ע"א. — ⁹² סדר הדורות כס
 יחשלו ע"ז פסק חין מעמידין הלכה ט' ונשבת פ"א הלכה ז' ובבלי ע"ז דף
 ל"ה במסכת; ועיין גם דף ל"ז, דלא דבי וצ"ד שבו משחא רק ר' יהודה
 נשיא (בני של דבן גמליאל בן ר' יהודה הנשיא) וביה דינו. —

כדי להראות לו כבוד ויקר, ואף שמואל לא חלה להיות לראש
 על רב משום דרב היה זקן ממנו. שצקיה רב לשמואל בנהרדעא
 שביה מקומו וביה מקום תורה והלך לסורא דהיא מתא מחביא,
 מקום שלא היה שם תורה, אמר רב חייב הכא כי היכי
 דתיהוי תורה בהאי דוכתא; וגבזו שם תלמידים הרבה והרבין
 שם תורה וקבע בית דין, ומלא היו בצבל שני בתי דיין גדולים
 חד מבצר בנהרדעא באתרא דשמואל וחד דקבע רב בסורא והיו
 לבו לרב ושמואל תרתי ישיבות ולפסקים היו חזו רב ושמואל
 בדדי⁹³). וכאשר היה רב ריש סדרא בסורא היתה מלודתו
 פרוסה על כל סביבותיו⁹⁴) וחז' דרשו ואבי, להם למקדש מעט
 זה בית רבינו שבצבל⁹⁵), לפי שהרבה ישיבה ורבו המתיישבים
 שם⁹⁶) וחזקו בכל מקום גדרים וסייגים להעמיד התורה על
 חלה; ולכן מנינו כמה פעמים, „רב בקעה מלא וגדר בה גדר“⁹⁷)
 [רב, היה רגיל לילך לדשים⁹⁸), דרש, רב בקוממחא⁹⁹) רב
 חיקלע לטעלפיש שמע להביא חיתתא דקאמרה לחברתה ריבעא
 דבישרא כמה חלבא בעי לבשולי, אמר לא גמירו דגשר בחלב
 חסור חיעבד וקאסר לסו כהל¹⁰⁰), רב חיקלע לאפסטיא ומלא
 שאנשי המקום חייב בני תורה וגדר שם גדר¹⁰¹); וכל היכי
 דחייב רב להשמיע דברי תורה לא סגי בלא הוראה דכ"ע בעו
 מניה¹⁰²) שהוא היה ראש וראשון לריש סדרא דסורא. רב היה
 מן היחידים בדורו ומפורסם לראש ורבי בצבל ובאי' והיה נקרא

⁹³) ספר „והסבין“ דפוס קרקא דף פ"ז [וגם בסדר הדורות ושם
 נסמנו המקומות כ"ס. — ק.]. — ⁹⁴) תענית כ"א ע"ב, חולין מ"ה
 ע"ב דרש"י ד"ה „חמרה“. — ⁹⁵) מגילה כ"ט ע"ה. — ⁹⁶) ב"ק
 פ' ע"ה. — ⁹⁷) עירובין ו' ע"ה, ק' ע"ב, חולין ק"י ע"ה. —
⁹⁸) יומא י"ח ע"ב. — ⁹⁹) קידושין כ"ה ע"ב. — ¹⁰⁰) חולין ק"י
 ע"ה. — ¹⁰¹) עירובין ק' ע"ה. — ¹⁰²) כריתות י"ג ע"ב. —

„דביו“¹⁰³); גם רב חסדא אמר ודבר זה רבנו הגדול אמרו
המקום והא בעמרו¹⁰⁴); כי סליק רב חייה בר יוסף אשכחיהו
לר' יוחנן ור'ל דיתבו וכו' אל האלהים מורי בה רב וכו' אל
ר'ל מנו רב ומנו רב, אר'י ולא נהירא ליה לאותו תלמיד ששמש
את רבי רבה ור' חייה והאלהים כל אותן שנים ששמש אותו
תלמיד בישיבה אני שמשתי בעמידה ומאן גבר הוא גבר בטובה,
מיד פתח ר'ל ואמר ברם זכור אותו האיש לטוב שאמר שמועה
מפיו וכו'¹⁰⁵). וכעין זה חיתא אל (ר' יוחנן לאיסי בר היני)
מאן ריש סדרא בצבל? אל חבא אריבא, אל חבא אריבא
קריא ליה? דכירנא כד הוה יתיבנא אחר י' שוקן אחוריה
דרב קמיה דרבי ופסקי זיקוקין דטור מפומא דרב לפומא דרבי
ומפומא דרבי לפומא דרב ולית אנא ידע מה הן אמרין ואת
חבא אריבא קריא ליה?¹⁰⁶); ולכן חס כתב ר'י מא'י שו"ה
לרב בצבל הוה כותב „לקדם דביו שצבל“¹⁰⁷) ורב בעלמו
אמר אנא הואי צמנינא דבי רבי ומנינא דידיו הוו מתחילין
ברישא¹⁰⁸); ואמרו הלכתא כוותיה דרב באיסורי¹⁰⁹) בין לקולא
ובין לחומרא¹¹⁰), ורב הוה נקרא ג"כ „קראי“ דהיינו חכם
גדול כי על דבריו כדאי לסמוך כמו על המקרא¹¹¹), והוה
נקרא ג"כ „תנא“ כדאיתא „רב תנא הוא ופליג“¹¹²) וכן
מקשינן רב אדרב הן (אע"פ שהיה רב אמורא) מפני שהיה
רבן של בני הגולה הן משמואל¹¹³); רב חבר חבורים הרבה,

¹⁰³ ברכות ל"ה ע"ב. — ¹⁰⁴ ברכות מ"ה ע"א. — ¹⁰⁵ חולין
ל"ד ע"א. — ¹⁰⁶ שם קל"ז ע"ב. — ¹⁰⁷ שם ל"ה ע"ב. —
¹⁰⁸ גיטין ל"ב ע"א, סנהדרין ל"ז ע"א. — ¹⁰⁹ ברכות מ"ט ע"ב. —
¹¹⁰ נדה כ"ד ע"ב. — ¹¹¹ ע"ז מ' ע"א. — ¹¹² עירובין ל' ע"ב,
כתובות ה' ע"א, גיטין ל"ח ע"ב, סנהדרין פ"ג ע"ב, חולין קכ"ב ע"ב. —
¹¹³ רש"י ב"מ ע' ע"א ד"ה „והאמר“, ועיין שם גם בחוס'.

ולנו מודע: ספרא דבי רב⁽¹¹⁴⁾, ספרי דבי רב⁽¹¹⁵⁾, גם מלינו
 אשכח ר' יעקב בר אחא בספר אגדה דבי רב⁽¹¹⁶⁾; וגם
 בסדר התפלות תקן: ברכת התורה, לעסוק בדברי תורה⁽¹¹⁷⁾,
 מודים דרבנן⁽¹¹⁸⁾, יחי רנן קודם שמנצחין החדש⁽¹¹⁹⁾, „המלך
 הקדוש“ „המלך המושפט“ בעשׂי'ת⁽¹²⁰⁾, ורב ושמואל תקנו לנו
 בסדר תפלת מולאי שבה לירי, „ותודיענו“⁽¹²¹⁾.

הרבה תלמידים היו לו לרב, כדאיתא כי הוו מסערי רבנן
 מבי רב הוו פיישי תרי חלקן ומחתן⁽¹²²⁾; וכו' למד את תלמידיו
 גם מילי דעלמא כמו שמלינו: „אמר רב גידל אמר רב גרשאה
 בשקד מני בבין, נהר פקודאה לויך מנגלימא שפירא דחוי עלך,
 פומדייתא לויך אשני אושפיק“⁽¹²³⁾; „אמר ליה רב לרב המונה
 בני חס ים לך היטב לך שאין בשאול העמוג ואין למוות התמכמה
 וא'ת איתא לבני חוק בשאול מי יגיד לך בני אהם דומים
 לעשני הסדה הללו טולין והללו טבלין“⁽¹²⁴⁾. גם זה מנגלה
 בפומיה דרב: „לא כהעוז העה"ב וכו' אלא לדיקים יושבים
 ועטרויהם בראשיהם ונהמן ממזי השכינה“⁽¹²⁵⁾; לרב אסי
 אמר: „לא תדור במתא דלא לניף בה כוכיא ולא נבה בה
 כלבא ולא תדור בעיר דריש מתא אסיא ולא תנסיב תרתי חי
 נסבת תרתי נסיב תלת“⁽¹²⁶⁾; לרב כהנא אמר: „הפוך בגבולתא
 ולא תיפוך במילי, פשוט גבולתא בשוקא ושקול אגרא ולא תימנא

(114) הוא ת"ב, ברכות י"ח ע"ב. — (115) הקדמת הגמ"ס לסדר
 זרעים ושאר חכמי ישראל. — (116) ילקוט שמעוני פ' נח.
 (117) ברכות י"ח ע"ב [מדברי הגמרא לא ממש, כי רב תקן התפלות
 האלה. — ק.]. — (118) סוטה מ' ע"א וגם בפסוקתא דתרי פרסה
 ט'. — (119) ברכות ט"ז ע"ב. — (120) שם י"ז ע"ב. — (121) שם
 ל"ג ע"ב. — (122) בחובות ק"ו ע"א. — (123) חולין קכ"ז ע"א. —
 (124) טרובין ל"ד ע"א. — (125) ברכות י"ז ע"א. — (126) פסחים
 קי"ג ע"א. —

כהנה אנה וגברה דבה אנה וסניא (בבב דף ק"י ע"א:
חילא. — ק) כי מולתא, סלקת לאיגרא שיוסף בדה, מלח
קרי בנותא בוחא חותי כנפיך ניו"ו" (127); ועוד אמר רב:
„חולפא אפילו כלפי סמיא מהני, מעיקרא כתיב לא חלך עומס
ולבסוף כתיב קום לך אתם" (128).

למודי מוסרו כיו: „חין מול לישראל" (129), „כל שאפשר
לו לבקש רחמים על חברו ואינו מבקש נקרא חסיד" (130), „כל
מקום שאסרו חכמים מפני מרחית העין אפילו בחדרי חדרים
אסור" (131), „כל העושה דבר עבירה ומחזיק בו מוחלין לו
על כל עוונותיו" (132), „בשביל ד' דברים נכסי בעלי בתים יולחין
למיון על כופשי שכר ועל עושקי שכר שכר ועל שפורקין
עול מעל אחריו ונותנין על חבריו ועל גסות הרוח" (133),
„ת"ח לריך שיחא אחד משמנה בשמינית" (134). גם מסר לנו רב

(127) שם פס. — (128) סנהדרין ק"ה ע"א, קן גרסם בסדר הדורות
משנים דרב, מיהו בגמרא דין חיחא כל זה גרס רב נחמן. —
(129) שנה קל"ו ע"ח. — (130) ברכות י"ב ע"ב. — (131) שנה
קמ"ו ע"ב. — (132) ברכות י"ב ע"ב. — (133) סוכה כ"ט ע"ב. —
(134) סוטה ה' ע"א; והטענה, שהאדם הוא מנחם היעדרים של
בארי בעלי חיים חין להם העין עלמי דק הכרה עכ"ל (Instinct)
הכל האדם נחמד מלח הטובות וי' עם בחירה חפזת (וחולי לה
כונה האדם „רצונו של אדם זהו כבודו"), והנה תהא לך שדע
ערכו ומעלתו על טעם ואופים כלם וגם בהמית בדי. ושמעתי (בבחינה
זאת) גרס הרב הגאון דהס"ג מו"ה עקיבא איגרא זל"ל דזהו כוונת
רב, דבסוף קסמתי של ממור השמתי בחלום כתוב גיה ואופים כלם
גו' ואמר שיהא לך שיהא לוי גלויא מועטה כו' דהיינו לדע ערכו
ומעלתו על כל היעדרים. — [ואגבי שמעתי גרס הגאון החסיד ד' חלוי
מוילגא זל"ל פ' אחר ויהא כי ידע שהחולה נוסה עשמו בעל גלוי
הוא ויהא הוא מדה פחותה, חלום כל זאת קודם שנעשה לו גם חלום
אחר שנעשה לו הנס מזהר לחלום נוסה עשמו ואע"פ שהיה גלוי,

כמה דברי קבלה שנמסרו על פה מפי הנביאים: „אומרים
דאברהם אמתלאי בת כרנבו וכי⁽¹³⁵⁾“, עשר שנים נחשב
דאברהם אבינו⁽¹³⁶⁾.

רב הים מלא יוסר וענות לדק; הוא לא היה נהנה
מסעודת הרשות⁽¹³⁷⁾, אם ראה אנשים רבים הולכים אחריו
לכדו אמר אם יעלה לשמים שיאו וגו'⁽¹³⁸⁾, כשהלך לבד היה
אומר: „ברעות נפשי לקבלה נפיק ואני ביתים לית הוא עבד
וריקן לביתים עייל ולוא שתחא ביה כיצאה“⁽¹³⁹⁾, אושפזכא
דרב אחא לקמיה לדינא אל לרב לאו אושפזכא את, אל אין
אל דינא אית לי, אל רב פסולנא קך לדינא⁽¹⁴⁰⁾, רב חיקלט
לכחי אתרחא דלא הוה ליה רווחא נפק יתיב בכרמלית חיייתו
ליה בי סדיא לא יתיב מאן דחא סבר משום דבי סדיא חסור
ולא היא דרב אחריו מכת בי סדיא שרי ומשום כבוד רבותיו
לא ישב עליו ומנו רב כהנא ורב חסי⁽¹⁴¹⁾, רב הוה ליה האי
מלחא בדי דהסוא עבחא לא אחי לקמי במעלי יומא דכפורי
אמר חיכו חזיל אנא לפיוסי ליה פגע בים רב כהנא אל להיכן
קא חזיל מר אל לפיוסי לפלגא אמר חזיל אבא למקטל נפשא
חזל וקס עליוהי הוה יתיב זקא פלי רישא דלי עיניה וחזייה
אל אבא את זיל לית לי מלחא בדיך בדי דקא פלי רישא
אישתמיט גרמא ונחזייה בקועייה וקטליה⁽¹⁴²⁾. — ומלבד מדות
האלה מוזני אללו עשר מדות טובות: א) מפני נטיות לא זקף

ע"פ הגלגלה עונה הוא כי יאמר עתה נחקקנו זכויותי כי כבר הבלתי
זכות עליי כמו שאמר יעקב אבינו ע"ה קטנתי מכל החסידים וגו'.
והנה הפסוק הזה הוא השמיני בסדרא השעילית לש' בראשית
וע"ז רמז רב באמרו ח"ה לרף שיחא שמה ששמיית. — ק' ⁽¹³⁵⁾ ב"ב
ז"ה ע"ה. — ⁽¹³⁶⁾ שם שם. — ⁽¹³⁷⁾ חולין ז"ה ע"ה. —
⁽¹³⁸⁾ סנהדרין ז' ע"ה. — ⁽¹³⁹⁾ שם שם. — ⁽¹⁴⁰⁾ שם ז"ה ע"ה. —
⁽¹⁴¹⁾ שם קמ"ז ע"ה. — ⁽¹⁴²⁾ יומא פ"ז ע"ה. —

את שימיו למעלה ד' אמות (ומס'ה לא הכיר את בן בנו שימי
בר חייל כמש"ל); (ג) לא הלך מימיו בגלוי הראש; (ג) היה
מקיים בשבת יו"ט שלש סעודות; (ד) תמיד כוון לבו בתפלתו;
(ה) גם לא הביט בעיניו ללדדין; (ו) מקוק וסוף שלל להעריח
את הזכור; (ז) אחר שאל כל מנעמים שבועלם היה חובל אפר
לקיים מ"ס ויגרם בחץ שני¹⁴³), חולם כ"ז רק בת"צ כמ"ס
חז"ל במדרש¹⁴⁴; (ח) כל מי שהקניט לו היה סוף לפיוסו¹⁴⁵; (ט)
שהיה קולו ערב והיה יורד לתרגם; (י) שהיה רגיל תמיד
בלינות ותפלין¹⁴⁶; גם אמרו שלא שח שיחה בעלם כל ימיו¹⁴⁷.
וכן היה מפורסם בחסידותו ובענותותו לכל בני אדם; פ"ה
היה דברתא בסורא ובשכונתו דרב לא היה הדבר וחשבו
שמשום זכותיה דרב היא וליתחזי לכו בחלמא דהא מילתא היא
ויסרתא ליה לרב¹⁴⁸; ח"ס אחד בא לפניו לדין עם עשיר
אחד, והעשיר מרוב גאונו לא רצה לזיות וקללו, מיד יאלה
גזרת המלך ליקח כל אשר לו לאור המלך ובא אל רב שתפלל
עליו וכן עשה והחזירו לו כל אשר לו¹⁴⁹. — ועי' שער שער
רב גם בעבור הכלל היה נכבד ואהוב לכל; ומימינו כי שר
שבאמונת (מלך פרס) אדרבן שמו כבד את רב ושמשו, וכי שכיב
אדרבן אמר רב ותפודה החבילם¹⁵⁰.

רב היה ריש סדרא בסורא ארבעה ועשרים שנה¹⁵¹
ויגע וימת זקן ושבע ימים בשנת ד"א ושלשה¹⁵². כד נח נפשיה
דרב סלבו תלמידיו ללותו, וכי הדרי אמרו נחול ויכול נחמא
אזכר דנק בחד דכרבי יתבי וקא מיצטיא לכו וכו' לא הוה

¹⁴³ מדרש חזקוני, ירושלמי סוף תענית. — ¹⁴⁴ חזקוני דכתיב וכו' המנ"ה סימן
הק"ל ס"ק י"ג. — ¹⁴⁵ כמו שראינו לעיל במעשה דענתא (יומא
פ"ז ע"ה). — ¹⁴⁶ ס' היוחסין. — ¹⁴⁷ רמב"ם פ"ג מהלכות דעות. —
¹⁴⁸ תענית כ"ה ע"ג. — ¹⁴⁹ ירושלמי מדרש פ"ה ס"ה. —
¹⁵⁰ ע"ז י' ע"ג. — ¹⁵¹ שנת קנ"ג ע"ה. — ¹⁵² ס' זמא דוד. —

בידיהו, קם רב אדא בר אבהו אהדר קרעיה לאחוריה וקרע
קרעיה אחרינא חנוני נח נפשיה דרע וברכת מונח לא גמריק¹⁵³;
כשחמרו לר' יוחנן דשכיב רב קרע עליו י"ג מני¹⁵⁴, וכד
חנוני ליה לשמואל נח נפשיה דרע קרע עליו תריסר מני וחנני
חיל גברא דסוה מסתפוגא מנייה¹⁵⁵; וגזרו שלא יביא אדם
בדם וענבי דקלים בניגון לפני חתנים, ואחד פרן גדר ומסכו
נחש¹⁵⁶, ומקברו של רב היו לוקחים עפר לאשתתא בת יומא
ומתדפאין מוננו¹⁵⁷.

באורי כתבי קדש

(המשך).

זה סיני (תהלים ס"ח, ט'), לפ"ד הכונה היא, בוער
באש, וכן בדמיאל (ג', י"ט) „למוח לאתונה"; ואולי מה הלשון
ג"כ „מזרע" (דברים ל"ג, כ"ד).

בחלתך ונלאה (שם שם, י'), מלשון „נחלה מכתו"
(ירמיה י', י"ט), שם החלך כמו „ונלאה".

לכן ישוב ענין הלום וני מלא ימצא למו (שם ע"ג,
י'); „ישוב" ענינו פה עכבה והתמדה כמו „ושבתו פזית
ה' לארך ימים" (שם כ"ג, ו'); ואולי „הלום" הוא כמו
„הולם פעם" (ישעיה מ"א, ז'), ומלת „מלא" הוא אולי
מלשון „חבני מלאים", ענין דקירה וכריסה.

בעיר (שם שם ט'), לדעתי הוא כמו פקדיר הנדקף עם
„מהקיץ" (שם שם).

¹⁵³ ברטה פ"ב ע"ב. — ¹⁵⁴ סדר יהזכות. — ¹⁵⁵ פ"ק כ"ד
פ"א. — ¹⁵⁶ ס' יוחסין. — ¹⁵⁷ סנהדרין מ"ז ע"ב.

יודע כמביא למעלה (שם ש"ד, ה'); יודע ת"י יללוף, וכן בדחל' (יומא ה', ד'), „במלוק“ שבאירו בגמרא (שם דף ג"ה ע"א), „במגדגא“ דהיינו כמנה ברזע (עיין רש"י ורמב"ם ותו"ט); ומלת „למעלה“ היא לפ"ד כמו „למשול מעל“, ושתי מלות „כמביא למעלה“ מאמר מוסגר הנה.

ינים (שם שם ח'), נכריתם, וברשו „ינה“ כמו וכירס (במדבר כ"א ל'), שבה הקמץ תחת לרי [ושרשו „ירה“, ופרשו השלכנו אותם], חף כף כן.

חמר (שם ע"ה, ע'); להראב"ע הוא פעל עבר, חבל הכנון בדעת רש"י שהוא שם תאר. והתימה שגעה הראב"ע פה ממה שכתב צ"ח על הפסוק „עלה זית טרף צפיה“ (בראשית ח', י"א) ובפ' שמיני על הפסוק „זרע זרועי“ (ויקרא י"א, ל"ז), כי שם חמר ג"כ שייכל להיות שם התאר.

אמר (שם ע"ז, ט'). לשון חבה ואהבה, תהלה, נלחון ופאר; וכן „אמרו לדיק כי טוב“ (ישעיה ג', י') וכן „אומר סלה“ (תהלים ג', ט') וכן „ה' יתן אומר המבשרות זבא רב“ (תהלים ס"ה י"ב).

כתהמות רבה (שם ע"ח, ע"ו), חולי חסד המתואר „עדה רבה“ חו „הסקאה רבה“.

יפלים נחייב לאמר (שם שם, ג'), ס' תמורת ש', כמו „מפלגי עב“ (חייב ל"ז ע"ז) ובדחל' „מבוי מפולג“, ופרשו כאלן ויחייב נחייב (בהסירו כל מניעה מן הדרך), ויב"ע תרגם יפלי. ויפילם (שם שם, כ"ה) וישכינס, כמו „על פני כל אחיו נפל“ (בראשית כ"ה, י"ח; ועיין שם ע"ז, י"ב).

וכנה (שם פ', ע"ז), על משקל „רבה זבאח ואל“ (שופטים ע', כ"ט — רק שם נחלק הקמץ בסגול), והוא כמו „כוננה“; „ועל“ (שם שם) הוא לפ"ד לווי כמו גש, גע,

של, קח, והוא קטור מן הצלה, וכן „לצלה ולקלם“ (בסדר תפלה שחרית לשבת גד'ה „ובמקלות“); ועיין בראש'ע.

עוד (שם פ"ד, ה'), הרבה; ועיין חזקוני ב', ג' (כי עוד חזון למועד) ואיוב לד, כ"ג (כי לא על אש ימים עוד).

מסלות (שם שם ו'), מסלות ישרות, דהיינו אמת וצדק ולא כצברה קלם משרפת דרכיה.

מגננו ראה אלהים והבט פני משיחך (שם שם י');

מגננו פנו „מגני על אלהים“ (תהלים ז', י"א) דהיינו מסירת הלב ובטחונו בה', ומלות „ראה“, „ובטע“ סמה לדעתי מקור

חסר בכל'ס, ויהיה פרוש הכתוב, כל בטחונו הוא לראות ולהביט אל אלהים ואל פני משיחו. וכן „ראה ריה בני“ (בראשית כ"ז, כ"ז), „וראה כי עמך הגוי הזה“ (שמות ל"ג,

י"ג), „ואת האם זרה הלחה“ (במדבר י"ז, ב'), „הביט ימין וראה ואין לי מכיר“ (תהלים קמ"ב, ה'), אשר כלם לפי

מקור ולא לזוי [כמו „למען היום לה צדק“ (יחזקאל כ"א, ט"ו) תחת „היות“]; והמשכיל המציין יצין. ובה' שם מלאתי

אח"כ: „זכות אברהםא הצי אלהים ואספול אנפי משיחך“.

למניה (שם ל', י"ב) למלות, וכן „והסרון לא יוכל להמלות“ (קהלת א', ט"ו), „מנה מספר לבובים“ (תהלים

קמ"ז, ד'), „מנה מנה עפר יעקב“ (במדבר כ"ג, י'), אם יוכל אם למנות את עפר הארץ“ (בראשית י"ג, ט"ז), ודל.

יתאמר (שם לד, ד') לשון גאור.

ברב (שם שם, י"ט), ענין ריב והוא מקור; ועיין בת"י פה.

אור זרע לצדיק (שם ל"ז, י"א), חולי כמו „זרוע“ (ע' תמורת ח' כידוע).

ימי בצל נשוי (שם ק"ב, י"ב), לל מעוקם (מכיר תנועה

יותר מן כל ישר) או כל המטה לכל אחד ואחד אל עצמו; ואולי
לפי רמזו חז"ל באמרו (ב"ר פ' י"ז), "הואיל כללו של כותל
או כללו של חיצן חלה כללו של שוף בשעה שהוא עף".

עליהם (שם ק"ד, י"ב), חלליהם.

ולבקש מאל אכלם (שם שם, כ"א), באור הענין: ולבקש
את הכלם הזה להם מאלה הקב"ה הנמציע לכל חי.

יחבם (שם ק"ה, כ"ב); לפ"ד הפרוש הוא, העלה אותם
בחכה, והמ"ס שמו.

יגיים (שם ק"ז, ג'), דרום העולם; ואולי הוא קטור
משרש, "ימין".

ובדברים לא ימירש (שם שם, ל"ח), להשי"ה תיוחס
ישות הפעולה וההעדר בערך אחד באמור, "יולד אור ובורא
חשך" (ישי"ה מ"ה, ז'), "ואו מי ישום אלם או הרש",
ובאמת גם שניהם (הפעולה וההעדר) ברזן מכון יבחי; ובזה
נבין הרבה מאמרי חז"ל אשר נתקשו בהם גדולי המפרשים
(ב"י ותו"ט). כמו בצריחת נקצים וקצרו של משה וכיוצא
מהעדרים אשר שבו אותם חז"ל בצריחה, וד"ל.

אף - בבורי (שם ק"ח, ב'); ידוע מה שאמרו חז"ל
(מדרש רבות וילקוט שמעוני) על הפסוק, "אף חכמתי עמדה
לי" (קהלת ב' ט'), ואולי הפסוק פה יוכל להיות מדרש ככה (').

לך על ילדהך (שם ק"י, ג'), לך הוא לפ"ד כמו, "לכס"
(לוי), וכן מצינו, "לך נא אחי" (במדבר כ"ג, י"ג); ומלה, "על"
ג"כ לוי משרש, "על".

(') שם דרשו מלה, "אף" שהוא כמו, "זקנה"; ולפ"ד כוונתם למלה *ἀφ' ὅ*,
והנה כי שם גם דרשו, "מסעירות" (ופ"ס שם בילקוט, "מסעירות"),
והוא מלה רומית *posterum*, והכל אחד.

שששינתי (שס קי"ט, ט'), העשמהיה לאחרים.

לי קור רשעים (שס שס, ז'ה), עלי נאספו רשעים
(מלשון „מקוה“), או אולי נטו קו עלי.

זה לעשות (שס שס, קב"ז), מלשון ועסותם רשעים
(מלאכי ג', כ"א), וכן מלשון „עשו דדי בחוליקין“ (יחזקאל כ"ג,
ג'), והס"ן שמאלית היא תמורת ס'; ומה שהרש הוא ג"כ
מלת „עסיס“, ודח"ל „עיסה“ והכל משני דריסה ודריסה
בד או ברגל.

עשי מלאכה במים רבים (שס שס, כ"ג) לשון חסיפה
מונח וקנין נכסים, כמו „וישראל עשה חיל“ (במדבר כ"ד,
י"ח), „הנחן לך כח לעשות חיל“ (דברים ח', י"ח), „עשי
המלאכה אשר למלך“, (אסתר ג', ט'), „האם לא שלח ידו
במלאכת רעהו“ (שמות כ"ב, ז' וגם י'); ולדעתי מפסוק
„לא תעשה כל מלאכה“ (שמות כ', י') יש רמז לאסור מקה
ומוכר מן התורה.

בושך הזרע (שס קב"ז, ו'), כמו „ומשך חממה
מפנימים“ (חובב כ"ח, י"ח).

וחוללינו (שס קל"ז, ג'); אולי הוא משרש „גלל“ על
משקל „חושב“, כלומר מעליבנו.

נגד (שס קל"ח, ח'), נגד כל העם, או הוא ענין הרחקה
כמו „וחשב לה מנגד“ (בראשית כ"א, ט"ז), או כמו „וגידים
חדבר“ (משלי ח', ו').

ראשיהם (שס קל"ט, י"ז), כלליהם.

נשוא (שס שס, כ'), משקל ארנו לרבים, והרבה בדר"ל
כמו „שאלו שאלתה“, „טבוד רבין“, „גזור רבין“, „אמור
רבין“.

ראש (שם ק"מ, י'), רשש (ובאל"ף נוסף), וכו' מווי.

בפתיים (שם קמ"ז, י"ז) הנכון כדעת חז"ל פעמיים כמו
„פתיח יערב“ (ישעיה ג', י"ז) וכו' לשון חרמי כמו „פתיח
לחמא“ ועיניו בלי, ומלבד נקרא ג"כ בלי כמו שמאיו
„ובכלל תעדר כלים“ (ישעיה ס"א, י'), ולבש י"ח כלים
(שבת ק"ב, ע"א).

במזים (שם ק"ג, ד') חולי הוא בלי אמר הבאים ממדינת
„מזי“ [עין בפסוק „מזי שמוחך“ (מ"ב, ט')] כמו „הנתיח“.

הוא יבשנה (משלי ו', ל"ב) כמו „עשו דדי בתוליקן“
(יחזקאל כ"ג, ג') ובעין הוא יבש הפסוק על נכון.

יתר מרעדו צדיק (שם י"ב, כ"ז) הנכון כדעת מלוצים
שהוא משרש „תור“, כמו „ויתורו את ארץ כנען“.

רע דע יאמר הקונה (שם כ', י"ד), מי שיש לו קנין
מה חיו חיו נחשב אללו רק יתאזר תאזר עוד (ובאמרם חז"ל
„חין חסד מת וחין תאזר בידו“), אבל כאשר ילקח הדבר מומנו או
יכיר וידע את ערך הקנין אשר קנה ואשר נאבד מומנו ויהלל
אותו; ואל תחמה על צנין התפעל (יתהלל) הכתוב פאן, כי
באמת מכל לומר שיתהלל (את עצמו) עם הקנינים שהיו לו
והעק על דאבדן ולא משתכחין אללו.

משכיל (שם כ"א, י"ב), משגיח, כמו „אשרי משכיל
אל דל“ (תהלים מ"א, ב').

כי נעים כי חשמים בבטח (שם כ"ב, י"ח); לפ"ד
„נעים“ לשון דעים מן „נע“, ופרוש הכתוב כך הוא, לא
יתקיימו בידך חס רק בקרבך תשמרם אבל יבטו חס יכיו על
שפתך חס תולאם צפה; ודרשת חז"ל בפסוק כי חיים הם

למוֹלֵאִים (ה'ה' למוֹלֵאִים אֵלָה למוֹלֵאִים בַּסֵּה) תַּחֲמֹת
עַם בְּחֹרֵי זֶה.

פֶּתַח (שֶׁם כ"ג, ח'), הַסִּיתָךְ (מִשְׁרַם, פֶּתַח" עַם
הַכְּנִי) וְהַכֶּלֶת אֵלָיו מִכֹּס שֶׁהִכֶּלֶת אֵלָל תִּקְיָאָה.

דָּאָר (שֶׁם כ"ה, ז'), הַכְּסֵה לִגְמֹל וּמִיּוֹן; וְכֵן, הַמֶּכֶּה
יִבְטֹו יִרְאֹו בִי" (תַּהֲלִים כ"ב, י"ח), הֵל תִּרְאֵנִי שְׁלֵי שְׁחִרְחִתִּי
(שֶׁם א' ו'), הֵל תִּרְאֵ בִיּוֹם אַחִיר (עִזְבִּיהָ א', י"ב), וְעִיּוֹן
נָחוֹם ג', ו'.

כְּנִיתִלְהִכֶּה (שֶׁם כ"ז, י"ח), עֹשֶׂה עֲמֹו כְּהֶלֶם, מִלִּשָּׁן
„וְתִלְהֵ אֶרֶץ מִלִּישָׁה“ (בְּרֵאשִׁית מ"ז, י"ג).

מִשְׁשָׁוֶן (שֶׁם שֶׁם, כ"ו), לִפְדֹּ הוּא מִלִּשָּׁן „הַנֶּחֱם
הַשְּׂאֵנִי“ (בְּרֵאשִׁית ג', י"ג).

כְּנִים הַפְּנִים לִפְנִים (שֶׁם כ"ז, י"ט), כְּנִים הִלְלוּ שְׁלִיךְ
דּוֹמֵן לְמִים אַחֲרִים מִחֲמַת שְׁנֵי כְּנִים בְּתַבְנִית וּמִרְאָה (כִּי
בְּכָלִי עֵגוֹל אִו מְרֻבֵּעַ, בְּכָלִי לֶבֶן אִו אֶדוֹם יִקְבְּלוּ הַכְּנִים הַכְּנִית
וּמִרְאָה הַכְּלִי אֶשֶׁר הַמֶּכֶה בּוֹ), כֵּן לֵב אֶדוֹם אֶחָד אִינוֹ דּוֹמֶה לֵב
אֶדוֹם אֶחָד; וְדּוֹמֶה לֹא בְּת"י.

תְּרֻמִּיתָרָה (שֶׁם כ"ט, ד'), מוֹרֵד, כְּמוֹ „יִרְדֵּם יָד בַּמֶּלֶךְ“
(מִלְכִּים א', י"א, כ"ז). וְכֵתִי „עוֹלָה“.

הַמִּשְׁשָׁה (שֶׁם ל', א'); אֵלִי פְרוֹשׁוֹ: מִרְעַ מִשְׁחָ אֶחָד
מִשְׁמַע וְדוֹמֶה (בְּרֵאשִׁית כ"ה, י"ד; דִּרְי' א', א', ל'). — וַיֵּם
לֹא קָאָת רִאִיהָ מִן פֶּסוֹק „דִּבְרִי לַמֶּלֶךְ מִשְׁחָ“ (לֵא, א').

שֶׁם בְּנוֹ (שֶׁם שֶׁם, ד'), שֶׁם עִירוֹ כְּמוֹ „מִבִּין סִיחִין“
(יִרְמִיָּה מ"ח, מ"ה), „בֵּן רִאֲוִיָן“ (יִהוֹשֻׁעַ ע"ז, ו').

לַעֲלֹקָה (שֶׁם שֶׁם, ע"ז), לִפְדֹּ הַרְ'ס בָּחוֹס ע"ז דָּף
י' ע"א הוּא שֶׁם חֲכָם; וְכֵתִי: „לַעֲלֹקָה“.

נזכרה (שם ל"א, י'), שיה ויערכה.

בחסין (שם שם, י"ג), דבר יקר, ודחל, "נקיטת חסין"
ג"כ כמו לדבר קדש.

מצנים (לויז ה', ה'), הנכאב מלנים, ודומה לזה פרש"י.
צמים (שם שם), יחיד על משקל, "לדיק" ופרשו ח"ס
למא. ודומה לזה רמ"ק ז"ל בס', "תקות חנוס" (מלח הרב
החכם ר' ישראל שווארץ ג"ץ) ח"א.

ירצה (שם י"ד, ו') כמו בדרז"ל, "חסור להרלות
מעות לאור נד חנוכה".

רעננה (שם ט"ו, ל"ב); הנגינה מלעיל כי הוא עבר
ולכן תכון מלח, "לח", אבל בשם"ש (ח' ע"ז) היא מלרע.

יחפה (שם י"ז, ו') הנכון כדעת האומרים (רל"ב ג' וגם
רמ"ק הכ"ל) שהוא כמו, "תפחיא" האומר בדניאל (ג', ב')
ופירושו כאן: גודע ומפורסם, כמו הסרים הגדולים העודעים
ומפורסמים.

ידי לבלא בשנו (שם כ', כ"ג), לפ"ד, "למלא" הוא
לשון כחב וחתוך כמו, "מלא גויות" (תהלים ק"י, ו'), "ומי
מלא ימלו לנו" (שם ע"ג, ט'), ענין דקירה וכריסה.

אמרו (שם שם כ"ט), לשון כעס ומרידה, ובדרז"ל, "מאן
אמרין דאומרת" (סוטה ל"ה, ע"ב), "ואימרו פועלים" (ב"מ
ע"ז, ע"א), "אימרה בקתא מנקה" (חולין כ"ח, ע"ב).

טשחרו (שם כ"ד, ה'), מוקדימי (מלשון, "שחר"); וכן
בה"י ובפרש"י ישעיה מטרחני האחרון ור' זרחיה
בן יחזק מברזילונא ז"ל (בס', "תקות חנוס" הכ"ל).

בליזו (שם שם, ו') כמו, "בלי לו", דהיינו שאינו שלו
וכן בה"י ("מדלא דלסון") ורמ"ק ז"ל במקום הכ"ל.

משיר (שם שם, ט') כמו, "משיר תנחומיה" (ישעיה ס"ו),
 י"ח), לשון שמן ותענוג, או כמו משירי אמו; וכן מלאתי אה"כ
 ב"ש"י ובפרש ר' ישעיה ורמ"ק ז"ל ב"ל.

ההפך (שם ל', ט"ו), עין התמודד כמו, "כי יהפך עליך"
 (ישעיה ס', ה'), ובדח"ל, "ספור בך".

ברב כה (שם שם, י"ח), לפ"ד הוא כאן כמו כיחו ויעו
 הממלא בדח"ל; וחולי נחם הלשון ג"כ, "בש כהרש כחי" (תהלים
 כ"ב, ט"ז).

בצי (שם שם, כ"ד); הנכון כדעת האומרים (רלב"ג,
 וגם רד"ק ז"ל בס' ת"א ב"ל) שהוא לשון תפלה ובקשה,
 ומליו ג"כ בישיבה (כ"א, י"ב), "אם תבטיון בעיו".

לחך (שם שם) מלה ארמית, ופרשה, "רק".

רבים (שם ל"ב, ט'), מלשון, "ורבי המנך" (ירמיה מ"א,
 ח') דהיינו גדולים במעלה; ובח"י, "דברבני", וגם חז"ל
 (מדרש תנחומא פ' מנאן דרשו כאן: "לא כל מי שעוסק בתורה
 מתחכם אלא רוח הוא באנוש").

ואף הסיחך (שם ל"ו, ט"ז), לשון כעס וחמה; ובחזקוני
 בפסוק, "האף תספח" (בראשית יח"י ב"ג), "הברגז".

ברו (שם ל"ז, י"ח). המלה הזאת היא על משקל, "חי",
 "קיא" עם ב"ת השמות; ועיין ילקוט ח"א רמז ל"ב שדרש ר"י
 הגלילי, "תלמוד שעני מער קשין והבורא מערית עליון להספיק",
 והדרש הזה מתאים עם באורי לפ"ד. — אח"כ מלאתי בבאור
 הד"ק (בס' ת"א ב"ל) שגם לדעתו הוא משרש, "רוח"
 ופרשו ברויה, כמו, "כי תחת יופי" (ישעיה ד', כ"ד) מן
 "בוה".

כי אדבר (שם שם, כ'), מלשון, "ידבר עמי תחת".

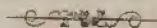
(תהלים מ"ז, ד') „ותדבר את כל זרע הממלכה“ (ד"ר ב', כ"ב, י').

ב-השה אלה חכמה (שם ל"ט, י"ז); מלת „אלוה“ נסמך אל „חכמה“ כמו „אלוה יעקב“ (תהלים קי"ד, ז'), „אלוה בליחות“ (נחמיה ט' ע"ז), והנגיד המהדרת (מונח) לעד²).

הרב (שם מ', ב'); שם התאר לאדם ריב ומדון על משקל „אין“.

הפ"ץ (שם שם, י"ז), יקשה וגו' שיכיר קשה גאון; ודומה לזה „בפסן כפיה“ (משלי ל"א, י"ג) כי ידים עסקיות יתקשו כידוע, ודבר קשה לא יוחק ויפסל במהרה כמו דבר רך, ולכן נמשכס מזה הוראת „יקד“ שהבאנו לעיל (עמוד כ"ג) ודו"ק. הפשר (שם שם, י"ט), מלשון „עשו דדי בתוליהן“ (יחזקאל כ"ג, ג') כלומר הקב"ה הדוחק והדורך אותו יגיש חרבו לחרגו. (ההמשך במחברות הגלות אי"ה).

² כי המלה הזאת (הבה) הונחה על שפתה הנגשה והכרת החוש ולא על שפת הידיעה או שכל הנקמה, וכמעט כל פסוקי הל"ך עדים על זה הצורך; ואולי לכך נקראות הנקיות הנפואות „נשים“ מחמת נפיה החוש מלמד הדיון ולזה אמר להן או גם מחמת נפיה חפזן והאחרון מעומקן ומלפנין אשר היו להן בבית אבותם בעת גואל אל בעלה. וד"ל.

שני מכתבים

לר' יהודה הניכונה מרסיר לייאון⁽¹⁾

נפתקו ע"י ה' Perreau.

(א) זה הוא עופס הכתב ממרסיר לייאון י"ג עשרה במעטבה ושלחו
בבולוניה בעבור ספרדי אחד שהיה מתנגד לו במעטבה שנה
כל"ד לפ"ק. (כ"י די רוס 145).

שמעתי הקופס העקס את גבול בולוניה רחבה ונסבה
למעלה למעלה במקלות היה כבודי לכלימה בבית תפלתם
אשר שם יצאו לדקות ה' מאנשי דמים ומרמה לא יחלו דמיהם⁽²⁾,
חייב יחרפני וכל העם רואים את הקולות, ועתה שמעו מא
הכנים דועי בינה והשכל עם תורת ה' בלבם מה יתכלל
ברעה הגבור, מה ידבר ומה ינצק, והוא דבר על ה' תועה
לעשות חוק, וחרב פיפות בידו להפיל חללים רבים חללי
ההרים והבפירה, הוא הוחדה חרב והוא מורטס לאוד נפשים
להרוס מגלות החורה, חלקו מחמאות פיו להשליך האנשים
במזלות המינות והאפיקורסות, חמת תגמים יינו שרש פורה
ראש ולענה, וכי יאמר כי מידי היתה זאת לשים עליו עלילות
דברים כי הכלית שגאה שגחתיו, הלא דוד מוכתתר עמכם ערס
הראיתו את פני וחכמיו^[?] יחבמו שמעו ממנו קול אלה קול
עזת גבורת לקרוע סגור כלבבות ומלך לאד עלאה ימלל,

(1) הסכתנים האלה שלה חלי הכנס ר' מש"ס (Steinschneider),
והוא דבר עליהם במאמרו „מכרה המכיר“ סימן ג' (ע"ס) וגם
הקן קאה בהעברה בעלמא ומה שלא הרהיב לתקן הניג סימן
השאלה (?); והוא יודע הכנס שזה ה' תקן ג"כ היה דברים, וגם
אנכי תקנתי מה שגלה לי לתקן והלחתי הכל בהערות בשם חמור;
אמנם אח"כ הגיה ה' Perreau דוב השערותיו ע"פ הס"י. — המואסה.
(2) חלי ע"ל „ומיהם“, גלסון הכתוב בש' תה לים (ל"ה, כ"ד). — ק.

וידעתי שאתן עליהם חרפה ואנשים ספקוהו במקום רחום
מאדך מגוריהם ולא נשמע קולו צבאו אל הקדש וכדי ציון
וקרף, והנה זמירות היו לי חקיו בחור קהל ועדה וסעודו
בפניו על כי קבעת טוב הדרגלה רזה להשקות הצמחים לשמוע
דברי ה' ובקש להסית ולהדיח המלקטים מלפני משאת ושם
לפניהם בסתר משפטים טועים מדרך השכל וילכו אל ירכתי
שאל יאמרו למך בלחות גם כרסם [?] יוכי עומם כמחלה
היורה זקיס חיים ומוח, לכן לא געתי כאשר צוהו וחרפוהו
ביום הקהל כי בן מוח [כוא?] וראוי להפילו ולמשאות נח
לאבד שמו חבור, כל ידע איוב בקדש ולתחו לחרפות ולכלימות,
ואשרי אנוש יעשה זאת כי מלחמות ה' הוא נלחם, ואשר הריב
עלי סיור, ויבוע ידבר עתה בלשון מדברת גדולות כמעט החשתי
משולם החרשתי התחשקתי לבתי השיב אליו דבר כי ידע עמי
שמי מירחי קדש, ועתה היתה זאת בימיכם כי יקום איש
בליעל ובקהל שוע כי לא למדתי חכמה וטעם לאני מאיש כי
יאמר אלי הסכל המהולל איוב ה' ותורתו הקדושה והוא חגור
חדשה בא מנחמך ולשונו מלאה זעם לאמר עבצת ביון הסכלות
עמך ישב בקרבך שאתו בחיקך, הלא שלמים וגם רבים היום
בארץ מגורכם מחבני הגוים אשר ראו את יד החזקה אשר
חנני ה' בדרך תבונות גם עדים אתם היום חם כל הימים
אשר הסתופפתי בחלוציהם נסוג אחור לבי מדהרות דהרות
אזירי הובחים ומוי חמ' לא [?] כי הוא הדעת והתבונה האני
לא הרייתי את עם המדע וההשכל מימים קדמונים חם אזירי
לא ילדתיכו חם כל חבני הגוים בכל מדינה ומדינה וכל
מלביהם⁽⁴⁾ לא אמרו כאשר ראו את כבודי אין נבון וחכם כמותי,

(3) חולי ז'ל "ספס", חו שחא מלשון התלמוד "כרס". — ק.

(4) נחמה ז'ל "וכן מלביהם" (ולא "מלביהם"). ש.ה.ח.י.ה.

השיבו אל לבבכם ושאלו לנחיצות שולם בקום עלינו אדם
ואמר אייב ארדוף אחי אחלק שלל פעמים רבות גם בימי
חרפי, הלא היה אלהים עמדי לעבור קדן לרדוף להיות לעם
למחיה הלא ידי היא המוחללת חטאי הכלכות השמה מעמקיים⁵
התלאות דרך לעבור גאולים ולא על זה גבה לבי ורמזי שני
ולא הלכתי בגדולות ובגפלאות מונני ואם עשיתי גבורות וגוראות
ה' ית' אשר לא יבשו קויו הוא אשר נתן ליעקב כח לעשות
חיל ולאין אונים עזמה הרבה, ואמץ את לבבי ונתן לי לשון
למודים לדעת לעות את יעקב דבר, וקמן אני צעיר וידעתי כי
לא בינת אדם לי ומה אנכי ומה חיי, האמנם כי אמר, הנני
לכל דורש ולכל מובקש ובפי פרושות לגרים ולתושבים ולנכרים
אשר לא ידעתי, ושלתי מארץ הדבר לכל איש נקמה ורעב
ומעפר טחא אמרתי לכל ליעקב ולתשובה לא תכבד חזי
משמט ולא ירחיזי מלכת בארץ תלאכות לקרא לשבויי הכלכות
דרור ולאסירי המבומות פקח קוח ולבא ממשמות אריות מנכרי
גמרים למען עשות כיום הזה להחיות עם רב ולמו נחתי כחק
סודרת בקרב איש להשתחות לפני ומה גם עתה אם
אוכל דבר אשר יסב לבס בכלל או בפרט על גחוני חלק ועפר
אוכל לא השיב מפני כל עד הקומי מיימות לבס, ומדוע מוסר
כלימתי חשמו, והנכרי אשר בא מארץ רחוקה מלח אשה זוגה
היה לו לפת אותי לגדופים על גפי מרומי קרת ועיניכם הרואות
ואין חולה מכם על מאלתי ועתה שפטו ביני ובין רב הוא
הקמן, וראו את כל הטובה אשר עשיתי עמו ערם הרבה
לפסוע ופנה למעלה ויהי היום קרב להשתחות לי, כמו פיו
החתק לי, ואמר כי בא לשמי מנקיות הארץ אלמדו דעת ודרך
חבונות אודיעו, והוא לבוש עלאות ובכפיו⁶ דבק מאוס,

⁵ ז"ל, "מעמקי התלאות". — ק.

⁶ ז"ל, "ובכפיו לא דבק מאוס". — ק.

ואחזקו עליו ואתרבו וחסו עליו עיט ואספתו אל תוך ביתו
ימים רבים כריתו לו כרה גדולה כפעם בפעם ובמחתיו בבית
הכלתו, ואדבר אל לבו וסבבתו יקרא לתלמידים כונת
הפלוסופים^(?) למען ישמעו כספס באמתחתו ולא יבזר
ממנו את אשר יום לעשות, והעידותי בו פן ב"מ ידבר
עם התלמידים דבר שלא כדת וגדלתו ורוממתו ונתתיו
לראש גוים ולמדתי בכל יום ויום בספר המופת עד דוד
הגדול, וכאשר חרבו לו כאן הימים יודעתי את אשר יען להדיח,
גרשתיו מן הכתפה בנחלת קדושים, או חלק רוח וחסד לאיש
אחר, ובדחובות יתן קולו, לכן דעו נא וראו כי לא פשעתי ומרתי
להבדיל בין העמא ובין העמור, אמוס ידעתי כי לא ישקט האיש
מחשיב מענה אל דברי אלה ויפיה כזבים, ואני אחת דברתי
כפעם וחיותי דעה אחת ולא אשנה לו פן אשוב מאבא עבודתי
ואשיב^(?) מלאכה [ואשוב מנולאת^(?)] בקדש ללכת אחרי ההבל. תב

(ב) דבר אחר מה"ר ליהוה בעבור הספדו הנכבד נשח
מנובא בפירוש.

נלות ירושלם אשר בספרד הוא היושב במלכות ההנהגה
התורית בנה בשמים מעלות האמונה, עודדי^(?) מערכת
איש חרבו על ירכו להכות בני הכפירה מכה בלתי כרה מכה
חזק וברג ואבדן להם לבדם נתנה ארץ החקירה השלמה דובר
שקרים כחות הכורסים המדברים על ה' תועה הפילו למשולח
נא אשר שמו בשמים פיהם ילודו למדחפות לשונם תכלך

(?) הוא ספר מועתק מלשון ערבי לתלמידי, ויש ממנו ב' או ג' העתקות
שונות; עיין מאמרי, "מזכרת המכור" סימן ג'. — ב"ש"ש.

(*) לפ"ד ז"ל, "ואשכחתי מלאכה הקדש". — ק.

(?) לש"ד (ולדעת ש.ז.ה.ה. "ה.ה.") ז"ל, "עודדתי", והוא כמו, "עודדתי"
(עיין ד"ה א', י"ב, ל"ה). — ק.

בארץ תלמידיהם בני היכלות הדעה חכמים שלמות הקיומו
בחושים הגבירי כשר מלכות שלעם היה משגבם ממעל
לכבדי אל הרימו כשרם ולדקתם עומדת לעד. ועתה כי יאל
חצר גאון מגזע לךק מטע ה' להתפאר שרש פורח ראש
ולענה, וראש פתחים חכמי הוא ולא יחס, ולשונם כחרב חדש
לבפיל חללים רבים חללי ההריסה מורד במלכו ובאלהיו ומלך
לך עלאה ימלל להבליך תפארת הדת השלמה ממורממים
ופי כסיל מתהר לו יביע ידבר עתק, הגבורה המושלמת יתרה
חפי חם בים התבונה עברתי ולא יעשו מלחי וחובלי בני
חדיר בחיות חכם מולאכה במים רבים לא יחזקו כן תרדם
לא יבשו⁽¹⁰⁾ גם [בס?] בין ההדסים⁽¹¹⁾ אשר במולד אשר
סחרם, האיש אחד יחטא ועל כל העדה התמימים רוממות אל
בגרום חקף קף והבער כאש חמתי ופי ידבר תהפכות, הלא
כל אשר אחי בבית התבונה ובשדה החקירה מפיכם יחו מפי
כחנם ושמתי אותם עלי אלופים לראש כי המה הגבורים אשר
מעולם אשר חמרתו בלם אחים יורו משפטי השלמות ליערב
וחורת הככל וידיעה לשראל, הלא ישימו בפעם בפעם קעורה
באפי וכליל על מוצחי ומדוע תתנשא על קהל ה' היתפאר
הגדן על החולב בו, ועתה חלילה לי מלתה פתק סודרת
ולמטול מעל באשר עשוי ויכוננו האירו אלי במחשכים ויסקלו
דרכי מאין נגף ואור מכסול, ומי יחוש על כבוד בני ספרד חוק
ממני, הלא מימים אחרים אחד מאלשי קהלנו פער פיו לבלי
חוק בבית תפלתו לעיני כל העם מגד ספרד ולשונם כאש
אוכלת, ועל דוד הגדול וקצר פתוח גרונו ופתחו מלאו זעם
ובקהל אשוע ונרחי לרוב עמו בלשון מדברת מעם מורא מן

⁽¹⁰⁾ ז"ל, "ישרשו", בלה"ב (ישיש ל"ג, ב"ג). — ק.

⁽¹¹⁾ ז"ל, "ההדסים", בלה"ב (זכיה א', ח). — ק.

הוא והללח כי עם ביטח הוא מעולם וקראו בשמותם עליו
 אדמות. ועתה כי קצפתי מאד וחממתי בערה כי על איש לר
 ואויב אשר מרה והפליג בעול, ידעתי כי טוב לה' מנחלז חילים
 מבור פר כי קנאתי בהוללים וכלכל לא חוכל כי ירים אדם
 קולו צבואו אל הקדש בכפירות וכוונות⁽¹²⁾ מלודדות נפשים
 לפורחות^(13?)], ולמנן לא ידמח איש ולא יחשוב כי ידי עשתה
 זאת מהשנאה אשר שנאתיו ושמתי עליו עלילות דברים, אמרתי
 לאויבני הוקר מפלוגי⁽¹⁴⁾ חושב דקנים כאשר תבחר ותקרב
 ויעידו לפניו בשבעה אנשים לדיקים כי יען להדוח לסור
 מני אורח להטות עקלקלות להאמין בשוא ובסקר להרוס
 מנדלות האמונה בעמקי שאל קרואיו, ואם הדברים
 הראשונים יפלו עוד נוסף עליהם עון ופשע גדול מנשוא, כי
 מסר קף התלמידים והלשנים ויבא בבית לעת ערב כנח גדול
 וביד חזקה עם שוטרי המלך ברמחים ובחרצות לתפוס אחד
 מהם ולעשות בכלל רגלו ולא נתנו ה' להרע עמנו כי שז על
 עיב בשתו. עוד כתב בצ'ולוניא⁽¹⁵⁾ ובמקומות אחרים כזים עד
 כי אין חקר כי סגר שכרתיכו להגדיל את שמי ולהלל בשערים
 מעשי, גם כי דרך תבונות יודיעני והוא השם בקרבי את רוח
 קדשו והעתיק פירוש ספר המופת⁽¹⁶⁾ אשר עשיתי ולא היה
 מוגה מגפנים. ויען הייתי הולך ומגדילו בעת למדי חותו לו
 קודם הזמן הוא הולח עלי שם כי עשיתי טעיות וטגיות
 גדולות וילמדני לתקן המעוות וידבר אחי משפטים לדיקים לחשוב
 נחשבות דעת וכל תבונה, עוד חקר יריעת הקדמות הספר
 וכתב בדברים האלה, זה הוא הפי' שעשה מאיסטרי פאולו

(12) זל והקיות. — מנש"ש.

(13) לשון הכתוב (יחזקאל י"ג, ב'). שמה"ה.

(14) כמו „מפלוגיה“ (Bologna) וכן דעת ה' Perreau. — ק.

(15) הספר הזה נחלח בכ"י Paris סיומן 998 בשם המחבר. — מנש"ש.

ומיסור לראש העתון נאלי אל העברי. ועתה ראש החכם
 יענה דעת, ראש גם ראש מה גבה קומה, מה ידבר בלאחר
 עתק וזהו החשוב לשוני, הלא ידעת אם לא שומעת מקצת
 הארץ זמירות היו לי חקי המושכלות מירחי קדם נכבתי מראש
 ללמד דעת את העם ולקרא בגרון על גפי מדומי קרת קריאות
 הלמודיות העצמיות והאלהיות בערם הרי ילדו יולדו מראש
 מקדמי ארץ כמו על ראשי את המזר ואת העדות ומטה האלהים
 בידי ותקדשנה חלומות הדעות האדוקות ותשתחווני לאלומתי,
 חוי לעינים ספק ראות כי יקום אדם בליעל נשחה התבונה
 וכמוג לעומת זו סרה להכחיש המורגש והמפורסם ודבריו
 הראשונים יפלו לחלל את שמי בגוים, הוי רב את יולדו חולק
 על רבו הרש את חרשי חלומה חומר לאב מה חולד, ומי הוא
 הקורא בשיבות הגדולות בקרב עמים רבים משנים קדמוניות
 כל מדע וכסבל למינהו, חוי מי הוא הלוחם מלחמות נגד העמים
 והערים מפרק הרים ומבצר בלעים משיב חבמים אחור כמוני
 באשר ה' אחי ואם נמשלתי לבנפי הזבוב וקורי עכבים,
 את מי נועלתי ויבינני כאשר עשיתי והברתי כללי הדקדוק זה
 לי עשרים שנה אשר מחקו מדעם לאוכלי מלדס והתפשטו
 באיים הרחוקים ומי למדני דעת בפי' ספר מבא מאמרות
 מליצם ובחבור הנפלא בברי עוריק החדשה אשר מי הקדימני
 ואשלם ובקלור ההגיון אשר כלו מחמדים כי אמר דוד
 בשמותיו את עצמו כי כמו ועולם ידו עשה לי את החיל
 הזה. ומדוע לא עתה פניו יחזורו בקראו לחבורי העתקות
 הלא עין רואה ואחן שומעת בפתע פתאים כי עד סקר העד,
 אחת דברתי וכפי פרושות השמים זכור ה' לדוד את כל עותי
 יספט בינו וביני יגלו עמו וארץ מתקוממה לו. הם.

ספר עזרת נשים.

הקדמה לס', "עזרת נשים"

מאת

ש.ז.ח.ה.ה.

נמלא תחת ידי קובץ אחד כ"י על נייר וקטנו על קלף
(קטיתו מיד"ר הרב מבר"ר נתן קורניל נ"י), כולל ס', "מנחת
יהודה" (הנדפס בס', "געט זקנים") וס', "עזרת נשים", אשר
לא מדפס מעולם וגם לא נודע עד הכה לדורשי רשומות.

והנה בס', "מנחת יהודה" מלאתי הרבה שנויים וכוספות
ואולי חשים אותם לפני הקורא בפעם אחרת, ולעת כזאת הנני
מעתיק פה למעט התחלת הספר (וסופו) כי ע"ז נדע לתקן
ולחשיך אחרי דברים הטועים להספר ולמחברו.

(¹) מנחת יהודה (ולא נמלא כ"י: "נמלא הנשים") [מכתב למשכיל
מכני לוי תזות נכונה ואמת חווה סוד מועלות שכלו בעין
לבך ואמור לרעך קרא גא זה.

זה ספר

נתן אמרי ספר ויגיד תעלומות הנמה, לתת לפתאים
ערמה לגפר דעת ומזמה, שמתיו למשל וחיזה, וקראתיו
מנחת יהודה]. קרה ספר יספר וכו' "עלי" את הדברים וכו'
"יחזקאל מפי" חמודה וכו' ("נאום יהודה הלוי בן שטח" לא
נמלא כ"י) שאני מידעי וכו' חזק חידק ושמענה, [ודבריו
כמאזני השיר השאל, ובבית המלוא הביאם, כי הם]
נכוחים ועובדים, למען יעמדו ימים רבים. לכן למלאה חזיתם,
ולעשות את נקבתם, [מחני רעיוני שנסתי, ואת המשלים
כנסתי], והנה כי רוח ותעמידני על דגלי, ואשמע את מעבר אלי,
יומי ויאמר לי. [לעורר שכלי, ולשאת משלי, נגידים לדבר,
ויבירים לחבר, וחיללים לגבר], ואני אחיה עם פך והוריתך

כי הנה ב'ס', „מנחת יחודה“ הנדפס ב'ס', „טעם זקנים“
נמלא שחברו בשנת תתקע"ה. אלמנסי הנכון תתקס"ח, כי כן נמלא
בכ"י שתי פעמים בחר היעב; ונולד זה נראה להלאה כי ס'
„טורת נשים“ אשר ערך הכהן נגד ס', „מנחת יחודה“ נתחבר
בשנת תתקע"ט, א"כ נכון הוא אשר שנה חבורו של ס', „מנחת
יחודה“ יחיס בשנת תתקס"ח.

עוד יתראה מתוך הכ"י כי כבר חבר הספר בהיותו בן
עשרים שנה ובסיומו בן ארבעים עשר עוד הפעם עליו, וסיומה
זאת בשנת תתקס"ח, וכי נחב את החתימה אשר נכספו בשנת
תתקס"ה. — אלמנסי נגד זה חברים בכ"י אלה השבחים והחולאים
על ר' אברהם אשר נכדו חבר הספר הלא המה: „אכן העז
ולין הסר, את כל סקר חקר, היו"ל את אדר ה'יקר“; ואשר
נמולת „היו"ל“ ראה לשער הכנס ר' מ"ס ב'ס' Encyelo-
pædie von Ersch und Grüber B. 28 S. 434

אשר חזק, וכו' ובשמי תבתי ולא התחממהו, ודברים לקחת, [ואחרי
חזון הרבתי, ליסר] כל פתי, והתנחלתי באשר נתי, [משלים
למאות ולאלפים, מתוקים מדבס וגופת לופים. ואחבר
מזמרת מעניהם, וממיתם דבריהם], הספר הזה למל ויחיה
הנקה מנחת יחודה, [להורה ולתמידה]. מדברתי יחבס פתי וכו'...
ובסוף הספר:

שכל הספר ותדמית „בזב"י וכן חפר, ונקדס זה עם אולה
שלה, והעבור המנה, בשנה המאד דוברי ש, [ומנות תחבמוני
עזב], והמולד דנה, כי רשעם דנה. [בן עשרים שנה עזר לי
יגרתיה, ולא חקרתיה, ובשנה הארבעים השנחיה. ובפ"ד
השכל לרשתיה, ובכור הדעת בשנחיה] און וחקר דברותיה,
„וחכמות ברותיה“ [לוי] ויהודה [לורר הנשים], בן שתי
הלוי [מזהיר האנשים] [לא נמלא ב'ס': „בד יחקר“] ערך מחמד
מבניה, ותפלת מהלליה, על פי תחבמוני [האחד ולין שג'],
בארבעת אלפים ותשע מאות „וששים“ ובמנה, היתה לאברהם למקרה,
נודע בעומם שו"ל, ממנה קום עד מבואו, כי הוא נמן אית ומפיה,

Gesch. d. Juden VI, 224 ו'אחריו ה' גרען ב'ס' VII, 94 כי הוא ר'א אלפאבר. ונראה כי ב'י' משמע בשנגה כמו שחברו ונשמעו ב'י' קרוב לסיום הסופסוף חלם הדברים: „מחמד עיניו ולית חן לראשנו וענק לגרונותנו, וזהו הארץ הזאת ואכן השוקם הוא אדוני אברהם“ — אשר נחם נראה כי ה' ר' אברהם זה עודו בחיים גם בעת כתיבת החתימה. ואם הוא ר' אברהם אלפאבר הנה חי זה האחרון עוד אחרי שנת תתקפ"ה ולא נפטר עכ"פ לפני שנת תתקפ"ח; עיין מ"ש החכם גרען ב'ס' ה'ל ח'ו עמוד רכ"ד הערה 3. — עוד חשיר על מה שנמלא לנכון ב'י': „הראשו במדינת חלב יוסף בן יהודה“ — במקום שנמלא בדפוס: „הוא ראש במדינת חלאוה וכו“; וכבר תיקן כן משמעו החכם ר' מנחם מ"ל חלב [במקום ה'ל כך ל"א עד 49 (כ"ל גם ברשימותו

ויקה שם ויפת. הנהגתו וכו' ודומיה תהיה (,ימי מלכותו וזה ויקר' לא נמלא ב'י') ותפארת גדולתו ילאו [מגביאוי הבעל], אנשים בני בליעל ויתעבדו בנשים, ימחו מספר חיים, וכו' „נפלה“ שפחו, ועדות דבר „נשים“ במנחתו, ולא ידעו פניו במנהג הסולבת לפניו. . . חיים בני שמעון וכו' „ואביו“ העם באחרית ימיו וכו' וגם הבן [הסדר המדינות, העביר קול בכל המדינות] כי בא וכו' וכו' [ראש ערים נובבות, במדבר בארץ תלבויות] וכו' [וכרוב סבליתו ואם קנאתו], למד דבר (שקר) לשוני ולא נשא פני תהומות וזהו ב'י, וידו הדק, כי „הראשו“ במדינת „חלב“ יוסף ב'י' יהודה, [מזמרת שיריו ומיטב אמריו, שני] בתי שירים [אשר המה] אמורים, על פי חלה שוה, בשפה ברורה ובלשון רכה, וגם זה (ב'י' לא נמלא: „חיים“) המהמחש, השג לרע בית מזל ויבנהו, ופעל בתי שירים למעשהו, ויבא אותו בשירו, וישבע כי הוא אמרו, על כן נחשו קללה בנשים, ובנאחית את החיים, ואם שיר עלי „יחזקאל“, „והמס“ וזהו ידבר, לא „אדאג“ אם יחשבי, כי זך וישר אני, וכו'.

הגדולה של Oxford עמוד 1370 במקום 47) הערה 27;
אמנם מ"ס שם בפנים: „מלחמת הכוכבים והעושר“. הוא מ"ס
ול" „מנחת יכודה“.] —

וכנה יש לחשוב על מהבר מ' „מנחת יכודה“ אשר לא
היה דרכו לקנות בנתינת התוארים איך הזכיר את ר' יוסף
הלמיוו השבוי של הרמב"ם ז"ל בלא בתי כבוד מלומדיה, וחכים
לא יתקדי ורבי לא יתקדי! — ומה נראה כי טינה היחס
בלבו עליו כי חשדו חולי אשר גם ידו חבון עם חיים בן
סמחון להוריד כבודו. כי אמנם עוד אחרים היו אלה נגד
ר' יכודה בן שבתי כמו שכתב זה האחרון בעלמו: „יאלו
אנשים וכו' עבר עליהם רוח קנאה וכו' איש ריב ואיש
מדון וכו' נתחברו אליו לדעתו“ — וכנה בכ"י חסד מלח
„חיים“ אחר „גוס זה“ וגמלא רק: „גוס זה המשתעשע“ —
ולולא דמסתמיה אמינה כי זה מוסב על ר' יוסף בן יכודה

לבו ואל החבר בסירתו
היפות“ יחדה ריב לחפשו
נתחברו אליו לדעתו
עיניו זה ידיו בקנאתו
בזב ויכספו בדעתו
אביו וימחה „בדעתו“
מתעטף אביו ודעתו
וישוב דחו והורחו
דחו ועידנו בטומאתו
אמרו ביום כל פקודתו
ילכו לפניו אחרי מותו
יפא משהו וימיתו
כל חטא יחי עוסק בחטאתו
לעד חתי נפשו ונשמתו
יובל ויהא נוסף אלומתו

אל „תהרד“ מתולדות חיים
מלאך בטר יסיר „יופיו ה-
איש ריב (חד) יסיר וחוב מדון
זה יחזוק מני חס ילפס
יחקקו . . . יכשו
פוקד עין חטא „פקוד“ חטא
[כי הוא אחי ממנו ולא נמנע
האב אשר העם לעת זקנה
דחו בשרו אך בני העלח
אזנים ותדבשים והשגלים
כל מלאכי אש ועדת קרה
אבל להר שיעל יוכל נבל
אנשי סדום יהיו מלפנים לו
עם חון ועם . . . יחדעם
על חטא אשר חטא לגיהנם

שכתב איזה פעמים: „ויקרא לך זרע בינחק“, ויהיונה מורה
רוח לינחק“, „ויחד ינחק חרדה“, „ואלה דברי ינחק האחרונים“
ומסיים „כל השומע ינחק לי“ — והנה בזמן הסוף היו שני
משוררים בשם זה הביאם גם שניהם ר"י אלחריוזי בשער
מ"ז מספרו „החכמוני“. הראשון חי בעיר ברזילונא וזוהי „הנשיא
ר' ינחק ובר' משורר חזק, ושירו לא כמראה הבזק“ — והחכם
מהר"ע לונק ר"י בספרו Literaturg. d. synagogalen
Poesie עמוד תפ"א יספר כי הוא חלוי הפיוטן ר' ינחק בן
יהודה גירונדי ך פשטן — והשני צפונבולא וזוהי בן
השלישי לר' יהודה בן נתנאל ושמו ג"כ ר' ינחק „המפיר
בשירו כוכבי שחק“ — וזוהי ר' ינחק שנירי המושא גם
מר' מנחם די לונזאלו בספרו „שתי ידות“. ע"י גם מ"ס
החכם מהרי"מ' (M. Sachs) ז"ל בספרו הנקרא
rel. Poesie d. Juden in Spanien עמוד רנ"ח. [דרך
אגב חשיר כי הפיוט „יום פוריא יומא דק"י המדפס בס"ס
„הספארת ישראל“ עפ"י ר' למה דוראן (בספר הכל של החכם
לונק ד"ק קל"ז מנאל „ר' שמעון דוראן“, וזוהי ט"ס) הנה
בב"י „יורה לדרך“ המנאל חלוי מנאלתי בראש הפיוט כי הוא
לר' ינחק שנירי]. — חמנא חין בידי להכריע אם אחד
משני חלה חבר גם ס' „עזרת נשים“ או הוא ממוחבר אחר.
רק זאת יתראה מתוך הספר כי המוחר היה או בעת חבורו
עוד לעיר לימים, וזוהי מאמר כתב: „ולא אחד הנער לעשות“
ובן „מה יענה ילד“ וכמו כן בסוף „לי ולילדים אשר
כגילי שמתוהו“ — חמנא ממה שכתב: „וזהו היה נער ורך
בבן עשר שנה“ חין להוכיח לפע"ד כי היה כן בעת חבורו זה
הספר, רק יספר כי כבר בבן עשר שנה הספא חזו למשל
וקנה לשב"ק והיתה חתו בלונגה. —

והנה ידידי הרב החכם המו"ל ר"י העתיק את ס' „עזרת

נשים" עד קרוב לסופו בשקידה יתירה ובדיוק רב מחוך כ"י שלי אשר הוא בלוי ונרקב ושחת בקלה מוקומות ומשגי דפוס האחרונים לא נשאר רק פחות מהלויים, והלגי עברתי על העתקתו עוד הפעם והעברתי אותה עם הכ"י אך לא מלאתי להגיס אחריו רק מעט ממעיר, והעתקתי רק העלים האחרונים מה שיכולתי לקרות על חתוכי גייר הנשואים, וחבל על הדברים החסרים אשר הוא חסרון לא יוכל להמנות, כי לא נודע לי כ"י אחר בעולם מזה הספר. במוקדם אשר נמחק או חסר שמתי נקודות כזה וכן בהעתיקי תחלה וסוף מס', ממנחת יהודה" שמתי השגויים בתוך לוגים כאלה,". והוספתי אשר בכ"י בתוך סוגרים מרובעים, ואשר הוספתי מוסברא בתוך סוגרים עגולים.

בדף חלק אשר נראה הכ"י מלאתי רשום אחד שורות בכתובים אחרת ספרדית ואעתיק אותן ג"כ פה: "שם כה אמר י' לב' אלד' ישראל עוד יאמרו את הדבר הזה בארץ יהודה ובעריו בשוגי את שבותם יברכך ד' מזה לדך הוה הקדש. זה הסינין מלאתי כתוב מכתב ידי אבא ומארי מ"ב והוא נפטר הרבעה שנים קודם לזה, ובזה השנה גורם בן כל קהלות אספמיא בירח אב כי יום ששי עשרה באב ילאו שש עשר ספיות מחוף קארטוב גינה נשאות יהודים לבד מהרבה אחרות שכבר הלכו קודם" — והם מוסבים לדברי ר' יוסף הכהן שכתב ג"כ בספר, "עמק הבכא" עמוד פ"ד ח"ל: "והאלנה מחוף קארטובינה שש עשרה חמיות וכו' ביום הששי בעשור לחודש אב".

ובנה כפי מה שכתב הרב דון יצחק אברבנאל היה יום הולדתה חשעה באב הציא דבריו גם החכם גרעץ (ח"ח עמוד ס"ה) וכן יספר ר' אליהו קפסאללי, ע"י לקויים שונים מס', "דבי אליהו" עמוד ס"ח (עם כי דבריו שמה לריבים קאה

חיקון) — וגררם לפי ה'ל כי נשארם על חוף הים (או על חוף ים זה) עוד יום אחד. —
ביעליץ (Bielitz) כ"ג סיון תרמ"ט לפ"ק.

עזרת הנשים, הנשמח חלבים ואנשים, נשיא ורב לכם בני לוי, נתן חלבים את גביר עדרום, שוכן באספמיא, ויפחדו חכמי לבבות משכון פתח... מגדל חכום עם שררה לוי, בנה ומי הוא זה אשר...

היחם עלי יד משכילי, ובראשם ראש מהללי, ותשחתי רוח ותעמידני על רגלי, ואשמע את מדבר אלי, בן אדם פרח טיטך, והטע לאניך, להבין את אשר לפיך, חגור מתקן וקה משעתי על יד יומיך, הנה לעקת בנות ישראל באה אלי, אשר הנה מליטות עלי.

חטאת יסודה בחובה, אשר בא במי קנאה ואיבה, הנה מי מריבה, לבבות את האהבה, כי הקשה את רוחו, וזרעת הסכלות זרחה במלחו, ולא נודע כחו, אתה ידעת את האיש ואת שיחו, דבריו היו אנשי מלתיך, ועלו ובלו בביתך, ובחדר משכבך ועל מטתך, ובתגורריך ובמשארותיך, ואיך קנאתך וגבורתך, יענה גאון שכלך בפניו, דבר דבור על אופניו, פן יכיה חכם בעיניו. ובשמתי עמדותי מרעיד ונעויותי, ונכחותי ונחלותי, אף חמנה קנא קנאתי, וסתנבותי כאשר נחתי, ויהי קול בהנבחי, והנה רעם ויקרבו עננות עום אל עלמו, ואשר בעל הוא ילאה אשתו עמו, ואשן ואומר אל הנלחך הדובר בי, בעוד שרעפי בקרבי, שמוי² ברק חרבי, בא וראה בנקמתו, ועננה בי לדקתי, ואשן ואומר.

² (ל"ל פנ"ל, שמוי"ה. — ש.ד.ח.י.ה.)

ואם גמולה בתחתיות ונמוק	הזכר אהבה עלה לשחק
ואמנם כמז מור גדלי נחשב ושחק	אשר נשכח כמות מלכ
בעט ברזל שמו נכתב והחוק	הלא מאז עלי לוח לבבי
ידעך ותלעג בם ותשחק	שופך הדמא עלי גוים אשר לא
גער בהם וינסו למרחק	ואל חשכן באהלך פחאום
ויקרא לך זרע ביצחק.	ואל ירע בעיניך לגרשם

ולא אחר הנער לעשות הדבר, כי רוח השור עליו עבר, וכוף הים נער וכך כבן עשר שנה, ויע חזנו למשלי צינה, ואת מושלי משלים נמנס, ולשון הקדש מעמקי שפה קנה, כאשר היתה אחרו באמנה, לא ראה ויספרה חקר וגם הכינה, ותדבק נפשו בדינה, אף אמנם יגע ולא מלא כדי גאולתו, לעבול אלצעו בשכר החכמים לטהרתו, וזדס עניים סוטה, ולא למד חכמה, וגמול כבהמה, עפר מן האדמה, אשר לא נותרה בו נשמה, ועודנו באצו, ולא ישיב את לבו, ולא דעת ולא חכמה בקרבנו, כי רוח פחיות נשבה בו, ויתר מאלה כאשר הוא כבד פה וכבד לשון, גדול עונש האחרון מן הראשון, והנה הנגע עמד בעיניו, ובמה ישא פניו, ובמה יתהלך זה אל אדוניו, רגל הועה שן רועה, מה הויא ליה ידיעה, ואיש אשר צינתו גרועה, את מי יורה דעה, ואת מי יצין שמועה, ואיך ידמה הולך בדרך לבו שובב, לבעל הלשון וחכם לבב, לא זה חכם שיש בהם רוח חיים, כהרי האיש שאין בו רוח חיים. וישא מושלו ויאמר.

מה יענה ילד בגוי עם כ-	מוצי אשר נקטן בעין שכלו
עד מראות שמשו מונעני	יחוש אשר לא נחשב צלו
אמנם בלעני בעת שתה	יינו ולא ידע ונסלה לו
לכן כיונה מומצי דעה	אצעק בחודך בטנו ובכסלו.

ונקלותי עוד ממאת וחייתי שפל בעיני, ואחיס פני ללכת

אחרי כ', והנה שמו רעיוני מגמתם, לדברי חכמים וחידותם, ככל מקומות מוסדותם, איש ללשונו בארצותם, ובאחי להסתופף בלם, ולגור בסתר אהלם, ולדקק בם ולשמוע בקולם, ולדרוש שלומם ועונתם כל ימי לעולם, ולבוא בכללם, למען הרחיב את גבולם. ואטן ואומר.

זמן גזר להחלל עלילות	עלי חכמות קדושות ואצילות
ולבר על ברית דברי חכמים	וחידותם להשליך במקלות
והמטיר על עצי שזן לשון אש	בחרד בדר בלפידים וקילות
והשחית כל יקר בשל וחידות	ובינת הנבונים עד לפלות
ולא נשאר לבד נועם משלי	וחידות אשר הגה אפילות
ביין חשק מזהלות הם ואמנם	בשמן אחבה היו בלילות
והשבת להסתירם בקרבי	אבל לבי יבקש לי גדולות
להאיר מהשכי הנושלים	וחידות אשר היו אפלות
קבע לעראי ושנן לפחילות	הבי אתן ועיקר לשפלות.

רחמי משלים וחידות, גדולות וחמדות, מתוקות מדרש ומופת לופים, למאות ולאלפים, מהם חזקים ומהם רעים, קטורים ועטופים, חטומים ושקופים, ומהם לא יערכום זהב וכספים, מהם רחיים ילאו דחופים, כי מן הרמותים לופים, ומהם כלונם ואלפים, שנהבים וקופים, עיפים ורודפים, מגי ואון ותרפים, נחלקים על הרבה ענינים, וכלים מכלים שונים, ובימותי כי פרעם וכללם, לחוות מהללם, ורחמי כי דברי תולעים, יאגורו הנושלים, מהם הדברים לפי כבודם, כאשר תביג ידם, להודיע לבני האדם, ומהם הדברים לפי לורך שעה, העונה היא אם רעה, וכס חיתי איש מהיר במלכתו, ובלשון הקודש אשר גדלה אחי, מושיע אין בלתי, לולי אשר רחמיכו בדברו, כמחשבת בקלון חברו, כי ידעתי את יצרו.

ואומר עד מתי לבן שפתי לשמוע על נשים שאגות חרמו,

ויומטר עליכן בלחומי, ולא ידע בשכבו ובקומו, עקב היתה רוח
אחרת עמו, רוח בכנפיו לרר, ויהודה עוד רר³), בא
לכוזר אש אשר כמובו ידקה, על אדות האשם הכבשית אשר
לקה, ולא השיב אל לבו ולא הבין, כי לא (כל) הששים ולא כל
העמים ולא כל התמורים שוין, ובקולר דעתו מחרק ומגדף, כל
ידך טוב ובתקף, ועוד הורה דת וכלכה, אש ואשם אל יעשו
עוד מלאכה. — ויוסף עוד לדבר אליו ויאמץ.

מזה ליהודה ירו הדת	אמנם אל הרוח נבא
ולחבירו עד שם ספרו	כי לא מוחכמה עד פה בא
גדר דרכי עד דבר כי	שוק על ירך מוכה רבה.

כן אלה קמות דבריו, שמועט שמשתי אשר לא ידעתי,
אז אמרתי לריו יגשתי, אך לשקר שמרתי, וכדברים אשר לפנים
דברתי, מפי השמועט למדתי. —

הנה קול שופט גשים שלמות, וצות עדינות, מתגודדות
ונשאות קינות, כמשפט הבנות, וספדו הארץ משפחות משפחות,
יחד בתולות ובעולות גאנחות, סחומות ופתוחות, ושמע קולן
עד למרחק, ותהיו מורת רוח לנחק, משפט בעולם וריב אלומה,
עלי היו כלנה, לאמר ידך לא חסדות וגליך לא לנחשתים
הוגשו, ולא נשף רוח פחיות בהם וייבשו, כי הקריזום לפני
ה' ויקדשו, תבי נח ידך לעזרתי, ממלא חן בעיניך להכירתי, כגבר
הלליך חזר, ועתה טוב כי תהיה לנו מטיר לעזר, ואל תצור
עונתנו, נקום את נקמותנו, רק יקרא שמך עלינו, חסוך את
חפשתנו, לטוב לנו כל הימים לחיותנו, ואם נחות גברה על
חכמי הגוים, זכרנו לחיים, הלא השנום אשר בשמים כסאו, על
הארץ יראה פלאו ופקודיו וגבאו, ערפל ילגש צבאו, ובנחתו
ישנה את בגדי בלתי, הראנו נח כבודך, הילינו מיד חייבנו

³ כמון הכוזב (ויקרא ט"ו, ג'), "רר גשרו את זיו". — ק.

ונעבדך, האים אשר כלנו ואשר דמם לנו, והפגוע בפיו את
עון כלנו, אשר נואלנו ואשר חטאנו.

ויתרד ילחם חרדה, פחד קראחו ורעדה, ויתחזק לעלות
על המזודה, ועל מאורח לפעוני גמול ידו הדם, ויאמר מי
איפה, אשר רוח השקר הדפו, ולדבר כרה על בתולות ישראל
הקשה ערפו, האשכ וילדיה ישבו פה, והוא ילא בגפו, לכן
חסתי על כבוד רעיוני, ושמתיו לגד עיני, והקדחתי לפני
עם חמוני, את משפטן לפני ה', והתחלתי להשיב מעני, ויגבה
לבי בדרכי ה'.
ואען ואומר.

שנוש ידו אנה תקנא בי ומה	תשוב עלי פתחי כדל שואל
אם מועלתו גבור על מועלי-	תרו אמור מזה תעשה לאל
הנוט לך כי עם יקר נפשי	מועלה חשבון לבוכבי אל

הנה חנני בל במשלי זה לעורר את האהבה, ולתת
צמים עזים נחובה, דרך ישר לא יכשלו בה, ולזכר את בן
האהבה, להודיע כי אשה חכמה ועובה, כל פנינים לא ישוו
בה, ואשקול במאזני לזק דברי ומשלי, כיד חלסי העיבה עלי. —
וחבורי זה הנקרא עזרת הנשים, עליה להיות מאן עם קדושים,
ויעלו עמו גם רכב גם פרשים, ויבואו האלפים על הנשים.
וישא משלו ויאמר.

בגנים נצמדים כפרים עם נרדים	וכל מיני מגדרם ישנים וחדשים
אשר במ תבערה יהי לכם עזרה	בספר הנקרא עזרת הנשים

כה אמר ה' לסריסים, אשר מדרך ישר נסים, זאת תהיה
לעדה, כי ריב לה' עם יהודה, ולהחזיק בשניה, מנעשה שהיה
קך היה.

איש היה בארך עון שמו חבטלום, דורש טוב לעמו ודובר

שלום, והיה ראש כל החבמים והנבונים, זקן וגשור פנים, אב לבנים, יקר מחממה ומכבוד, ובאשלוש לא מנחל איש יפה בכל ישראל להכלל מאד, ולו היה בן ושני חובב בחור וטוב ואין איש מבני ישראל טוב ממנו, כל און שמעו ותאשרנו, ועין ראתה ותעידנו, רוח אהבה תניחנו, אשה תקימונו ואשה תפירנו, כי בשכר האהבה מנחל פדיוס, כמוני היום.

ויקראו ימי אשלוש ליומם ויקראו לבנו חובב, ויאמר לו אם מא מנחלי חן בעיניך, הטה לדברי אונך, על הכרסה אשר נחתי לפניך. בני היום אני ילידתיך, לכן בדרך חממה הורחתי, ובמעגלי ישר הדרכתיך, אמנחתיך אף עזרתיך אף תמכתיך, ואולם בעבור זאת העמדתיך, לא טוב היותך לבדך, ואין שנית ללך, תהיה מנחתי על לוח לבך הרושה, ולך אל אילי הדור וקח לך משם אשה, כי לך משפט הגאולה ולך הירושה, אז יבנו אשורך, בחברתך ואשת געירך, בכל אשר תלום לא תמרה אמריך, הן לו ימי בדברך, אם תשכב לא תפחד, כי טובים השנים מן האחד, והחוט המשוש לא בנוהרס ינתק, וחבל הספק לא ירתק. הלא ידעת, אם לא שמעת, ואם אלה לא ראית, איפה היית, הלא חשב למאומה אב המון גוים ואביר הרושים, כל הון יקר וגשם, כי אזור נחשבתי כחש חרמי, כי אין לי בן בעבור הזכיר שמי, וגם בנו אשר היתה ברית האור אחו, התפלל לגבה אשתו ורחל ותנה הלא הסילו על זה תחנה, והשונמית עממן אכרנה, ואם מעט ואוסוף לך כהנה וכהנה, וכלא אזורי הקדמונים, הנה נחלת ה' בימי, ועתה בני לא תשיב את פני, למה תבלע נחלת ה'. ועתה שמוע בקולי איענך, ויהי השם עמך, בקש צדק אמוני, אשה יראת ה', אשורס לא חמועד, ולחקתה עומדת לעד, פשפש אחרים ואם חותך הדוק, סדק סדק תרדוף, אשתך תהיה בגפן פוריה, ענלם יפסיח הליכות ביתה לופיה, יפה בלבנה מוקערתה מור ולבונה, בתולה יפה חדומה המנומה

תבעול, אשר לא עלה עליה עול, כי מה שמחת יושבי האדמה,
ומנוח אשה אין עמה, רק השמר לך ושמור נפשך מאוד, ובה'
אל תמרוד, ובאשת נעורך אל תפגור.

ויאמר חובב יסרתני בחמלתך, ועשית כחכמתך, ובמוסרך
הטוב כדברתי, אמלא חן בעיני אדוני, כי נחמתי, לא חסור
ימין וממאל מכל חמריך, אחי אעשה כדריך, אף אמנע בלבי
הגדלתי וקוספתי, על השמועה אשר שמעתי. וישא משלו ויאמר.

אחי ורעי אהבה קשה	אלי כנני הרב במדבר הזה
בריות צלתי נערה אשה	אכן בבני עיני הער כדה
לא אדאגה אם תקטלני כי	יהיה כמור זכרתי וגם קדה
אמנע פחמים לא ידעה	אם יגועו ולכו בלא חמדה

וירא לביו כי שכלו גבר, וכי לבבו גבר, ורזה אהבה
עליו עבר, ויטע בעיניו הדבר, ויכל לאות את בני דרג רחמיו,
ויגוע ויאסף אל עמיו.

אחר הדברים והאמת האלה זכר חובב דברי לביו ומלכותו,
ולדקדקו וחממותו, אשר לזה חותו, ולא השיגה ידו למלאת חסרונו
לפי כבודו ויבחר לו רעים חנונים, יפה כלבנה ברה כחמה,
אחת היא לאמה, כי על פי אשלוס היחה שומה, רחוק בנות
ויאשרוה, מלכות ופלגשים ויהללוה, שמה רחל ואביה שכם ואמה
קטיטה, ולזהר פיה אשר הם כהרב מרעה, אין אדם אשר
לא יחטא.

ולא אחר הנער לעשות הדבר, כי ים התאוו עליו גבר, והלך
בו ושתף ועבר, הדבה לפני אביה חנונים וטעם דברים, כי כן
יששו הבחורים, ויאמר אביה בן ולא בכסף אתי בחר, טוב חתי
חותה לך מחתי חותה לאיש אחר, שכם עמדי והחומר כבודי,
בכל אשר חשיו ידי, כי משמרת אחי עמדי, ועתה הגם לעקתך

באה אלי, כי משכת את כל בלי, לכן הסתופף בסתר חבלי,
רק כל מהסוך עלי.

ויאמר חובב עקב אשר שמעת בקולי, חן כמוה תהיה
לי, כי הוא ישרה בעיני, היא האשה אשר הוכיח ה', ויחל
חובב לשבת איתו, ויהן לו את רחל בתו.

ויכי כאשר שמעו קרובי הנערה, כי האשה עלמה, היטב
להם חרה, כי אגורו יחד המורה והדרה, ובני בלעל אמרו מה
ישיענו זה, חדל לחשים וגזס, מתחול שלשם לא ידעמכו, נבזה
ולא חשבמכו, הבה נתחכמה לו כלנו, כי חרפה הוא לנו, ולא
למדברות, מן הבתים ומן החצרות, ומלאכיו רעות רבות ולדות,
נבקש לו מנוח באחרות, ונשליכנו באחד הצורות, ואם חן מגוי
נכחידהו, ועתה לבו וגהגהו.
וישאלו משלם ויאמרו.

חנה פת חבמה אל איש	אשר מצא בלי זרוב
ונשרת את בלי חנניה	והיה אשה אשר אהב
פני לשם בני קנאה	לכסית את פני להב,

ורחל ידעה את כל אשר נעשה וחשף קולה ותספד על
בעלה, כי נפשה נורה לה, ותאמר לאישה לא כן אנהני עושים,
לא נחמוד עובר וגכס, כי לא תהיה פלטה, מפני קשיטה,
ואם חבינו עד אור הצקר ומלאנו טון, ומלאנוי שתי חלה ביום
אחד שכול וחלמון, הלא מוצ לנו עזוב בירה וחרימון, לשבת
בארץ מדבר ובחשו ילל ישימון, ויסערה היתה עובת שכל
וחכמה, ויעשו גם המה בערמה, ואיש כל ידעה מה, ויקומו
ויטו בנשף, לסגול מרשף, עזבו רכושם, אשם הוא אשם אשם,
ויטו על כפסם.

ויקר מקריהם שיר אחת ושמה דנהבה, כי היא בית
נחיצות נאבה, ושם נולדה בעל חקן, ושם היה אשם ושמו מרד

שר אשר, המבזה והמצער, על פיו יחנו ועל פיו יסעו, ועל
פת לחם יפשו, כיום אם בקולו ישמעו, ואם גם הוא לבדו
למדת, והאדם היה גבור חיל מאד, יקבל מי שפרט, כי לא
יחפז עלי טוב כי אם רע.

ויראו אותה עבדי מרד ויאמרו זאת המנוחה, הילכ שלוחה
לאדוני למנוחה, שארם כמותה ושנותה לא יגרע, זאת תהיה
חורת המאדע, ויביא את חובב ויגרשוהו, ועד השבדים הרדיוסיו,
מנוחה הרדיוסיו, ויביאם לאדוניסם ביד רמה, ורחל לפני גחם
מלמה, ויאמרו לו זאת חמדת האדם ותפארתו, לחסוף אדם
מלמעלה, ותישע הנערה בעיניו, ותשא חן וחסד לפניו, ויאמר
בלבו לרשיתי יעדתי, זאת מנוחתי עדי עד פה אשב כי אהיה,
ותרא רחל כי היתה ברעה רבה, ותעש גם היא בעקבה, כי
היתה סבה, ותקרא . . . ותאמר בי אדוני, חי נפשך אדוני, תנאל
שפתך חן בעיניך, ואדברה באניך, תבון חננתי קטורת לפניך,
האדם הזה אשר בא עמי גנבתי, ומצית אבי ומאלץ מולדתי
לקחתי, כי גנב גונבתי מאלץ העברים, אשר הייתי יושבת בחדרי
חדרים, ועתה אדוני חסדך הראתי, . . . ועד
המלך תביאני, ואשים לפניו תלומותי, חולי ינקום נקמותי, ויענה
אותי ביום ארתי, ועל עץ כושפטיו יתלוי, ויאהבו על סתף וסבלוהו.
ויאמר מרד בלבו אם המלך יראה, לו מבור ינהרגה,
או לבני יעודה, על הכליות יסורנה, הנה בך לקחתי וברך
ולא אשיבה, ובראותי תמונה, יפה כלבה, לו תהיה שוק
הימין למנה.

ויאמר לה אל היראני כי אני אדבר בך אל המלך למלחוח
החיתך, לתת את שאלתך ולעשות את בקשתך. ותאמר רחל אל
חוסף ואל תגרע על אמריך, הן לו יבי כדגריך, ויבא מרד
אל המלך, ויאמר לו אדוני המלך, בידי נקרא אדם בלעל, אשר
מעל, הברכים אשר לא כרעו לבעל, גנב נערה אחת, ודרכו על

הארץ שחת, והאנוש לדבר כל נבוא וחסד, משפט מות לאיש
הזה, ויאמר המלך נקדאסו, ונשמעו מה בפיו גם הוא.

ויבא לפני המלך וישתחו על אפיו כחש וכלם, ויאמר
יחי המלך אדוני לעולם, ויאמר המלך למה הדבר עוד דברך,
הסדר מעלי המון שירך, דברך הנעימים שחת, כי בן מות
אתה, ולך חין בשורה, כי גנבת את הנערה, לכן אשיב גמולך
בראשך וכיאת עת לזה, וראה חובב ברעתו, כי כלם
הוא מעט המלך להמיתו.

וישא משלו ויאמר.

מלך במשפט ישמור ארץ אלו במשפט על כסול גבר
לדרוש ולחקור לו דבר ראוי וסביר מלכים לחקור דבר.

אדוני המלך על דרך וחסדך חסד, לא אשאל ולא
אנס, הני אקבל עלי דברי הנערה כשתי יעדים כשרים אם
למות אם לחיים, ונפיש את חיים, ויאמר המלך בן דברת, בן
משפטך אשר חרלת, אקרא לנערה ושלחתי ולקחתיה, ואשאלה
את פיה.

ויקחם ויביאם לפניו, וחשא הן וחסד בעיניו, ויאמר
השוער המלך, מעט לכל דל וחלך, ולאחר ולחלך, בעלי זה
מביתו יא, לגור באשר ינאל, ויאלתי עמו לבקש מחיתו, כי
הלחם אל מכלי חמדתו, לא נשאר לפני אדוני בלתי אם גוינתו,
וכאשר היה מרד בחוק לקחתי, ולביתו הביאתי, בנחשכים
הישיבתי, ואת בעלי שמו חדל לחיים וגבס, כי בשלי הסער
הגדול הזה.

ויקרא המלך מחד וחמדתו בערס בו, וימת לבו בקרבנו,
ויאמר למרד עד פה השיאוך עניך, ואף על זאת פקחת עניך,
ודון לבך השיאך למעול מעל, הן מות על האשה אשר לקחת
וכאשר בעולת בעל, מחד הגלל מעיני, אל חוסך ראות פני.

ויתן לה המלך מתנות כפי רצ"שכלה, הראויות לתת לה,
וילוו על חובצ האשים מתוך היכלו, וישלחו אותו ואת אשתו ואת
כל אשר לו, וימחרו עבדיו לעשות להם ככה, וחמת המלך
שכבה. הם ילאו מן העיר לא הרחיקו, וחבלי יולדה רחל
הדביקו, ותשמה בלדה בן זכר, חע"פ שההפסד יתר על השכר,
וילכו שלשת ימים במדבר עד אשר קרע נפשו, אך לא עבר
בה איש ולא ישב אדם שם, ורחל חוצקת בזה ולא תוכל עוד
שאתו, עד אשר באה פקודתו, ויפגשו ה' ויבקש המיתו, וילכו
בלאט, עד בואם אל עיר מקלט, ותאמר רחל על מה אחרנו
יושבים, דרכנו רעים ומעללינו לא טובים, נמאים גם רעבים,
כי הנה היום עומנו העיר, ונתן אותם על ראש העיר, בא
להזכיר את עוני, ולהמית את בני, הנה גא העיר הזאת קרובה,
ולא נוכל לבקר את בן החובצ, או חולי לבצור נסותנו בא,
וגם זו לעובה, ואם ימות הנער אשר בו חמדתי, ואראם חמאתי,
אשר תמלא אותי, אינה חלוק את חרפתי, נחפור לו הנה שוחה
ואם ימות נקברנו מיד בינו ואנחה, ואני לדרך גפוחה. וישנוע
לקולה ויתחילו לחפור בשלש זרות, ופתחו לפניהם דלתות,
וכיו לאותות, וימלאו מוקס חלל, כעין נחשת קלל, ושם הוצר
בלל, בזה ורכוש ושלל, וזירכתי המערס, כסף חסב ואזן יקרה,
ותאמר לו אשתו אם הן יקר תחמוד, חושב אל תעמוד, מחר
המלע אל עיר מקלט אשר היא ביופי מכלל, העיר הקרובה
אל החלל, ותקנה במקלף אלה הסובים, אשר זירכתי המערס
יושבים, עשרה גמלים טובים.

וישא חובצ רגליו, כאשר דברה אליו, ויבא אל העיר בעת,
וקנה עשרה גמלים, במאה שקלים, וינהג הגמלים אשר קנה,
אל המוקס אשר בו חסב, אל האשה אשר החיה את בנה,
ומלא בן חי וגרפא, ושמה כעני המתפרנס מן הקופה, שמה
כלי באשפה, וישאו על הגמלים, את הכסף ואת חובצ ואת

הסלים, ויעשו להם שם גדול בשם הגדולים, וישבו אל עירם ולא יספו לעמוד, בעשר ונכסים וכבוד, ויבואו רחל וחובב, בשמחה ובעוב לבב, ותהם כל העיר עליהם, ויאמרו אליהם, אשר צרחו ממושבאיהם, אל חרץ לא להם, וימלאו את כליהם, כסף חרב אשר עמדם, ואויביו לאוהבים נהפכו, וצמאותו הלכו, ובעבותות אהבה גמסו, ונאמרו לא ישנו, ואחרי דברו לא ישנו, וכו' הסיב לאים את לדקתו ואת אמונתו, על יד כבודו בזה מלך פנימו רעיתו, ואחריתו בקר באהבתו אותם, טוב אחרית דבר מראשיתו.

ואחרי אשר הוד והדר לבושה, ועצרת חכמה בראשה, נזלת יקרא אשה, על זאת כל חסיד יתפלל, אך בזה יתסלל המסתכל, ויסייד גומר זה את הסלל, אך חמנה באחרת זולתה אשר על ידק נזלת שם שנים מתחלל, לא נחלקו בזה במאזי ופיה סלל.

טובו אהבים בקראו שירים	אך פציתו חלב והחבד
יאות קראו אותם רשעים או	הצרים בלב יורד ועול כבוד
הבועהים מסבלם הפשים	אמנם אנו לדם לבד עבד
כל באשיות וחובד דודי	אך יתנו שכר עלי אובר

ואלה דברי יחזקאל האחרונים. אני ערס אכלה לדבר אל לבי, ויסק אלי המלאך הדובר בי, ויערני משנותי וחבלי, ויורני ויאמר לי, מה יקרו פירך, ונענו אמריך, רואה אני את דברך, מנפת לוף מתוקים, חקיס ומשפטים לדיקים, וסדברים עתיקים, דברים נכוחים לקחת, ודוא אהבה בחפץ אספת, במסלל אשת חיל התחלת וגמרת, טוב הדבר אשר דברת, מאשר יקרת בטיני נפדת, אמנם אשת חיל כמותה, לא נהייתה ולא נראתה, זולתי רעיתי אשר היא בלמה כדמותה, משולבות אשה אל אחותה, לכן באגרת הזאת העירנה, וגבורתך אספרנה, וזה

מוכר למנהגים, וגם זה אדע כי ארשנה, לה לשפחה נחמיה,
כי אהבה עולם אהבתים, ובעצמות החשק משפחות, וחולם
בעבור זאת העמדותיה.

ועתה שא כליך, כי בם יפה חלקך, ונעים מורלך, מחרם
ולבך, ולפני חילת אהבים ויעלת חן תבטיע כוד קולך, וקראת
חליה את הקריאה אשר אלי דובר חלקך, חלק הלוך והלום,
וקראת חליה לשלום, והולאת את מנהגך וסגנת לפנים, כי
ידעתי כי אז יישר בעיני, ואתה כי הכיך לבך בחכמה, תהי
משכרתך שלום, אהה חביב חוש שלומי, ועל פיך יסך כל עוני,
יטן אשר היתה עם לבך לבנות בית לשמו, בשירים עפים אשר
הראית, ובתים מלאים כל טוב אשר מלאה, רקמות בפני אהרת,
על רגפת פהע ושם ודר וסוחרת, בעט כרול ושיפרת, לכיות
לאות ולנשמות, לעשות לך שם תפארת. ויטן ויחמו חלי.

אראה החריך החיים הם עלי ציאר בחביתם אשר הראיה
רקמות שרד בפני מנהגך וגם בדים טוב אשר מלאה,

ואטן ואומה כי אדוני, הי נפשו אדוני, שמע חובב לא
שמעתי עדנה, ולא ראיתי עד הנה, ואבטלום אשר משחתי
עלי, לא נראה חלי, ורחל זאת אשר לא לה המהללים זכרה,
לא נבייתה ולא נראתה, כי לבי אותם כלל, לשם רעיותך אשר
היא ביופי מכלל, ועת בית חלק כלל, ומהללי שלה שלה כי
כלל חסו וחיו, נביטים כפתורים ופרחים מנוגה היו, ולבעבור
סבב את פני הדבר, הוצר הזכר לבני הכר, ואתה עתה כרוך
ה', מחול על עוני, "ואל חשב את פני, וכסה על פתיתי במדתך
הטובה, ועל כל פשעים חסרה אהבה.

עין משפט הסיכסכל	דבריו במושפט
הידות ומשלים נועד	לכתוב מוספרם במושפט
לא נכתבו עד כי שבו	ויבאו אל עין מושפט,

שאז מאת ידך מנחה נחורה, אשר דין אהבה הוציא לאורה
 ויהיה שאלו מי הוא זה אשר בא ביד רמה וענה קול גבורה
 ועבר בין בתרניו לקיים דברה על נאולה עם תמורה
 ובינינו הכי שטף ועבר ולבחן נכנסה אצבע יתרה
 שמו יצחק ובחשק יכנה והוא לאהבה חומה בצורה
 אשר השקף בעין לבו במשפט בנות עמו ודין אשה מצרה
 ודרך לאסוף בצום עזובות ואשה מתמל שלשם עצורה
 לבו שירי ואל יושבי קצוות הבשרי והיום יום בשורה
 בספר זה הכי תשנו בתולה במחול אך לזה רני עקרה
 ואמנם האדמה לא הכילכם ואף כי תשכנו אהל ובירה
 פני וסני לאור אשר ודרשו אלי שכנו ויוסי שם לעזרה
 בינך תמצא לבו רחב יד ובי שלחן וכסא עם נמורה
 לבו שרתו לפני מעבדים והוא לכם יהיה מוחסה וסתר,

רחיתי את ישראל נפולס על הכרים, וביעתי בדברים,
 וכה עברו יולאים מן החורים, עזבו הבתים והחללים, ועלו
 מרחים ועירות, וזני ישראל נסעו מנחלות, כי קמו עדי שקר
 ופח חנם, לתה קדש ולבא מרמס, ורצתי בגוים שרתי במדמות
 היתה לום, להיות אלמנות שללס, ולהחריב את העולם, למען
 הרחיב את גבולס, כי בא אחד מן הסריסים, לקדוש חס חנוסים,
 לכן הוס חנוי בא, והודעתי להם את הדרך ילבו כה, ואת עמי
 חורס דעס, ויסובו חס מדרכי הרעה, ואומר להם שובו לאהליכם,
 ועינכם אל חסם על כלכם, עשו וצוואו חילי החכמה, למען
 ראות המלחמה, ראו נא כי חורו עיני, בספר מלחמות ה'.
 וישא משלו וילמה.

למה דגשו או גשו גוים ומלכים מועדו
 אם על המדת הנשים דת שונים בזה בגדו
 לו הבינו המה הפנו נסו יחדיו לא עמדו

ויהי לחשובת השנה ימיו לאת המלכים, מחשבות הרחמים
והסמיכים, הלאו חשבים, אשמחלי מלך השדים, קרא לכל עושי
רשעה חדים, אלס בני צנן ועחודים, וגסלוח ספרים ביד הכלים
על כל אגשי מלכותו להיוחס עחידים, ובחוב צספר וחתום וכעד
עדים, וכנה הוא שם עלילות דברים, ויולא פרה ויקן לין ויגמול
סקרים, שלח בים לידים, ויצואו לעזרתו צגברים, אהלי אדום
וישמעאלים מואב וסגרים, היתרי והכותי, והמשדעי והסוכתי,
והחרודי והלמרי והחמתי, והחוי והערקן והסגוי, והחתי וספריו
והכנעני, מהבים וקופים, למאות ולאלפים, אלוק עליו ואלוק
אלה מזה ושמה, ומלך אשקף ומלך חרמם, ויבא החוק וסקרוב,
כוכבי השמים לרוב, עד אשר תשחת הדרך מפני הערוב,
ויתקבלו מכל עיר ופלך, סריסי המלך, וכל האנשים אשר נתמו
וגחפרו, על אדות הבאר אשר חפרו, ואשר מנערתו יתמבו, כי
לא ידעו מה הוא, כל אלה חפרו אל עמק השירים, והיו
לאחדים, ויועלו יחדיו משפט דק להטות, ובאו ונחו כלם במחלי
הבחות, להספיל גלותן, ולקחת חמדתן, עזבו חמדת נשות, וחפרו
אשפות, וזעלו לב יחדיו על נשים שאמות, ודתיסם שומות, וסם
לא ידעו מחשבות ה' ולא הבינו עלתו כי קבאם כעמור גורם,
ושנות רשעים תקלורם.

ואלה דברי הצרית, ובר הנשים מארץ להברית, לבחתי שום
לאשה שם ושארות, ויאמרו לה סוף דבר ואחרית, כי אם
תבצבי בנתר ותדעי לך בורית, כתובת אשה ציבורית, תחת
המאה, רום ותלאה, ותחת המאחס, מבאזים רצוחים, כי בן
יסד על רחם רחומים, בין המשפטים, לום כי האלמות, אין
לכן מזונות, ובמקום שיסור נכסים ומגדנות, בהרות כרות לבנות,
משפט זה על כל אורה והלך, ויחתום בטבעת המלך, לא קבאו
פארור כל פנים, ובתחילו היחודים מתעמים.
ויבא הפליט מן המערכה, וינס אל עיר המלוכה, בגדיו

קרועים ואדמה על ראשו, וינס אל נפשו, ויצא אל מלכי אדק
מוך שלם ברב פחדו, והוא יושב בעליית המוקרה אשר לו לבדו,
ויאמר לו מחר המלט על נפשי, ונפש נשיך ונפש פלגשך, תאכל
לחם מתוקה ושומה, ולא הסיבות על לבך לא דעת ולא חבונת,
כי מרס תהיה באחרונה, על משענת הקנה הרזון נשענת, ועל
חילך הכבד נסמכת, מה הבטחון הזה אשר בטחת, הלא שמעת,
אשר אמרו החמנים הקדמונים במצטא, תכף לסמיכה שחיטה,
ואף תבנוך על בני חשיפי עוים, להלחם באחיס, תחשב . . .
לאריות עוים, קליות ואנחיס, ועתה לך הסתר וסתכסה, אל
המקום אשר נסתרת שם ביום המעשה.

ויחי כשמוע מלכי אדק שמוע ההמון הרב הצא עליו, ויועץ
את חכמיו וגדליו, והיו לו בני יועצים בקיאים בחכמות, אשר
נקבו בשמות, תחכמוני ובעל מצימות, ויאמר המלך הבו לכם דבר
ועלה הלוס, אם למלחמה אם לשלום.

ויאמר בעל מצימות אדוני המלך בדברי לפיך, אל יקשה
בעיניך, לא נכחד מאדוני ולא נעלים ממני, ואיש עלתו יודיעני,
לא נוכל לעלות אל העם כי חזק הוא ממנו, ואין בו כח לעמוד
לפני ההמון הגדול אשר עלינו בא, איכה ירדוף אחד אלק ושמים
יניכו רבבה, למה תהיה עובר ומתעבר על ריב לא לך, והקלף
נתון לך, מי שמך נצח וחדל אישים, ושומר השמים, נטח לך על
ימיןך חו על שמאלך, פן תקן לגשים חילך, הכבד ושכ צביתך,
למנן תחכם באהריתך.

וישא משלו ויאמר.

נשר אשר נשבר כנסו איך יחד	שולה לעופף על פני שמים
ואיך ברגל יעבר נהר במי	שחר אשר טביע במי אפסים
ראשו בשים יוך הכר נטביע ואיך	לבו יחד נושא אלי כפים
איך טיב לכנורו לבד כי ירבה	רעו ולא ישתחזה אפים

ויהי כשמוע תחבמוני דבריו ומעטיו, ויחר בעיניו! ויאמר
באף ובחמא, מה יעלה ללא חכמה, שניין על כסא כסלות
הבינוך, כליוען למלך נמוך, יעלה בשת לנפשו, וכרעבת חנוס
לראשך, ושכב את נשיך, ויאמר למלך לא טובה העלה אשר יען
בעלי ממונות, אלה פיהו מלא ומרמות, ואני מוכר בדבריו וניבו,
שמה מנוות מרקה בו, כי יעלה האסף יאסף עליך, גדודיך
וחיליך, ושמועו לקולך, ושנין הולכים בקרב, בחיל כבד והמון
רב, אל תירא מפניהם, כי נרשים הם, סר לם מעליהם, רעה
תבא עליהם, חזק ונתחזק בעד עמנו, קן יסובו עלינו, וכבריתו
את שמונו, תקנה על חנות הנשים, למען ייראהו האנשים, כי
קן יעשו הכחורים, אל בנות האדם ילדו להם המום הגבורים,
וייטב הדבר בעיני המלך והשרים.
וישח משלו ויאמר.

מלך לקדמונים הרוש	ביום ולקנים שאל
מי זה קטנות בו וני	שם אדבת נשים לאל
מחר העור חרבך עלי	ירך ואם תנאל גאל

וישמוע המלך עלתו, וימסר לעשות אותו, וישלח למלך
דביר ומלך בית אל ומלך לבנה, אשר היו לו בעלי חמונה,
כאשר היו אתו בחמונה, ואמר למיחא לחמונה, ויבאו ממוקומם,
ומחניהם עמם, עם כבד כבוכבי השמים, ויקרא בש המקום
הבוא מחנים, ויתלקטו אליו למחסה, כל איש ממוך וכל איש
אשר לו נוסה, ויהיו העם רבים להביא מדי העבודה למלכה,
ויערך ישראל ופלשתים מערכה לקראת מערכה.

ושם יקרא איש בליעל מבני החורים, ולו שם בגבורים,
ויאל איש הבינים, האיל בעל הקרבים, על ארבע פותיו, ממונו
היו קרעותיו, מנגה ימה ולפונה, מחרה וחימונה, פיו סחוס
וטבורו פחות, ויתגבא אל הרוח, לפיד אחד בין שני האצבות,

ויקרא שנים רחובות, ברעם הגבור מתהלל, ואלא ילא ויקלל,
ויקרא וילאזר אלכי חרפתו את מערכות ישראל, כי לור השבית
לכס גואל, ואם לא תאמינו אלי, ברו לכס איש וירד אלי.

יסם אחמו נער עברי, וישמע את דברי החורי, וישחומם
על המנחם, וישע כמעיל קנאה, וירץ בחמס שפוכה, אל המערכה,
וירא החורי את הנער ויבזו, ולא קם ולא זע ממנו, וילאמר
לו איך לא יראת, ולברוח לא נחבאת, ואיך לא סמר בשרך
מפדהי, ואחם כאין גדי, ועחס שא נא כלך, ושוב לך לאוכלך,
נעם לך על ימיןך או על שמאלך, כי לר לי עליך, הנה רוח
אלהים רעם מבעתך, ולמה תמות בלא עתך, למה תהיה על
רוב לא לך עובר ומתעבר, ולגשים תלוב ותחצה, מה לך פה
ומי לך פה כי תצא לך פה קבר, הנה ה' מעלעך עלטלה
גבר, כשבר נבל יולדים תשבר, קבורה חמור תקבר, ואם תדרוש
לנפך מוקש, נמלאו האחוות אשר ילאה לנפש, וילאו מחדריך,
מחברתך ואחם נעורך, דברי ריבות בשערך, לכן לחוק ולמשפט
בנותי, ולכל איבי כמוך יעדתי, השדה נתתי לך והמערה
אשר בו לך נתתי, המשכיל ישנים להרגה ערם תהרגנו, קדם
אלהיך וילינו, ואשר ילך אתה ביושר ותמים, ויכסה ומת אין
לו דמים, היא העט השל מרדות, והבעל אוכל פירות, חי נפשי
בעוד כי נשמת, לא תשכון בקרב בתי, ואל ארחה ברעתי, לא
תצא שמה יראת שומר וביה, לרעה מוארת היא צנות, החפץ
בהן, וסגולה עליהן, כמורו כמורן, בחשך יכסה שמו, וכסהה
רבות עמו, ואחם אל תוסף על אמריך, למה תדבר עוד את
דברך, לרעת השחין תשא מדברותך, נגע זה על שפתך.

ויהי הוה ערם בלה לדבר דברי עולה, ומרחיק רעם אשר
בתהלה, ולא אחר הנער להשינו, דבר כאשר עס לבזו, וילאמר
אלכי חסיך לולין ברעם, כי ברעם הנגע. מה יתהלל הגבור
ברעם, ואת מי יורם דעם, אם רלוק להסבד בדברך, אל

תביע אחריו, אשר לא תגלה ערותך, כן תראה ברעך, אך
אננים ידעתי כי בקאח ואיבה, . . . תשיק על רוב הטובה,
לבנות את האהבה, לכן גורתי עליך אנני, כתבו את האש
הזה עירי, . . . לאכול פתך לבדך, כל ימי חלדך, ואין שנית
ללדך, כל עמלך (לבעך?), או תבאנה לפתך, המלות הגדולות
אשר ראו עיניך, ואין תוכל . . . את האהבה . . . אשר
באו בקרבם, תליסר . . . של קבא קבא . . . לב משכילי
באהבה בטוית יגדיל, ואליפס בת יביל, ולמה זה לחרף . . .
חרפת אדם ובזוי עם, בחר חפזים שרים כרים מדיבי עם, אין
ואת אם גדוד יגדלו וכו' יגוד עקב, ואין סודתא בלא נקב.
ואתה ורעך בקשתם תואנה, כי לא דברתם אלי נכונה, כאשר
אשר לא ידע . . . ולא חבל בטובה, כי מאלו הלכתם לרעות
הפרות. הרקות והרעות, ואין יברכו יולד המאורות, רוכבי
תמות לחורות.

כי נשבעתי לולי פני המדיבים נוסח, לא הייתי קלוקר בוסה,
בכל אשר תעשה, חבל לא אשפך בפעם אחת קאפי, ולא תעשה
חרון אפי, ואם באלה לא יבדד עליך אכפי, גם אני לא
אחשך פי.

ויחי עד כה ועד כה והעזר הכין סבה, להביא דבה
. . . הסתר אשר באחת הפחתים נחבא, והנה אש מצני
ישראל בא, ויאמר להם שמעו נא המורים, השוכנים בקברים,
וילינו בנזורים, למה זה להלחם אתם הפזים, והנה בני אנשים
עורים נעים, אשר לא שמעו ואשר לא ראו, למה תתראו.

הנה אש אלהים קדוש הוא, ושפתיו ישמרו דעת ותורה
יבקשו מפיהו, כי מלאך ה' נבואות הוא, מגיד מרחשית החכמה
אחרית, ארץ . . . לוחות הבדית, מעין השכל אשר נקעו
תהומיו, ומולא מים אשר לא יבזו מימיו, כי מן המוקדש המה

יואלים, לרווח (עיפוס?) ונמלים, להחיות רוח שפלים ולהחיות
לב נדבחים, שמש לדקדק זרחה, וסביב כפרה על שמועט את
הירח, ממנו יחד וממנו פנה, מפיו דעת וחכמה, עלו אל ביתו,
לדרוש ה' מאתו, מה תדיבון ומה תבון, לבו אל השם וכל
חסדו תחסו, אשר יאמר לכם תעשו. ויאמרו לו אחרי הודיע
אלהים אותך את כל זאת, טוב הדבר אשר דברת ועתה
על רוב שכלך, לבס אתנו והיעצנו לך.

ויואל האים ללכה ויאלו שלשכם ויבאו אל . . .
אוכל מועד, הולך לאות ולעד, עולם ועד, ויבאו עד
לפני שער השמים, וישתחוו לו אפים ויאמרו שמוע אדוני, הדב
את ריבנו, וכדן את דינו, וישבו לפניו הזכור כבשרתו והלעזר
כשירתו, לשמוע את חכמתו, וטעם
והביאו את ראיותיהם, והביא המזיק על המזוק
כמראה הבזק, גדול עונו מנשא, מה הוא עופסו.

. עדים היינו עתידים, להיות לנשים עבדים,
ולצבונ לבדים, הסגירנו ה' ביד נשים, וללכדנו כי נבחר
אלים חדשים, והולכנו לנלות ערותנו, ולהספיל גאותנו, כי
יגענו להבל, ביד דלילה וחזבל, לא תעלינה על לב ולא תזכרנה.
רק ביאור תשאלנה, כי היו לנו שמים
רעות, לשחק פורח אבטובות את בעלה חבור
עלבים, וחטא והחטיא את הדבים ביד מומיו, ויעקרו
את עיניו, וכלתו ואת עליו ואת אביו, ומה שעל ידינו נגמר רע
ונמר, מאז עד עתה נשננה, עמוד טעמו בו וריחו לא נמר.
ובשעדות זו על חודות האשה כתבנו ותתמנו ככתובה
קטקט, בראש חדש אדר שנת תתק"ט. שמשון בן מנחם. אחאז
בן עמרם.

ויהי כשמוע המלך את דברי האגרת, אשר עון הנשים
נוסרת, ויאמר נבהלתי מראותי ונעויותי משמוע, לא ראיתי בסנה

בכל ארץ מנזרים לרוע. ושם אחס נער עברי שמוע מדברי . . .
 עמוקה, ומבנות העלוקה, ולא תהיה זאת לו לפוקס . . .
 ולוקס, כי חוקס אין העדים חותמים . . . לוקס, וסם לך
 לשקר במקום חוקס . . . המלך, אין מביאין ראיה מן
 השועים . . . ופלהים, והחורי אומר למה תלך וסא . . .
 ויטן העברי ויאמר לדוני המלך, תפל נא תחנתי . . . חוקך,
 ואדעך למטן אמנא חן בעיניך, ואדבר . . . הדאני, אענה חף
 אני חלקי אחס דעי חף אני . . . דבר כי חפנתי לךך,
 ויסרתיך למשפט ונקס לא חנקך, ואם תגבר על החורי . . .
 אשריך ועוב לך, לאור ילא משפטיך דויניך . . . (ותושע לך)
 ימוקך, לא סולא העברי שטר מקוים ועד . . . אשר היו
 בו זכרים אני עדים החתומים . . . בלמות ובתמים, היום
 כמה ימים, והולכנו . . . ללמד על הששים זכות ולהקים
 בין אשם משבלת . . . סגורמת, לא נכחיד ולא נכסס . . .
 סולאחמו לאורס, היא היתה ערוכה וסמורה, על (הגאולה ועל)
 הסמורה, כי להושיע להננו, הוא האשם אשר (סוכים לאדוני),
 הלא את אביס מיד בעלה היללה, ומלטה את . . . אביגיל
 ועל כלנה בת אביחיל כמוס . . . וסבורס היא . . . ועדות
 זו עליכן לא נכחידנה . . . לך כהנה וכהנה, וסם סגמור
 על . . . בראש חדש אדר על רלפת כהנ וסם . . .
 וסרו להפרדעים, סנה תח'ק וסנשים, (דוד בן) יסי, מרדכו בן
 יאור . . . ובכל זאת החורי . . . החוט המושלם לא
 במוהרס ינחק . . . לבו אשר כגס מן המסלה, החורו
 חיללה . . . שם אכלו בתחלה, ויאמר אליהם כגס שמועתס
 . . . אשמועה מוס יאור ה' לכס. ויקס ספר . . . נפל
 דבר אחד מכל דברו . . . לשמוע מלוחו ולהקשיב, כי כחז
 אשר (נכתב ונחתס) בעצעת המלך אין להקשיב . . . עמודו
 לפינו במושב דין, יושבי על מדין, העברי . . . והחורי, והחילול

לדברי, וכלכו לחורי והביאו . . . חדשות גם ישנות, כמשפט
השנות, ויחזו . . . בכה וזה אומר בכה, ונראה לי מן הדין,
ולפי יחזו כי (לא כדברי זה) ולא כדברי זה, אף אמנם ראיתי
עוד, כי הטיבות טיבות (מאד והרעות) רעות מאד, הלא השום
שכן שדרך להזיק ושמירתו . . . ואשה משכלת וטובה,
הנעימה נקבה, יקרה היא מפניעם וכל הפנים לא ישוו בה . . .
כי הללו אל האשה עליו להפיק . . . להכלה, לא ימים
עמוד העק . . . יחזע, לא יוכל לקבל מי שפרע . . .
יגרע, והביאו כמשפט על כל נעלם . . . הדין ואמרו, בין
איש לאשתו בין אב לבתו . . . ועל מי מנוחות יוכלנו ולעיר
הקדש יובילנו . . . נבולנו, ועוד יאמרו גאולנו שמע . . . אלינו.
עד הנה עמדו ה'.

כי הקדש . . . שיה בשנה, כי ה' יתן חכמה מפיו
דעת ותבונה . . . הספר, הנותן אמרי שפר, במאמיו נדק
שפתינו . . . העמדתו, ובערם אחריו קדשתו, נביא לגשים
. . . אשר בלחתו, לי ולילדים אשר כגילי שנותיו . . .
מרחוק לא ימלא פניו שחוק, לכן אל כל . . . כל השומע
יחזק לי.

מזכרת יוסף

סודעות מתוך כ"י

מלח

יוסף יצחק קאבאק

(ב) בק"ק דעקענדארף (Reekendorf) מלחתי מחזור
אשכנז כתב יד בלוחות מרובעות יפות על קלף חסר בתחלתו
ובסופו וגם באמצע; והגוי נחבד פה מה שראוי להחודע
ולסגלות מכ"י הזה. — הספר (כאשר הוא לפני) מתחיל בסוף

הסליחות לשהרית יו"ט¹). והנה בתחלת תפלת מוסף היום חתא
 „מי לי חנות דעת מצויים“ במקום „ומלמד דעת מצויים“
 (וכן הוא במנחה ובנעילה) גם „וגאמן אתה להחיות רדומים“
 (ג"כ במנחה ובנעילה). — אחר רוב הפיוטים ליו"ט ובסוף מנאחם
 חתא פסוקים מענייני הפיוט עם „בכתוב“ (לפני פסוק הראשון)
 ועם „ומאמר“ (לפני שאר הפסוקים הבאים שם), וכן מלאחתי
 בכ"י מהחור אשכנז (לשבתות מלויים לפסח ולשבועות) על קלף
 אשר לידיו כתבם ש.ה.ה.ה.ה. כ"י. — לפני הפיוט „אשר
 חונתך“ מנאח שם פיוט ע"פ ח"כ המתחיל „אתה ברחמיך הרבים
 רחם עלינו“ ומסיים „העתה לנו ביום הזה ותתהלל לקול שועתנו“.
 ובמקום „הלך תלויות עינינו“ (אלל קדושה מוסף) מנאח „ואו
 מלפני בראשית“ וכו'. — לפני הפיוט „אשרי עין ראתה כל
 חלב“ (אחר סדר העבודה) מנאח (ע"פ ח"כ) „בסויות ארץ בית
 קדשי הקדשים“ והסיום הוא: „תשאלתנו בעד מכלל יופי“
 ואחריו (ג"כ ע"פ ח"כ) „לא ארמנן על משפטנו“ ולבסוף „ולא
 תפארה שנוה בכל לב“. — בסליחות השומן הוא „רועה
 ישראל“ ואח"כ (אחר „תפארת לורטי“) „אלה אברהם“ (עשרה
 הרוגי מלכות). — בסדר קדושה מנחה יש פיוט (ע"פ ח"כ

¹) ויש להעיר כי בסליחה „אחרי אדרס יאלך חודש“ (אחר „תפארת“
 לשהרית יו"ט ככ"י הזה — והוא ע"פ ח"כ כפול —) מנאח (באח
 ר) „הן רומים בחולמים תלם“ במקום „הן רעיק חולד לעולם“,
 ומלת „רומים“ על גליון הספר הוא מן מורח אחר; ולע"ד רמז בזה
 הפיוט על המלה אשר היו למה יתחיל ברוח במו"ד תש"פ (1020),
 עין בס' Literaturg. d. synag. Poesie להרס ברינדן עמוד
 רל"ה (ומה בכתב שם עמוד רל"ו בסליחה האחת הוא ע"פ ח"כ משוב
 הוא ע"ס). — קודם „ומאחזקך“ יש פיוט ע"פ ח"כ משוב (ובמלה
 האחרונה של כל מורה ופורה היא המלצות של מורה באחרים, ואחר
 כל חתא „ואתה חי לבדך“) המתחיל „אתה מבין סדעני לב ושבועות
 אנוס“ ומסיים „ותחלתני אתה לבד קד מזורה“. —

אחר מלת, כבודי, ומנקומי, אהד"ה) המתחיל, כבודו אמוני
 יתקם מאשמותי ומסיים, חדשו כי אני הייתי וכו' ואני עתיד
 להיות, ובסליחות הפזמון הוא, ה' שמוע' ואה"ב (אחר
 העלמי), ואז קשה, וקודם, ומאחזקך [אחר סדר על
 חטא²] מנאל פיוע קטן המתחיל, הבט ממדומך ורחם עלמך
 ומסיים, בגדקת אים תס; ואחר התפלה, אצינו מלכנו. —
 בסדר קדושת נעילה מנאלו ג' הדומים (הסוף מן פיוע, שיערי
 ארמון), תחלתם, מנאלים מרופפים וסופם, השמישם שנית
 במאמך; גם יש גם סליחה המתחלה, אכן מעמסה, וכו'
 ע"פ ג' א"ב עד חות ל' ועד ככלל ואחר שורה ראשונה, מרם
 נעילת שער ואחר השניה, מרם יבא שמש, ואחר השלישית
 ,כי פנה יום" וחוזר חלילה עד חוס הסליחה; ד' פזמונים
 לנעילה: א) ,לך ה' הגדקה תלבושת" (ב), וזכור ברות אצרכם"
 [כלו משום מסדפס, וכו' ע"פ א"ב מתחיל, השמחתי ומסיים
 ,בעשן" והדומים שם אה"ב ,שמחה חזק"ן, ג), האקת מסלדיך",
 ד) ,ישראל מושע". — בקרובות ליום א' של סעוד, אחרך
 בנקוק כפות" וליום שני, איומתי בחיל כפור, ובמוסף יום א'
 של סעוד מנאל פיוע לקדושה ע"פ א"ב המתחיל, וחיות ארבע"
 ומסיים, להלל". — בחפלת שחרית של שמיני עצרת³ יש אחרי
 פיועים: ,אחות אשר לך כספה", ,מוחמם בטבע", ,קהל
 איתנים", ,הטיבה לעובדים", ,אדורי מבעיים", ,אדורי מוקדם",

² בסדר, על חטא" ובסדר, אצינו מלכנו" יש נוסחאות שונות אצל חין
 כהן המקום להאריך.

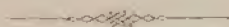
³ וקודם ק"ב אופן קמן מה הוא: ,כבודו יגלה על עמיתים [בכ'
 ,עמוחים", ואלו היו ציגוי פעיל מלפון, עמית" כמו שהוא בפיוע
 (ליו"ב), גפה בנת תמוחה", אשר בכל יום עליו מוחמם, בלוחות
 ובמפחים, בחיות ואופנים אשר הם עמוחים" (בכ', ,עמוחים").

„רחות לנו קטנה“, „אלה עשיתם“. — בש"ת רק, „אשרי העם
שלו ככה“ (ולא חופן ויולת). — אח"כ מולא יולת חופן ויולת
לשבת ברחשית ולשבת ר"ה¹) ולשבת נחמי וגם לשואף²) ועוד
חיה סליחות וב' דפים מספר קבלת. — ויש לי דברים בנו
חבל הנני מוכרח לקרר וארחיב ח"כ הדבור במקום אחר³),
וכעת הנני מזכיר פה רק דבר אחד. בנעילת מולא „ואתם
קדוש יושב תהלות ישראל“ ולא יותר, ובמוסף ובמנחה ליו"ט ובכל
הפיוטים לסבות מלות „אל נא“ החוקית הנם מן מלת „ישראל“
ובאות בסקף השורה ולרוב בחרתיות גדולות ומשונות מן אשר
החרתיות אשר בשורה הזאת; ומה ראיה למבין, כי נכונה
השערתו אשר כתבתי במ"ע „ישראל“ עלי כרך שש מחלקה
האשכנזית עמוד ר"ב, כי הסיום „אל נא“ הוא רק סימן שבחמה
קבלת חמנו אחר הפסוק, „ואתם קדוש יושב תהלות ישראל“ את
הפיוט „אל נא לעולם תעדר“.

¹) הולת „אמונתך“ על הגליון הוא מכתב מאוחר.

²) ובס' גם „אלהיכם נחנו שם כס שלמי“ ועוד יולת אחר לחתן מולת
ר' חמתי בן שפסיה (חזון נגיד מרחשית“).

³) בספרי על כל מהנני בני אשכנז והפליתיים.

מכתב ר' דוד ראש הגולה עם חתימות החכמים הסרים אל משמעתו,
ומכתבי ר' שמואל בר' דניאל הכהן ראש הישיבה,
יוצאים לאור פעם ראשונה ע"י

ש' ד' ח' ה'.

[ברשימת די רוסו נד 107 כתוב לאמר כי בקובץ 166
סי' 6 נמצא הסכמת ר' דוד הגשיא על מורה הנבוכים נגד
ר' שלמה בן שמואל מעיר עכו. ובנד 109 יאמר כי נכתבה
בשנת ה'א' וז"ט והיא 1399 ולמספרם. עוד מובא שם כי
סי' 7 הוא מכתב ר' שמואל הכהן בן דניאל לר' דוד בר'
אברהם וחכמי עכו על דבר מורה הנבוכים.]

החכם ר' זלמן כוכב טוב כ"י העתיק לעצמו חלק המכתבים
בהיותו בפארמא ונתנם ליד רנ"ה חן טוב, וזה האחרון עשה
מהם עוד העתק אשר הוא בעת צדי. גם החכם ר' מנחם
כ"י שלח לי בטובו העתקתו וכו' מנינען החסר קצת בתחלתו,
ולכן לא נודע עד היום כי נמצאו גם במנינען המכתבים
הנזכרים עד אשר מנחם אותם ר' מנחם. ויען כי המכתבים
הם לא ראו עוד אור הדפוס, והם יפיצו אור על המחלוקת
והריב אשר עוררו אז מחדש נגד ספרי הרמב"ם ז"ל, אונרתי
להפיצם בזה צרכים. והנה שמתי עיקר את כ"י פארמא (לכד
פעם אחת) ובסוגרים מורוצעים הצאתי השנויים מכו"מ (כ"י
מנינען) והעירותי לפעמים על נוסח הנכון לפע"ד; אמנם
את אשר חשבתי לטעות בודאי, השמטתי. והנה החכם גרען

נ"י (קורות היהודים ח"ז 476) חס גם כי לא היה לפניו רק רשימת די רוכי הקצרה (וגם קצת שלא בדיוק) בכל זאת הכיר לנכון כי זה ר' שלמה בר שמואל הוא ר' שלמה הנזכר באגרת ר' הלל (חומדה גמזה דף י"ח ע"ג) אשר עורר אז ריב ומדנים נגד ספרי הרמב"ם ז"ל, וכי גם ס' ד נכתב בזמן ההוא; גם ראה היטב כי טעה די רוכי באמרו כי נכתב בשנת ה"א ז"ט. חומס הגהת החכם גרעץ כי ז"ל מ"ט הוא ללא נורד, כי חומס הכוונה למנין שטרות, כאשר עיני הקורא לגובה יציטו בסוף ומכתבי ההסכמות והחרמות הנדפסים בזה. וכבר ראה זאת גם החכם גונץ נ"י בהיותו בפארמא; עיין מחברתו ע"ד הכ"י אשר באיטליה לד 10.

והנה בחרם חמד ח"ג לד קס"ט נדפס ומכתב חרם של ישי צן חזקיה נשיא הגולה אשר בדמשק, ושם (לד קע"א) נמלא פרט השנה ה"ו ו' ליזירה. חומס נגד הגבלת זמן זה נמלא חתירה בסוף ס' מונחת קנאות אשר כתב שם (רש"ט פלקירא): „בשנת ה"ח ו' חמשים קמו שנית מוקצת מוהרפתים לעורר על נורה הנצבים וגודעו הדברים אל הנשיא וראש הגולה אשר בדמשק וכו' ויורה הוא ובית דינו וכל קהלות ארץ הנצי ורצני עשו כל איש שידבר תועה על הרמב"ם ז"ל ועל ספריו ונשלחו הכתבים לצרלונה¹) ומשם הגיעו אלינו“ — ומפני זה חשב הח' גרעץ כי פרט השנה מ"ו הוא ט"ס, ורצה להסתייע ג"כ ממה שכתב המעתיק כי העתיק ומכתיבה קדושה וישנה הרבה כמעט בלתי יכולה להקרא — חומס כדר העיר הרצ"ה חן טוב (מאמר בקורת לד' כ"ג בהערה אשר בראש חומדה גמזה) כי גם כ"י אקספרד מתאים ומוסכם עם העתק הנ"ל בכל פרטיו — ובאמת החזיק החכם גונץ במחברתו הנ"ל בנוסח אשר בחרם נדפס ומכתב כי חרם נשיא בדמשק היה בשנת מ"ו — חומס נגד זה יעידו דברי רש"ט כי חרם הנשיא היה בשנת נ' או גם אחרי כן — וללא

¹ החכם גרעץ לד 196 ישער לנכון כי הכוונה שנשלחו להרשב"א ז"ל כי כן הוא באמת במסכת קנאות כ"י אללי.

מן המצבה נלעד כי כפרט השנה ה'ו"ו² גם חות ה' תעלה במספר האחדים, ויעלה פרט השנה נ"א, וכבר מלאנו דוגמתו בס' ראומה אשר חזר ר' נחשון בשנת ה"ה, וגם

(2) ונ"ל כי עשו כן ביחוד כאשר יש לחיבת פרט השנה אחת מובן בפני עצמו. אלה רמזו בחיבת ה'מ"ו, כי אז ה'מ"ו כהמות ים וכהמון מים כבירים יסלון נגד ספרי הרמב"ם ז"ל — וכן בס' ראומה רמז ג"כ לבוונה מיוחדת כפרט ה"ה יום בא לר'. — והנה ס' ראומה לאשר הוא יקר הטובאות חשבו קצת חכמים אשר לא ראוהו להקדים זמנו ביותר ואמרו כי מתברר היה ר' נחשון גאון — והראשון היה החכם לונג אשר הגביל זמנו לנכון, ואחריו החכם רמב"ם ברשימתו הגדולה של חספספר עמוד 2020 — אמנם החכם חב"ג נטה לזר אחר ורצה לאשר זמנו מאד באמרו במ"ע שלו (החדש) ס"ה לר 176 כי ס' ראומה הוא מעשה ידי ר' יצחק עונקוירא מפרס הספר, אשר הוא לדעתו גם מחברו, רק תלה עליו בליל גדול ר' נחשון גאון — אך לדעתי אין זה נכון, כי באמת ר"י עונקוירא לא ייחס את ס' ראומה לר' נחשון גאון, רק כתב בהקדמתו: „הנה הרב מוהר"ר נחשון צמדינת ארך היקרה שנת ה"ה יום בא ליצירה" — ועל מלח הקדמת המחבר נמלא: „הקדמות הרב המחבר מוהר"ר נחשון זל"ל" — ועל שער הספר כתב לאמר: „הנה הרב הגדול מוהר"ר נחשון זל"ל בחרן שגער צמדינת ארך שנת ה"ה יום בא" — ראוינו מזה יכי נתן לו תוארים אשר יאומרו רק לחכם מאוחר ולא לגאון, וגם הראה בפירוש על זמנו — זאת ועוד אחרת, כי הנה כתב בהתחלת פירושו תוקף היר: „דברי המחבר הם דברי הרב רמב"ם וכו' ואפשר גם לזה קרא שם קצור זה ראו מ"ה כלומר ראו משה המיומני" — ולכן אין להסתפק על אמתת ייחוסו כי נתחבר מראש וישיבה שמו ר' נחשון בשנת ה"ה וס' ליצירה — ואין תימה למה לא הניחו הפוסקים? כי אמנם הם לא הביאו ג"כ את שאלה הלכות בחרוים אשר נמלא מהם הרבה לראשונים, כמו הלכות שחיטה בחרו אשר הביא החכם גייאנויער במ"ע „המגיד" שנת ה'תרל"א לר 13. ואולי נמלא בזה סדר תפלה מנהג אשכנז נכתב על קלף (אולי בשנת ק') כמו כן ס' שחיטה בחרו מתקיל: חזקת כאשר ר' לזה"ו ואחריו כן ה' טרמות בחרוים מתקיל „אחכס על שפה הלכות צטריפה" ובראשו הפרוים נמלא חתימת: אני יעקב דבינו אשר הלוי חזק ואמן אמן סל"ה — גם המרדכי קצר ה' שחיטה ואיסור והיתר בחרוים, מתקיל „מענה לזון מאל תאלה" ותחוס בראשו ובסופו: מרדכי בר הילל ובאמנע א"ב ותשר"ק. והוא נמלא בדפוס (וגם אצלי צב"י), וכל אלה לא הוכירו הפוסקים. אף כי שלא היה להם להזכיר את ס' ראומה אשר אין בו כל חידוש, ונתחבר על פי הרמב"ם ז"ל. ומלבד זה לא היה מזה אולם, כי כאשר יספר ר' יצחק עונקוירא, מסר הספר ליד דון וסף הנשיא זקן ונשוא פנים, בהיותם בדרך אויבוס. ודי בזה לע"ע. —

פה תלטרף ה"ה הראשונה גם למ"ק והכוונה לשנת ס'
 כאשר הוכיח ה' לונץ בספרו נור געשיכטע ז' 221 —
 ולפענ"ד היה אז תהלוכות וקורות המחלוקת בזה האופן:
 בשנת מ"ח בא ר' שלמה לעבו לעורר הריב, ואז ערך נגדו
 בשנה ה"ל בחודש אייר ר' דוד ראש הגולה אשר באתור
 (מאסול) מכתב החרם אשר יבא בזה להלן, ואחריו הראש
 ישיבה ר' שמואל בן דניאל בחודש תשרי שנת מ"ט. וכנראה
 כתב נגדו בזמן ההוא גם נשיא דמשק, אשר אמר אחריו בן
 מכתב החרם בשנת ג"א: "כי שמענו שיש מערער וכו' ואז
 הוצרכו והסכימו (או: "והסכימו") וכו'" — ר"ל כבר אז
 בשנת מ"ח או מ"ט כתב נגדו אזהרתו וגם חרם, ונראה כי
 גם חכמי ארפת חתמו אז להנדיק את הרמז'ם ז"ל. ועל כן
 שב ר' שלמה לאירופא, וקצץ חתימות והסכמות הרבה רבנים
 וגם הסב את לבב קהלת אחרונה, כי עלה צידו לשווב אליו
 גם קהל רבנים אשר עמדו מתחלה לזיון הרמז'ם ז"ל, ואחריו
 בן שב עוד הפעם לעבו בשנת ג', והוא שזכיר רש"ט בס"ס
 מנחת קנאות. ואח"כ ערך נגדו מכתב החרם בשנת ג"א
 הנשיא אשר בדמשק, וכל זה מפורש יוצא מזה שכתב שם
 בחרם ה"ל: "ועתה לא די לו שלא נמנע ושלח נפחד
 מחרמנו וכו' אבל הוסיף וכו' פשע והשתדל ללכת אל
 איים הרחוקים והלך וחזר והציא עמו בתנים אשר
 חתימת רבנים בתוכם לפי דבריו" — וחכמי אפה כתבו:
 "וחזר ועבר לעבר הים וכו' והנדיק חבני איי הים
 לחזור בדבריהם ולשבות מזה שחתמו בראשונה כפי מה
 ששמעו מרוב הצליח האמינו אליו" — והנה נשיא דמשק
 וחכמי אפה ידעו כבר מחכמי איי הים שחזרו מדבריהם, לא
 בן ר' שמואל ראש הישיבה הכותב (במכתבו להלן) "והרי
 הסכימו על מה שעשו חכמי עכו ועבר הים", כי אז בשנת
 מ"ט הסכימו וכתבו חכמי עבר הים נגד ר' שלמה פטיט, לא
 בן בזמן מאוחר, ומה ראה כי חרם נשיא דמשק וחכמי אפה
 היה אח"כ, וא"כ שנת ה"ו היא ג"א.]

(ש"ח.ח.ה.)

מן דוד ראש גליות כל ישראל, בן דניאל ראש גליות כל ישראל, בן דוד ראש גליות כל ישראל, בן זכאי ראש גליות כל ישראל, בן יוסף רבא דכל ראש גליות כל ישראל, בן זכאי ראש גליות כל ישראל, בן עזריהו ראש גליות כל ישראל, בן שלמה ראש גליות כל ישראל, בן יאשיהו ראש גליות זק"ל.

לפני הדרת אחינו אחינו הקהלות הקדושים, הדבקים בדתי אל קדומה מעולם ודורשים, ואל מצות ה' חשים, לדיקים ופרושים. היום הדרים בכל מקומות מושבותיהם בראשם הזקנים היקרים, וראשי הקהלות האדירים, וחזניהם ונולמדיהם הנבחרים, ומבחרים הצדורים, ויתר הצדורים הנשואים. ימנעו אל תן ושכל טוב, לפני השמים יהי רטוב. וזכרת שדי תחופף עליהם, ותנוח שלום בארמונותיהם, ויזכרם כאשר דבר להם. —

נודע להדרתם, תגדל גדולתם, ותגבה מעלתם גבה, כי אין בעולם מעלה יתירה מן הענוה, שמשא איש האלקים לא נשתנה אלא בה שגאמר והאיש משה ענו מאד, ואמרו חכמים כל המשפיל עצמו הקב"ה מוגביהו, והמגביה עצמו הקב"ה משפילו, וכל המגביה עצמו בשררה שדרה רודפתו, והאיש המשפיל את עצמו וסבורה מן השדרה יהא אוהב שלום ורודף שלום באהרן קדוש ה', ויהא שוגא למחלוקת ולאזק לשון הרע, ואל יסררה אחר מעתה של חכמים. גא ולמוד שמשא איש האלקים במחלוקתו של קרה עמוד והלך אלל דתן והצירים כדי שיתן שלום בתוך העדה. והקב"ה אוהב שלום שגאמר עושה שלום במרומו, וזו היא דרכי אוהבי שלום שוגאין למחלוקת וכל המגביה עצמו לכל מי שהוא גדול ממנו בעיניו ויהאב השדרה וירדוף המחלוקת ואחר הגאוס יעשה תורתו קרדוס לחפור בו ואל ילמוד תורה לשמה אלא כדי שיאמרו בני אדם

רצ פלוני חומר כך וכך עשה, ולא יעשה בר פלוגתיה חלל גדול בעולם או מי שיזא שמו בכל הארצות ובכל המקומות כדי שיזא לו שם בפני עמי הארץ. ואם לא יהיה גדול יכול בו לערער, יערער על ספר גדול שמת או על ספריו וחבוריו, שיאמרו לולי לא היו פלוני גברא רבא לא היה מלעיג ומערער על ספריו וחבוריו של פלוני ומוציא חבוריו שטעה בהם. וסם אינם יודעים מי הוא חכם ואינם מכירים דברי חכמים כדי שיבחנו בין האמת לשקר, ומעשיו ודבורו לא תהא לשם שמים, חלל דעתו הוצאת שמו. —

ועוד מודיע להדרתכם כי בזמן גתוגת התורה, משה רבינו עליו השלום מלמד לאהרן תורה שבכתב וכוותבין אותה, ולמדו תורה שבע"פ ולא היו כותבין אותה, וכך היה מלמד לבני אהרן וליהושע ולזקנים, והיו יודעין פירוש תורה שבכתב שהוא תורה שבע"פ בלבנותם ולמדו גביאים מזקנים ואנשי כנסת הגדולה למדו מהגביאים דור אחר דור, קורין תורה שבכתב וכן הכתב ותורה שבע"פ מן הפה כל ימי מלכות ישראל עד שנתמזעטו הדורות וגדלו הזרות ועמד רבינו הקדוש בן ר"ג¹) הגשיא וכתב המשנה והיו קורין אותה ומפרשין אותה לפי מה שהיו שומעין מפי מלמדיהן עד שבא רבינא ורב חשי וראו דורם. כמו הדורות הראשונים, עמדו וכתבו הגמרא והיו קורין אותה פירוש המשנה, שהיתה דעתם פנויה מזרבי הגופות ומסעול, וכל מי שתהא דעתו פנויה מזרבי הגופות ומסעול לא יהיה עליו דבר קשה ולא ארוך. ובעת שנתחזקו הזרות ונתמזעטו ישראל והיה הגמרא ארוך יש בו מעשיות ומדרשות מתערבות עם ההלכות ואין כל דעת יכולה להוציא וממנו הדין לארכו, עמד רבינו יצחק אלפסי ז"ל וחזר הלכות רבתי בלשון תלמוד ומסתא במסתא, ולא היו הכל יודעין לשון

¹) ב"ל רש"י. (ס.ג.ח.ה.)

התלמוד ולא דרך ההלכה ואין כל ישראל בקיאים בו וזאת
 שראה הרב המובהק הפעם החזק זו העולם ופלאו, ממזרח
 שמש עד מנצחו, מורינו ורבינו משה בן רבינו מיימון (הדיין)²
 בן ר' יוסף הדיין בן ר' עובדיה הדיין בן ר' שלמה הדיין³
 בן ר' עובדיה הדיין ז"ל, זמן ישראל באלו הדורות קרה,
 וחיים ממומנים והעול הרבה, עמד וחבר ספרים במשנה
 תורה הנקרא חזון...⁴ בלשון הקדש שיחא הכל בקיאים
 בו ושיחיו ישראל כולם בכל מקומות ומוסדותיהם עומדים על
 הדין וההלכות ושיחיו יודעים לדון אפילו מלומדי תינות
 וזאת שלמד לכל ישראל הדין וההלכות⁵ הפסוקות, ולא
 יצטרך הקורא בו למקום אחר שיקבץ בו דיני ממונות ודיני
 נפשות ודיני קנסות [כ"י מונכען מוסף: ודיני נשים] ודיני
 טומאה וטהרה (ודיני איסור והיתר) [בכ"י חינו] והיה
 כולל כל ההלכות שבתלמוד בדרך קצרה, ואין בית דין צריך
 עם זה החבור שיחתכו הדין מחבורים אחרים בין טוען לנטען.
 וזאת שהשלים נרבי זמן ונרבי כ"ד שהם נרבי הגופות בעולם
 הזה נשאר על רבינו אדונינו מוחקקינו שיודיענו מה יהיה
 באחריתנו לאחר אסיפתנו והאריך תחיינו [בכ"י: תהיה
 תחית] הנפשות הקדושות [כ"י מוסף: הנקיות] והטהורות
 ושיודיענו איזו היא הדרך הטובה מהדרכים שבני אדם עומדים
 עליה בחכמה יונית שבני [כ"י: שכל] ישראל קורין מכתביהם,
 ושיודיענו לחי זו דרך נטה מודעת בני אדם בעולם הבא
 שנתחלקו זה הדעות וישעה שקראו ישראל חכמת יונית [בכ"י:]

² נרוך להוסיף: „ברני יוסף הכהן נר יוסף הדיין“ כמו שהיה
 בסוף כירוש המעניות להרמב"ם ז"ל. (ש.מ.ס.ה.)
³ ז"ל „הרב“ עיי"ש בסוף פי' המעניות. (ש.מ.ס.ה.)
⁴ ה"ד? (ח"ט)
⁵ כה מתחיל העתק רמב"ם מכ"י מינבען. (ש.מ.ס.ה.)

יונים] ועמדו על איזב ודעתו ועל דעת אליהם התינוני ובלדד
השוחי וזופר הנעמתי ועל דעת אליהם בן ברכאל הבזי
ועל דברי קהלת יהיה עליו ז"ל מזה שיודיענו זה שכן כתוב
בתורת משה וידעת היום והשעות אל לבדך כי יי' הוא
האלקים בשמים מומעל ועל הארץ מתחת אין עוד. וידעת
הוא ציווי עלינו לדע אמותת המלאו כפי כחנו כמו שאמר
דוד לבנו ואתה שלמה בני דע את אלקי אביך ועבדו —
היום הוא ידיעת הזמן שהוא תחלת הגלגל ולאחר שנדע
הזמן נדע הנבראים בתוכו ומשפטם ותהא לנו כסולם נעלה
בה עד שנגיע לידיעת אמתתו — בשמים מומעל הוא
דבר שיש אחר השמים והוא הנפשות והדעות והמלאכים
שהכל נדברו נבראו — והארץ הם הגופות שהם הנראים
במראה העין — וחפץ [בכ"מ נוסף: תנ"כ] שלא יניחנו
לעיני העמים אלא [בכ"מ: אלו בלתי] חכמים לקיים הפסוק
כי היא חכמתכם וצניתכם לעיני העמים וגו' ואמרו רק עם
חכם וגבון הגוי הגדול הזה, אם לא נדע חכמת העמים
שנשיב להם שאלתם לא נהיה בעיניהם עם חכם וגבון אלא
עם סכל ולכן חזר ספר מורה הנבוכים שהוא אלדחלה
שיודיענו בו פירוש פסוקים שהם נוטים לדברי בעלי קומה
וגשמות והם חסרי דעת שאינם יודעים שהפסוקים
יוצאים מידי פשוטן.

ועוד אמר הנביא חוד חידה ומשול משל ואמר משלי
שלמה בן דוד וכתוב גם אלה משלי שלמה אשר העתיקו
אנשי חזקיה ואמרו חכמים דברה תורה כלשון בני אדם ולולי
שדבר לנו השם כמו שאנחנו מודרים זה עם זה לא היינו
מכירים ומבינים דבריו, לא כמו שבעלי קומה אומרים ומבינים
[בכ"מ: ומפרשים] הפסוקים כפשוטן בר ויין ומונחן שיעלה
דרך זה על לבנו או על לבבם או חסמוך עליו דעתנו או
דעתכם, וממורה הנבוכים נדע איהו הדרך הנכונה והטובה

שנלך בה מכל הדרכים ונמצא נרגוע לנפשינו באחריתנו. —
 ולא כתבנו זה כתבנו אליכם ברוכים תקו לאלקיכם אלה
 ששמענו שעמד בעכו איש אחד ושמו שלמה בר' שמואל
 וערער והלעיג על דברי האור המובהק מורנו ורבנו משה
 בר' ניימון תמ"ך בספר מורה הנבוכים בשביל שאינו מציין
 דבריו [בכ"מ: שאינו יודע דבר מדבריו]. ולא טעם טעמים
 ולא נכנס לפרדס ועדיין הוא בחוץ מוגנתם ולא אכל מודשם
 ולא שתה מיינס, ומנהגו של עולם כך הוא שכל מי שאינו יודע
 דבר או איך דעתו להגיע לעומקו יהיה שוגג לו ומבקש רעתו.
 ושמענו שיאמר [בכ"מ: שאמר] שלמה דין שראוי לגנות ספר
 מורה הנבוכים שהוא נוטה לספרי מיינים.

ויראה לנו שלא אמר אלו הדברים שלמה דין אלא שהוא
 רודף [בכ"מ: אוהב] שדרה ומבקש מועלה גדולה בעדת קרח
 שצקשו כהונה של וצקשתם גם כהונה ולא נפל בידם [בכ"מ:
 בהם] אלא קללה שנאמר ותפתח הארץ את פיה ותבלע
 אותם ותכס על עדת הצירס כך שלמה בר' שמואל שבענו
 [בכ"מ: בענו] ארור יהיה לאלקי ישראל ובחרם יי' לצאות
 יהיה לא יאזה השם סלוח לו כי אז יעשן אף יי' וקנאתו
 באיש שהוא והצלה בו כל האלה הכתובה בספר התורה ומחה
 יי' את שמו מתחת השמים, אם יחזור או יאמר דבר לעג
 או ערעור על דבר מדברי הרב המובהק הפטוש החזק הר
 הגבוה מורנו ורבנו משה בר' ניימון ז"ל או יאמר לכן אדם
 [בכ"מ מוסיף: בעולם] שספר מורה הנבוכים ראוי לגנות
 וצכן יהיה כל זן אדם שיקרצ בארבע אמות דיליה בר ומואן
 דלא ידע ומואן דמוכח ליה. ובחרם ובנידוי יהיה כל איש
 ואשם מישראל שידבר תועה או דבר גנאי על דבר מדברי
 הרב הגאון רבינו משה בר' ניימון ז"ל או יגזור גזירה או
 יחרים או יסכים על מורה הנבוכים או על ספר משאר
 ספריו וחזרונו לגנות או לצטל הקריאה בהם או באחד מהם

בין ביחוד בין צרפים, ובחרם ובגדוי ובקללה ובשנותא יהיה
כל מי שזנא ונתחת ידו [בכ"מ: לבו] או יחזיק או ישאיר
תחת כל יכלתו בין בגלוי בין בסתר בין בהערמה כתב או
הסכמה או חרם או נדוי וזכיה על גניזת דבר מכל חבוריו
וספריו או מניעת הקריאה בהם. וזוה החרם והגדוי יהיה
כל מי שיקרא בזדון או יראה או ישאיר תחת ידו כתב כולל
או פורט בין בפירוש בין ברמזות דבר מן הדברים שזנענו
הנה בקהל קהלות ישראל או בין אנשים ויחידים, ובחרם
יהיה מפי בית דין העליון ומפי ב"ד התחתון ומפינו ומפי
סייעתינו והשוועים אל משמעתנו יהיה כל מי שילשן או
יקבל לפני חומות העולם כדי לגנוז דבר מן הדברים והחבורים
שדברם וחרם דברם ומורנו משה בר עימון תמ"ד או
לכטל הקריאה בהם. וכל אלו החרמות והגדוים עשינום בתוך
קהל ועדה על דעתי אני דוד ראש גלויות כל ישראל ודעת
קהל שאין להם הפרה אלא מומי, וכל שיעבור על זאת
ההסכמה שהסכמתי עליה או על הגדוי שגזר מפי אגף דש
גלותא דן או על דבר מכל הדברים האלה שכתבתי או יאמר
שהרתתי כולם או מקצתה או יכטל דבר מכל דברי ההסכמה
הזאת יהיה לאלה ולשבעה מוזל ומוקצה וידעת יי' ולכל
[בכ"מ: בכל] החנונין ולווען ליסוי פתו פת כותי ויני יין
נסך ובשרו בשר חזיר ספריו ספרי קוסמין, וכל העוהר מנני
ישראל למו שיעבור על זאת ההסכמה יהיה כמו העובר ונגדוה
ומחרם הוא וביתו וממונו ואל יראה בנחמות ציון, וכל
המוקיים ההסכמה הזאת שהסכמתי עליה אני דוד ראש
גלויות ישראל ברוי דולכנו דניאל ראש גלויות כל ישראל
זק"ל מן הגזר הוקם על משיח אלקי יעקב ונעים זמירות
ישראל לקיים בו מוקרא שכתוב ברכ' יי' חילו ופועל ידיו תרצה,
וחם ושלום שיהיה בישראל מי שיעבור ההסכמה ויקבל הגידוי
עליו או יכנס לביתו אלו האלות והחרמות, ואם יהיה בר

ישראל שיעבור עליו רוח שטות ויכנס תחת הגדוין והחרמות
 אֵין לָבֶן אֶדָם רְשׁוּת מִמֶּנִּי בְּעוֹלָם שִׁתִּירוּ חוֹץ מִסֶּרֶב הַגְּדוֹל
 בַּחֲכָמָתוֹ וּמוֹכַד לַגֶּגֶד י' וְנִחַלְתּוּ יִקְר רָצִינו דוֹד יְרוֹם הוּדו
 מַעֲלָה מַעֲלָה יִרְחִיב הָאֱלֹק גּוֹרְלוֹ וְעַל אֲוִיבּוֹ יִשְׁלַךְ נַעֲלוֹ
 וַיִּשְׁמֹר מוֹלַדְ רַגְלוֹ בֶּן כְּבוֹד הַדֶּרֶת [וַיִּן "יִקְר" עַד הֵנָּה חֲסֵר
 בְּכִ"מ] יִקְר מִשְׁרֵת פֶּנֶת יִקְרֵת רָצִינו סְטָהוֹר הַחֲסִיד רֹאשׁ
 הַחֲכָמִים אֲבָרָהָם בֶּן מוֹרְנו וְרָצִינו מִשָּׁה בֶּר מִימּוֹן ז"ל שֶׁאֵין
 רֹאשׁ גְּלוּתָא דִּקָּן נִתְּחִי לוֹ רְשׁוּת לִהְיוֹת לְכָל מִי שִׁיעֲבוֹר עַל
 זֹאת הַסֵּסְכֻמָּה, וְזֶה הַרְשׁוּת נִתְּחִיקוֹ לְכַבְּדוֹ בַּחֲנֻחַ שֶׁהַעֲבוֹר
 לֹא יִתִּירוּ עַד שִׁיעֲמוּד בֶּן עֶשְׂרֵה אֲנָשִׁים עַל כְּבוֹד קִבְּרוֹ שֶׁל
 רָצִינו מִשָּׁה ז"ל וַיֵּטֵחַ מִנְּפֻתוֹ מִזֹּאֲרוֹ [בְּכִ"מ: בְּזֹאֲרוֹ] וַיִּתְּנוּ
 בַּחֲטָט וַיֵּאמֶר קִטְּאֵתִי עֹוִיתִי לְאֶלְקֵי יִשְׂרָאֵל וּלְכְבוֹד מוֹרְנו
 מִשָּׁה בֶּר מִימּוֹן ז"ל וַיֵּאמְרוּ הַעֲשֵׂה שֶׁהֵם מִיִּשְׂרָאֵל מִחֹל לָךְ,
 וְלֵאחֲרַי יֵצֵא [בְּכִ"מ: וְלֹא] כְּתֹבָם וְעִדּוּתָם בָּקִים לְבֵית דִּינו
 שֶׁל רָצִינו דוֹד רֹאשׁ כֻּלָּה בְּרִיה דְּהַחֲסִיד הַטָּהוֹר אֲבָרָהָם יִגְדַּל
 יִקְרָו, וְאַחֲרַי כֶּךָ יַעֲמוּד עַל רַגְלָיו הַעֲבוֹר לְפָנָיו בְּבֵית דִּינו
 וַיִּתֵּר נְדוּיו וְאַחֲרַי יִדְּבָרוּ אֲנָשֵׁי מִקוּמָתוֹ עִמּוֹ. וְאֵם לֹא יַעֲשֶׂה
 הַעֲבוֹר שֶׁאֲמָרְנו לֹא יִתֵּר נְדוּיוֹ. וְאֵם הַעֲבוֹר יַעֲמוּד בְּזִדּוֹ
 וְלֹא יִכְהֹו בְּעִמּוֹ בְּנְדוּיוֹ מִנְּהַב הַמִּנּוּדִים יִכְתּוֹב בְּנְדוּיוֹ כְּתֻבָּם
 עַל כָּל מִקוּמוֹת יִשְׂרָאֵל וַיִּהְיֶה בּוֹ מִנְּהַב מִנּוּדִים. —

וַעֲתָה בְּרוּכִים תְּהִיו הַזֵּהָרוֹ לְנַפְשָׁכֶן וְאֵל תַּעֲלוּ שְׁמֹתָ
 לְבִתְּיֹכֶן כִּי קָלֶלֶת נִשְׂאָה הִיא קָלֶלֶת כָּל יִשְׂרָאֵל, וְהַקְבָּה יִכְלֶה
 קוֹנִים מִכְּרָמּוֹ וַיִּבְרַךְ אֶת כָּל [בְּכִ"מ: כָּלָל] עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּזִכְרוֹת
 כְּפֻלוֹת וּמַעֲלוֹת וַיִּפְרֹשׁ עֲלֵיהֶם עֲנֵי הַזִּכְרוֹת וְהַשְׁלוּמוֹת מַעֲתָה
 וְעַד עוֹלָם סְלֵה.

כְּתֻבָּתִי בְּכֹתֵב יְדִי אֵת דוֹד רֹאשׁ גְּלוּת כָּל יִשְׂרָאֵל דִּקָּן
 בְּחִייר שְׁנַת אֲלֶפֶת וַחֲמֵשׁ [מֵאֲלוֹת] וַחֲשַׁעִין וַחֲשַׁעִין שְׁנִין [בְּכִ"מ:
 וַתְּקַבֵּל, וְז"ל: וַתְּקַבֵּל] שְׁנִין לְמַעֲיָנָה דְּרַגִּילָה בִּיה בַּחֲסִנָּה

עברא [בכ"ו: עברא] מדינתא דאתור דעל דגלת נסרה
 ונתבא רשותיה דעבר יי' דוד ריש גלותא דנן ושלום. —
 ואלה הם שמות הסבבים הנבדלים והתמימים הסרים
 אל ומשמעת אדונינו ראש הגולה שחתמו על הסכמתו זאת,
 אציתר הכהן ב"ר שמואל הזרי' נ"ע. עמאל [בכ"ו: עבר
 אלעזרי] בר שמועה נ"ע. משה ב"ר יוסף נ"ע. יוסף בר
 סעדיאל נ"ע [בכ"ו: סעדיאל רי"ת]. עובדיהו ב"ר בנימין
 נ"ע. משה הכהן בר אבי המדא [כ"ו: המדא] ש"ג. אברהם
 בר דוד נ"ע. עלי בר' שלמה נ"ע. אציתר הכהן בר יפת נ"ע.
 אברהם בר עמינדב נ"ע. דוד הלוי בר' סעדיה קחון רי"ת. —

נוסח הכתב ששלח אדוננו גורנו ובחרנו ומאור עינינו ר' שמואל
 הכהן ראש הישיבה בן רבינו דניאל ראש הישיבה,
 שלחו לחבמי עבו ולרבנו דוד בן הרב ר' אברהם נ"ע.

ויחי יי' משגב לך. שמואל הכהן ראש הישיבה בן דניאל
 הכהן ראש הישיבה מודיע לסדרת הרב רבינו דוד ארגו
 התורה תיק הסברה כדן הגמרא ירום וגש' וגש' מאלך, כי
 נזם לבו בשמיעו מה שאירע ורפו ידיו, אלז נתקיים הפסוק
 המלא וידבר העם באלהים ובמשה. ומה שכתב על ידי המוציל
 לא היה כאשר בלצבו אחת מני חלף חלף מכל יוקום אין
 להוסיף עליו ומפני זה יקוב דין את ההר. ואשר שמענו
 על האגרות [בכ"ו: אל אודות אגרות] והעתקותיהם העתיקו
 הם [בכ"ו: "והעתקות העתקות" וכן גרסה נכון] הכתובות
 לגנוז ספר מורה הנבוכים כזר הסכמו עם חכמי צל שאם
 לא יחזירו כל מי שיש בידם לשלש הימים מיום שיגיע
 כתבנו אליהם. שיהיו בכל הגדוי והחרם הכתובים באותו
 הכתב שלנו השלוח על ידי המוציל. ואנחנו ושני בנינו חננאל

ואהרן הכהנים ושרתיו והתלמידים ובני הישיבה עבדיו שואלים בשלומם מתברכים בשמו וקטרים התהלות רואים חור באורו גם שואלים בשלום השרים החכמים בניו יהיו ברכה ומורים בישראל הלכה, ובשלום החכמים הגדולים חכמי עכו הסרים אל משמעתו ושלום מוספו המעולה יפרה וירבה לעדי עד ולנצח ננחים.

חשרי שנת את"ר למנין שטרות, ברית שלום.

וזה נוסח הכתב האחר.

הסתפלל בעד הדרתו המהוללה, שמואל הכהן ראש הישיבה של גולה [כ"מ מוסיף: בן דניאל ראש הישיבה של גולה] וק"ל.
הגיעה הכתב המעולה, אשר בכתם חופיר לא יסולה, מני ים חכמות עמוקות דולה, ובו מרפא לכל לב [כ"מ מוסיף: חנוש] וחולה, ויהי דברי לי לששון, וגיל ועלסון, וחמלא בו מרפא ומרגוע, וחביתי לשמוע, וחומר אל לב, והוא חלל בקרבני, וי הוא זה ואיה הוא אשר וולאו לבו, לדבר באיש אשר רוח אלהים בו, זרח בשמש על הארץ, וגדר בעדם כל פרץ, בבקרת רועה עדרו התלמוד בקר, חזן וחקר, סוגי והרים עוקר, המשיב בר הפקר, טבוח טבח והבן, והכל עליו סומכין, לאורו הלכו חשכים, כי הורה דרך ד' לגבוכים, הרים ומשול מדרך עמו, וסביב בכל הגוים היה שמו, גלה בחבורו הגדול כל נעלם, וינא טבעו בכל העולם, לפניו לא היה בן חבור כמוהו, ולא קם בישראל כמוהו אשר נחמן הוא, הרב הגדול, המעון והמגדול, עמוד התורה, סנהדרה רבא ויקירא, כבוד גדולת קדושת מלכנו ומורינו, רבינו ומורנו, אדוננו משה, תהא נפשיה, גמחה בגני חי עלמא, בשמי מרומא, וישלם ד' פעלו, בעולם שכולו טוב וארוך [כ"מ מוסיף: שטוב וארוך כלו], וגבון מפני החרת, ארוחת שלום נתן לנו, ובמרצת שונה הרבינו, השקנו מנין הרקת, ונתן

לנו לקח, השגיח מן החלונות הניז מן החרסים, ומנח בני
התלמוד כמותי עולם בוחשנים, עמוד בסודם, ונער חזנו
בעדם, ותהי על שמו המשרה, ויחבר משה תורה, על כן
יאמר משה הקדמוני, לכל מחבר ותקדמוני, רבות בנות עשו
חיל ואת עליה על כללה, ברוך המקום שלא השבית לנו
גואל, לשבור מלתעות עול ומגאל, הוא כבוד הדרת יקרת
מעלת, תהלת נהלת, סעיף הקדושים, אשר שוררו אנשים,
משיב מעלות הוריו לאיתנם, ראשון לזיון הנו הכס, קרן אור
פני שכלו ככלכל ודרדע, ואדוגנו דוד לא ידע, מן השמים
יעזרוהו, והתברכו בו כל גוים יאשרוהו, ואשר סיפר והודיע,
כי יש לדיק מרשיע, אשר שלח יד בספר המורה וחלל, ושם
יקר זולל, הסביל עשה, ועונו גדול מנשוא, הלא הספר הזה
על השיות האמת בניו, ועל תנאי עשוי, שלא יהיה בו חלא
איש מוסר, כדי שתמלא כרסו לחם ובשר, כי הקורא בו
צריך להחלכן מטיט ההרגשות והרפש, ולהקדים עליו תורת
ד' תנוימה משיבת נפש, ואם הוא נבוב, ואינו לבוב, וסתם
מין מנהגו, ולא אכל בראשונה פתו, הלא יחלש וירזה, והמסתיר
פני המדע מומנו נבזה, ועליו נאמר חולת אדם תסלק דרכו
ועל ד' יתקף לבו. — ואשר צוה לגעור בשלמה בר שמואל
וכל המתחברים אליו והנספחים עליו גלוי וידוע לפניו [כבי'נ':
לפנינו] כי אסור לאדם שידין את חבירו עד שיגיע למקומו
ואשר עשו והלעיגו [כבי'נ' מוסף: לעג והפליגו] לא כל
כמונייהו וחייבין להתוודות ולפרסם החטא ונריבין מחילה
כדון כל המספר אחר מוטתן של תלמידי חכמים ועל אחת
כמה וכמה זה הגאון והמספר אחר מטתו עפרה לפומיה,
ואם כשיגיע זה הכתב אליהם יחזרו למוטב וישבו אל ד'
ויתוודו עונם לחיי, ולא תזכרנה ראשונות ולא תעלינה על
לב, ונאמר ומורה ועוז ירוחם. ואם יעמדו במדרס ולא
שבו אל ד' בכל נפשם ובכל מאורם, והחזיקו בתרומת ומאנו

לשוב מחינן להו בסלוא דלא מצע דמחא ואמרינן ליה מחא
 שמתא שם מיתה, וקרי הסכמנו על מה שעשו חכמי עכו
 ועבר הים וקרי הם מנודים מצי"ד הגדול בשמים ובנווייהם
 וכל עוזריהם וסומכיהם ארורים יהיו לחללי ישראל ומוקוללים
 ומוחרמים ופי הנצורה בחרם צי"ד העליון ובחרם צי"ד
 התחתון, ארורים יהיו צעיר וארורים בשדה בצואם ובנאתם,
 בשבתם ובסלוקם, בשבסם ובקומם, חור יחשך באהליהם, חיד
 נכון ללעסם, ברעתם ידחו ומוספר חיים ימחו, ומרחץ יסחו,
 והפלח ד' את מכותם ואת מכות זרעם זכרם יאבד מני ארץ
 ולא שם להם על פני חוץ, הוה על הוה תבא עליהם ושטן
 יעמוד על ימיהם וילבשו קללה כמדם ותבא כמים בקרבם ובשמן
 בעצמותם, תהי להם כנגד יעשה ולמזח תמיד יחגרוהי. זאת
 פעולת מוספרי אחר מוטתו של הרב הנזכר, והדברים רע
 על חבוריו, לא יאבד ד' סלוא להם כי אז יעשן אף ד'
 וקנאתו בהם ורצנה בהם כל האלה הכתובים בספר התורה
 ומחה ד' את שום מתחת השמים והבדיל ד' לרעה מכל
 שבטי ישראל ככל האלות הכתובות בספר התורה הזה הם
 ועוזריהם וסומכיהם. וכל המרחיק אותם והבדיל מהם יהיה
 ברכה. וחייבים כל קהלות ישראל אשר מוזרח שום עד
 מוצאו לגדות אשר יעשו כמעשה אלו הנזופים ושיחרימו אותם
 בקול שופר עם ספרי תורה ושיתרחקו מהם ולא יגעו בכל
 אשר להם ולא יסאו ולא יתנו עמיהם ושיחשבו אותם כזרים
 וכערלים, וכבר גזרנו עליהם וכן בית דין הגדול שיינם וין
 נסך ופתם פת כותי וספריהם ספרי קוסטיון, והמת שלהם
 סוקלים את מטתו, וכל העם ישמעו וייראו ולא יזדקן עוד.
 ואם דמו כנפסם שכוונתם היתה לשם שמים אין זה כי אם
 רוע לב מפני שחיללו את השם וחשדו בכשרים וקראו את
 המאמינים מינים והמיחדים מורדים. והיודע ועד כי בהגיע
 את השמועה עדינו, זלגו דמעות עינינו, והורינו נהפך עלינו

למשחית ולא עזרנו כח. ובקרוח הספר במקלות חגשי כולי
 עלמא וכל התלמידים והחכמים ובני הישיבה חיומה חשיכה
 גדולה נפלה עליהם, ושמו יד על פה, וכל אחד מהם כתא
 וזכור יתעלפה, יען כי המדובר בו נכבדות, ולנו בו עשר
 ידות, איך יתלחשו עליו אלו חוילים [כי"ו: חוילים] ויחפשו
 עולות אבלים [כי"ו: עוליס] חלילה חלילה מאשר עליו העידו
 והלשינו. והגידו וזלזלו דרו אצל כל הפוסל פסול ובמומו
 פוסל. — יהו רצון מלפני בוראינו שיקרב לנו קץ הגולה,
 ושיצ שופטינו כזראשונה ויועצנו כבתחלה, ויחשבו שבר פזורה
 וגולה, וישבו ירושלים תהלה, נח סלה.

תשרי שנת את"ר למנין שטרות,
 ברית עולם שלום ברית שלום.

ב
 צן ח
 הקודם
 ובני ע
 שים וי
 וואטיק
 לתקן
 להגות
 מ א ח
 נחלה
 הקודם
 מפס
 ערבי
 צוער
 הנער
 נכיר
 לפרס

מזכרת המזכיר*

מאת

משה שטיינשניידער.

ב. פרק מספר „לוית חן“ לר' לוי בן אברהם
בן חיים נעתק מל"ז מינכען 58, והעתק מסוף הפרק
הקודם לוי. — הספר הזה ומחברו נודעו בימינו אלה,
ובמ"ע „המזכיר“ שנת 1869 עמוד כ"ד וגם עמוד כ"ט הראיתי
שים מספר הזה נוסחא שנית ושנת ע"ה כפי הרשום בל"י
וואטיקאן, והדבר צריך עיון. כ"י מינכען משושש מאד והשתדלתי
לתקן היזה דברים, וכבר ידעתי שהנחתי לאחרים מקום
להתגדר. ונתוך דברי המחבר בסוף הפרק הזה נראה שחבר
מאמר מיוחד בתשובות הנוצרים, ומי יודע אם לא
נמצא עוד בל"י בלי הזכרת שם מחברו? והנה בסוף הפרק
הקודם לו המחבר הפילוסוף מתיר גזל ולקחת רבית מאנשים
„מפסירי האמונה ומבטלי הסדר ומשחיתי הטוב“, ואין לנו
ערצים לדבריו אשר דבר צעת מלחמה גדולה וקנאה הדת
בוערת ומבערת; ואם נערוך נגדו מאמרים נמצאים בספרי
הנוצרים והישמעאלים על עובדי ע"ז ואפילו על היהודים,
נכיר הסבה אשר הביאה אותו לדברים כאלה ולא נפחד
לפרסום דברים, אבל חובת המזכר האומתי להנדיק את

(*) עיין ישרון כרך ה' עמוד קמ"ו.

הנדיק ולשפוט משפט חמת. ועיין גם 'Geschichte der Aufklärung u. s. w. von W. E. Hartpoln Becky, deutsch von Solowicz, Leipzig, 1868, Kap. 4 die Geschichte der Verfolgung.

ג. שני מכתבים למוסיר ליחון הוא ר' יהודה בן יחיאל, בעל המחבר ס' "גופת נופים" וכו', נשלחו לי בשנת תרכ"ח לפ"ק מחת החכם Abbé Peiréau העמוד על בית הספר אשר בעיר Parma מתוך כ"י 145 De Rossi סימן י"ז¹), והע"פ שלא הבנתי כל רמזי ומליצותיו, לפי שלא נודעו המעשים והמקרים המלכונים, מ"מ נלמד מהם ענינים מועילים קצת להכרת הספרים, כאשר תראה. הגה בכ"י פהרים 994 כנראה מחבר קצר בהגיון ועוד ספרים אחרים ובתוכם הנדירים שנתן מאשטרו פאולו, וקי' שמע טבע נעתק בשנת רמ"ג, ולפי הרשימה נעתק מלשון לטיין וגראה שכתב מהכתוב על פי (dictirt von) המחבר (ר"ל המעתיק ללשון עברי) עמו; וגם ס' כוונה הפילוסופים לפי העתקת אלבלג (עיין במפתח המחברים) עם פי' הנרצוני, והכל נעתק מחת פתחם בן יהודה ישראל בן אברהם עיבודים מקמריה [צ"ל מקמרינו? Camerino? עיין למטה] ונשלם בח' אדר שנת רמ"ה. והנה קיטור הגיון בראש הספר, המתחיל: ההגיון הוא מלאכה המלאכות ואכמות החכמות. נקרא בדברי הסופר בסוף הקובץ: קיטור הגיון למאשטרו פאולו. אבל לפי דעת המרשימים הקיטור איננו העתקם ובתוכו נזכר מ' פאולו וגם הדולפו שטרודו (עיין למטה).

¹) בתוך הקובץ הנזכר נמצאו לפי רשימת די-רוסי נס' 9 Theses academicae, והס' מעדדוהו בתב' לו שלא נמצא ב"ה רשימה על ג' עמודים קטנים, מתפלת: אלה הסכמות משיבת מיסיר ליחון יס"ג. בתורה. עץ הדעת טוב ורע הים בטבעו להרבות בתאות גופניות. — בהגיון, המין הראשון מהממונים הראשונים הים ההקף היותר מעולה. — בדקדוק. גנין פועל הכבד אינו גנין בפני עצמו וכו'.

והמחבר יחיד ביאורו שחבר על הסגיון לארסטיו
ולפי מה שנמצא באגדה ה' קרוב להחמין שהקטור הזה
הוא מעשה ד' יהודה ליחוק, אשר קרא ושם ספרים נכתבים
בלשון לטיין, וחבר ג' ביאור על הסגיון הנקרא תבנית
חזתם (55' מונכטן 27). ובבר נכתב קצתו ע"י ר' אברהם
פרינול בשנת רל"ב זכ"י ד"ה מיכאל 620 — וגם כ"י די רוסי
145 יצאו נכתב קצתו אז כלו ע"י הפרינול, ומצאו שם
הגדוליו אל ר' יהודה בשנת רכ"ח ורל"ד, ואקום שהחכם
פערדאו ישיב להעתיקם עוד, גם נמצא זכ"י ד"ר 145 ס' 3
ק' מנחם הסגיון, ולפי רשומה ד"ר הוא לפרינול, ונוי יודע
חס אינו לר' יהודה? והביאור הנזכר הנמצא ג"כ בפלארענץ
(Biscioni p. 360) אינו ס' מכלל יופי אשר ראיתי בשנת
תרל"ז ביד מ"ס ליפשיץ (וכמדומה לי נקנה מאוחר ספרי
האנונימיותעט בקאסבריש) נחבר בחדשי טבת ושטת רי"ד,
וכתב בפתיחתו: ובאשר הטבתי לראות בחבורים
הנועתקים הולנו בזאת המלאכה אשר באו לידי ראיתי
והנה קורה יד מוקתם מהושיע; וגם ס' מכלל יופי נמצא
בעיר פלארענץ מועתק בחדש כסליו שנת רי"ו (Biscioni p. 538),
ולאנגיוס יחסו אל ר' אברהם ליחוקים, וע"כ יחסו
והלף ח"ג ע' 28 אל ר"ה משער חריה), ואחריו יבא שם
החלת פי' על בחינת עולם ובראשו אגדה מחברו אל
תלמוד עמנואל חי (?); ואקום שיעיף ידיו האבס Lasinio
בחינו בפלארענץ זכ"י זה להסיר כל ספק כי מחבר הפי'
הזה הוא ר' יהודה בן יחיאל (כאשר הוכחתי במספר שנה
ב' ע' 20), ולא רל"ב, כאשר כתבו המרשימים זכ"י פאריס
185 ס' 4 — ואחריו בא זכ"י פאריס פי' משלר לרל"ב ג.

²) „Cuidam discipulo Emmānuelis Chai quondam Azrielis
de Camerlino“ מכונים האלה לא ידעתי לכונס היעז.

וכתוב שם באמת מאיר במקום מאיטרו, ולא במקום
 מיסיר, כי מיסיר הוא Messer בלשון איטאליא וכוונתו
 Monsignore ומאיטטרו כוונתו magister ר"ל רופא; והנה
 צפי' על צ"ע הביא המחבר פירושו על ס' השמוע, המזכיר
 (ס), ומי יתן ויעיין איש משכיל יודע ספר צכ"י פארים
 994 להוציא משפט ישר על מחבר הספרים הנרשמים צס'
 1, 5, 8, 9. ודע שלא מצאתי זכרון הסכם פאולו מוויטיא
 עד היום, זולתי באגרת ר' יהודה וגם מזה תחזק ההשערה
 שר' יהודה חבר ג"כ הספר הנמצא צכ"י פארים, או שיש
 אחת המושך ציניהם. אבל מה שכתב ליליענטהאל ברשימתו
 שכ"י מיינכען 307 כולל ההגיון של פאולו מוויטיא, שקר ענה,
 אבל הוא הקצור הידוע של פיערו הנקרא פיערום הספאנוס,
 כאשר יבואר ברשימותי אי"ה. ולא לחנם היו דברי ליליענטהאל
 חשובים לי (רשימת צאדל' ע' 2143). והנה פאולו זה מוויטיא
 שהיה מחברת Ermitae St. Augustini נולד באודיני (Udine)
 ומות בשנת 1428 למספרה לפי פאצריניוס (Bibl. Latina V, 220),
 המזכיר בין ספריו ספר super consequentiis Radulphi Strodi,
 הוא שטרודו הנזכר למעלה, ונראה שטרודו מזכר בספר
 פאולו על ההגיון. ופאולו חבר שני ספרים בהגיון, אחד
 גדול נדפס בוויטיא fol. 1490 ואחד קטן נדפס שם 1614
 בתמונת 8 (כן מצאתי ברשימה הגדולה של הספרים הנדפסים,
 הנמצאים בבאדלעיאנא ח"ג ע' 66). חננס פאצריניוס
 מזכיר עוד ס' פאולו בגד היהודים (contra Judaeos),
 ואני אפונה עם לא ערצב פאולו זה עם פאולו אחר, כי
 לא יהודי אחד המיר דתו ושמו זקרא עצמו פאולוס וכתב
 נגד היהודים (עיין רשימותי ע' 2087 והלאה) אבל מפאולו
 זה לא הזכירו בעלי הרשימות ספר כזה, ואין כאן המקום
 להאריך. גם לא מצאתי שהיה פאולו מוויטיא משומד, ולא
 יעלה ג"כ על לב כי הוא פול אשר נגדו כתב ר' יעקב

מוניסיה בן אליה חגרת או ויכוח אשר מנחתיו בכ' מונכען וכדפס ביסורון ח'ו.
 חונם הואל וזכרתי את האגרת הזאת חוסף גם אני
 אחז דברים הנוגעים לחקירה על דבר האגרת ומחברו, ואם
 גם היום עוד לא נפיתי להשלים הענין, כאשר לא נגעתי
 בענינו בראשונה מפני טרדות שונות. המשוער נקרא בזהותו
 יחדי ש'אול ואח"כ פר (ר"ל fra שהוא מקור מן frate, אח
 בל' לועזית ועין רשימתי ע' 1956) או פטרי בכ' שזח"ס
 (patre, אב, אם לא נתחלף פרטי בפטרי), כאשר ידוע
 שהכומרים נקראו אח או אב, ונקרא האח הדורש (praedicante,
 עין מ"ס ברשימת כ"י פארמא 1384 ע' 58, ומס' נראה כי
 גם הדאמיניקאני גם האויגוסטיני נקראו בן) והיה אחיו
 שני של ר' יעקב, ר"ל שהיו שניהם בני אחים או אחיות
 (עין רשימתי ע' 1798) וכתב (ע"ב): אל קרובנו הנתרחק מונח,
 וכ"כ ע' 20: אחינו בשרנו, וע' 21: כתב גם קרובי חכמים...
 גם אני בזהותו שם..., ובסוף כתוב, שהיה פול תלמוד ר'
 יעקב, וכל זה נראה שאין להרחיק זמן ומקום שניהם;
 ומאחר שלא נודע מתוך האגרת ענין פרטי על המשוער אין
 לנו לפנות ב'א אל האגרת עצמה ואל שם מחברה. והנה
 באמת לא מנחתיו שם בדעתי הקצרה ענין מאוחר מוזמן
 הרמב"ן. וממלי יון הזכרים ע' 24, 25 נראה שתאודורוס הוא
 ט' לאסקהרים, אע"פ שלא ידעתי לכונן המעשה אם נאמר
 שמלך אשכי הוא חותנו Alexis l'Ange, כי באמת תאודורוס
 החשיך עיני, חותנו! אבל בטעם הוא בלי ספק יוסאן דוקאס
 הקרא Vataces, חתן תאודוריוס, ואחריו מלך בן בנו
 תאודור Lascaris (39—1255), אשר חלה בחולי המפל והיה
 מלך אחר. ומזה נראה שלא היה המהמר בקי בקורות העמים,
 ואין לסמוך עליו גם בספוריו במה שנוגע ליסודים. ומה
 שכתב מקורות ויורקא, כבר העיר הח' המו"ל את מקורו,

ומם' קאזענהלינג נראה שהיה היעשה בשנת 1229; חונם
 תימה לי שכתב (ע' 24): ויעשו עבדי אדוננו המלך, קאילו
 הכותב חי תחת המלך הזה! גם לא חדע מי הוא אדוננו
 האש הגולה רבנא שמואל מצינו דוד (ע' 29). בסוף האגרת
 (ע' 31) הכותב קורא עצמו האיש אשר גלה ממוקונו, אבל
 לא ידענו אם המוקוס אשר גלה ממנו או גלה אליו הוא
 העיר, ונניחא, והאחרון נראה יותר מאחר שנכתב בראשו:
 זה הכתב אשר שלח ר' יעקב הרופא מביעליה; ואם גם
 נאמר שולח מביעליה איננו דנוקס אל מלת שלח אלא אל
 קלת יעקב (הרופא), ו"ו לפי המנהג יכונה הכותב מוקוס
 דירתו ולא מוקוס מולדתו. ועב' השערות הח' שזח"ס (ע' 208)
 והח' המו"ל זרם הם אללי, אם גם נאמר שח' ב"א זה הוא
 המעתיק ספרי לשון לאטיין. החונם קובצי כ"י די רופי
 1089, 1171, אשר בהם נמצאו האגרות וקצתקת מהם שערס
 (עיין רשימת כ"י לידען ע' 370) הם נכתבים במאה ה"ד
 למספרם לפי דעת ד"ר, חונם כבר נודע שהתבסס הזם הוא
 מנחמנו קדומוס ספריהם ואין לסמוך עליו כלל; כ"י פאריס
 1304 נכתב בחדש אלול קצ"ט — ואני מנחמנו ברשימה קצרה
 של הח' ב"ג, מה שלא נמצא ברשימת הסדפסת, שנכתב בעיר
 לצי (הוא Lecei) ע"י ר' יעקב בן אברהם כהן בעבור ר'
 מנחם מאכרירס (כ"ס ג"ב) ואני אומר שג"ל מאכרירס, כי מנחמנו
 בס"ה הנקנה מהמ"ס Asher et Comp. מהח' מ"ס שעכנלוס
 פי' שאלמות לר' יוחנן מאכרירס (הוא ח"י בן ראובן הכהן
 מהח' לונץ בספרו ליטעראטורגעשיכטע ע' 377³), חונם לא

³ כ"י הנ"ל נכתב ע"י ר' מנחם בן דוד בשנת "ר"י ח בנ"י אחרי
 מות המלך, המזכיר את מורו ורבו ר' אליעזר הקס"ד האשכנזי
 ז"ל, ועל ר' יצחק הכהן ממנו סתוב גלעון: הוא היקוע שברנץ
 תורה בגלילות זוגא.

הרע אחס מוקם הוא, וברוך הודע ומודיע. ומוי יתן והרע מוי
הוא מאיטרו אנדריאה בעל האגרת הנעתקת ע"י ר'
יעקב בן אליה, אשר מנחתים צביהמ"ד בלודון, המתחלת:
חס תחפון בחיים ותאריך ימים לראות טוב, והיית מודון
פגן רטוב, וסופת: האנשים האלה הם שלמים וגערצים ונעמיים
תמיד עומדים בפרץ, להם לבדם נתנה ארץ. ומועגן האגרת
לא יכולתי לקעתיק לי מחומה, כי שעה אחת היתה לי לעבור
על קצת כ"י בעברי עיר לודון זה כמו ח"י שנים, ועוד היום
לא העיר השם את רוח חיש מושגי העיר הגדולה, —
אשר מודתה פרוסה כמעט על כל העולם, וחכמים דורשים
וחוקרים על מה לפנים בכל קנאי הארץ — להודיע תוכן
הספרים ב"י הנמנחים צביהמ"ד שם, ובתוכם גדולי הערך,
זולת מועט ומעיר מה שהפך הח' רי"ל חוקעם במ"ע שונים.
ואפשר שמתוך זמן אנדריאה יתברר לנו זמן הנעתיק. ומ"מ
השערה רחוקה היא חללי (ישרון ח"ו 208) שיחס פול שלנו
המסומד בעל ויכוח הרמב"ן בספרד מחדרת הדאמיגאני (עיון
רשימתי ע' 2088), ושחיו שני יהיה ר' יעקב צווימיאה, והיה
כותב מווימיאה לספרד. ואם חיה צווימיאה בשנת 1280 מ"ל י'ן
(לא מעתיק בכתב) בקי במלכות הרפואה ובשאר החכמות
לפי מה שמואנו בהעתקה הלטינית שכתב הנוצרי ע"י מליצת
העברי (רשימתי ע' 1213), על מה נסמוך לוור שהוא ר'
יעקב בן אליה בעל הויכוח, אשר מהוכו לה נתברר לנו
ידיעתו בלשון ערבית ואשר העתיק ספרים מלשון לטיין —
ואני לא מנחתי צין הנעתיקים כולם אשר אספתי זה כמו
כ"ה שנה בי חס שהעתיק מלשון ערבי ומלשון לטיני ⁴ —
גם יקשה קצת לוור שהמליץ הנ"ל יהיה בעל ספר בסתרי
הנשים המוצא מבעל ס' הושר שכתב כמעט אחר 1280

(4) ר' יהודה נמן בן שלמה בשנת ק"ב עד ק"ט.

(דונולו, כרך 38 ע' 330). ואני נוטה מאד לומר שר' יעקב
 בן אליהו היה מאוחר בזמן ולא אוכל להכנס בפרטיו דברים,
 כי אצטרך לדבר על קורות ההעתקות בכלל ואנא מכוונת
 המאמר הנכחי. ולמען יבין הקורא איך יצאו יצוה מחברים
 מהשערה אל השערה בלי יסוד חזק, ולמען יזהרו אחרים
 הבאים אחריהם וסומכים על הראשונים, אניג לפניך עוד
 מה שמנאתי על דבר ספר רפואה אחר הנעתק מלשון ערבי,
 ובמאמרי על ר"ש דונולו בכוונה נמנעתי מבחינת הדברים כי
 גם שם נמנעתי מעיין אל עיין ונתרחקתי מאדמת החקירה
 הראשית, ולא רציתי להתרחק עוד הלאה.

הנה צעל קורות האוניווערזיטעט צוונטפעלליער הזכיר
 רופא אחד שם ששמו יעקב a Rotundo ואין שום טעם ורמז
 להיותו יהודי, — הגם שמנא שם משפחה: עגול — והנה
 רא"כ צעל קורות הרופאים בל' גרפה ע' 77 דבר לו כמה
 ענינים כאשר הראיתי במאמרי על ר"ש דונולו, ושם אמר שר'
 יעקב א' ראטונדא הוא ר' יעקב הקטן (!) מעתיק ס' אגטודוטאריי,
 ושמןא מר' יעקב הקטן מאמר על ההרקה (! purgation)
 לאבן רשד נעתק מלשון ערבי בעבור הרמב"ן, כמו שמנא
 בהקדמות ה"י פארים 367. ועל דבר סימא הזה כתב צעל
 קורות היהודים, אשר התפאר שירד בכל עיין על המעיין
 המקורי (גרען ח"ע' 124): יאקאב א' ראטונדו וואר עבענפאללס
 אין דיעזער צייט איין געאכטעטער (!) איבערזעטער
 מעדיזינישער שריפטען אין מאנטפעלליער. הנה הוא הרחיק
 שם יעקב הקטן, בלי ספק מפני ששם הקטן אינו אלא כנוי
 ענוה — ושני לו שם „הלל החר"ב" בספר טעם זקנים
 דפוס פד"ו — ומוי שיש לו שום ידיעה בקורות הספרים ידע
 שמעתיק ספר מלשון לטיין צוונטפעלליער אינו מעתיק ספר
 מלשון ערבי צעד הרמב"ן. ואני כבר תוהתי על זה ברשימתי
 ע' 194 וברשימת כ"י לידעך ע' 330. ועתה נבוא ונקרה

ברשימה החדשה של כ"י פאריס נו' 1173 סימן 5: מאמר
השלשול (הוא חולי diarrhoe) נעתק מלשון ערבי sous les
auspices (בצווי?) הרמב"ן, ובסימני הסגירה הוסיף המרשים
(ע"י ר' יעקב הקטן?). הכ"י כולל רק הקדמה חרוזית של
המועתיק ותשובה (consultation) על חרעומת השלשול, והיא
כלי ספק התשובה הנמנע כל"י לידען בלי הקדמות המועתיק;
הנך רואה שם המועתיק לא נזכר כלל בהקדמה עצמה,
הלא אם היה כתוב שם, לא היה מוסיפו המרשים בסימני
הסגירה ועם סימן השאלה; ומי יודע אם לא נתיחסה
ההעתיקה הזאת בראש המאמר או ברשימת הכ"י עצמו או
בגליון אל ר"י הקטן ע"י הכרמולי, כי כן מואננו בכ"י 273
ס' 3: קבלה על מלאכת השיר, שכתב המרשים: נתייחס אל
ר' אבשלום בן משה מזרחי, ולא הודיע לנו ממי נתייחס?
אבל בעל ס' מלאכת השיר (פר"מ תרכ"ה) ע' IV כתב ח"ל
„הח"ר ר"א כרמולי כתב בגליון הכ"י בפאריס כי הספר
נקרא אמרי שפר שמוכיר בעל מקנה חברהם [ג'ל חברה]
והמחבר הוא ר' אבשלום ב"ר משה מזרחי והשם יודעי"
עכ"ל. ויתכן שההשערה הזאת נכונה היא, כי מואננו אחר
החרוז (אשר יתווקן לפי המיקוני' שתקן הח' נעלדעקע במ"ע
של חברה חכמה המורה כרך 20 ע' 196): תקרא ספר,
מגיד סתר, אמרי שפר, אל דת עברים; ואין חזלי ס'
מקנה חברה לעין בדף F, 2 שהוא דף 70 לבקר הספק,
ועל המוציא לאור תלונתנו שלא יצא ידי חובתו בזה, כי אם
לא מואננו ציון המקום בהערת כרמולי, הלא היה מוזהר אותו
אבל וואלפיוס ח"א ע' 108; אבל הח' וואלפיוס קורא את
המחבר רק ר' אבשלום מזרחי, ולא אדע אם השמיט שם
חזיו ר' משה, או אם הוסיפו הכרמולי, ומנין הוסיפו. ואחרי
כתבו זה מואנתי בהוספה לס' ליטעראטורגעס' של ודירי הח'
זוכן ע' 44 שקרא שם זקנו של ר' אבשלום בן משה: „ר,

שמואל Piazzi, ובס' מלאכת השיר ע' 24 נקרא פיזאזי;
ומה שנוגע לעת החפור בשנת קנ"א אשר הזכיר זונן ע"פ
רשומות פאריס וגרסה שמוספק בן הנס לפינונו בע' 21
המקום המזוין ברשימה: חבל ח"ך בשבט שנת הקנ"א חגי
תופש היחד וכו' — ואחר שגררתי בהכרח מענין לענין חגי
מעתיק לך

ד' הקדמת המעתיק לס' חגיגות ארזיו כאשר
נעתק לי ע"י ידידי הס' Lasinio מתוך כ"י פלארענק.

פתיחת העתקה האנטידוטאריא.

נאם יעקב הקטן ר' ב' מ' ז' ל' זס ספר נקרא בלשונם
אנטידוטאריאוס (sic) פי' הכללי אשר נקבצו עליו חכמי מונפלייר
ומונו עליהם ניקולא וקבצו ספר של מרקחות למונן יומא
הרופא מרקחות מתוקנים חלל הבשם תדיר לכל חולי ולכל
מצע ויקח מהם לכל זרבו וכפי אשר תפיג יד החולה ולא
יטרח לעשות הולאה מרובה לתקן מרקחות בעבורו כי יומא
מרקחות מתוקנות הטובה חליו יקנה מנוחה מעט או הרבה
כפי דעתו ולרבו השג ידו ואם יש לחל ידו יומא בזה הספר
מרקחות טובות וחשובות מהם חמים מהם קרים מהם מחזקים
מהם משללים מהם עוצרים וגם תומא במוכו שרופי ומשיחות
ושומים ואבקים ותחבובות וכל אחת מהם יש לה פעולות
ידועות וכוחות בפני עצמן ובגולתה ופעולתה מפורשת בזה
ומהם יש למוא כל המרקחות או רובם תדיר חלל השם
או אם לא יומא אחת מהן ביון שם שגורים בפי כל יודעים
לתקן בעת הצורך רק שיקרא להם שם כי ביד כל שם
תומא זה הספר צמחיתו ובלשוננו ודעתי בזה אחר שיהיה
לאדם ספרי הטיאוריקה כמעט שיספיק לו זה בפראטיקה
ויוכל לפעול בו בטוב ולפי שראיתי בו תועלת לחיים וסיוע
גדול לרפואה ממלכתי להעתיקו ולהוציאו מלשונם ללשוננו

וטרחתי בן על פי האלפא ביתא שלנו ולא כוונתי להעתיק
מלה במלה אלא רוב המשמעות אבל שמות הסמים
ומשקלם לא חשבה. ולפי שכל העולם צריכין ומחמאות הרפואות
צריך לכל חכם ומשכיל לדרוש ולמוד קצת הרפואות כי אינו
יודע מהו יודעין לו לנאת לדרך רחוקה שלא ימצא שם רופא
או מתי יחלה או יצריח ויטעך ומחמיתו כי הוא החשובה
והנעימה שכל החכמות אחר התורה ומחמית ומפארה.

ואחר ריוח שורה אחת כתוב:

יתברך ה' ויתעלה שמם ומחמיתו לבשר ודם שאין שום
אומה ולשון שלא תרגיל קצת מהרפואות כפי שיעור חמיתה
והשגתה וקיה סגולה המלכית. ואמ' חמית הטבע שלא נמסרה
חמית רפואות לעולם אלא כדי לקיים בה חמית
התלמוד ולומדיה, (!) לכן חמיתי טוב שתחמית בלמוד
תורה ובקיום מצוות וגם מחמית רפואות אל תנח וידך כי
כיון שהתורה מתשת בה לומדיה כדאמ' מאן חוליס רבנן
נחיס מעט וחוליס מעט וישיש מעט וצריכיס לחזקס בין
במרחקות בין בשאר דברים להחזירם לצריחות כי כל זמן שאין
הגוף צריח לא יכול לטרוח בעבודת צוראו ית' ואינו מבין
ומצחין ומרגיש ביו שחם יהיה צריח. ומאחר שהרפואות
מתצדיקן הצריחות ומחזקו (sic) ומלליל הרעות [ג'ל הרחות]
ומטיב ההרגשות והתנועות ומחזיק הגוף ומעכל המזון ומטהר
האסטמוכא והראש והמוח והאזנים כולם ממותרו הליחות
ומתערבות רעות ומסיר הרוח הרע ממנהיגי הרוח ונמורי
הריאה וכל מעצרי הגוף ותהיר העינים ומטיב הזכרון ומשמח
ומעורר הלבבות ומבטל מחשבות רעות והרהורים אשר לא
טובים ומייפה ומזהיל הפנים וכמה פעולות אשר הם תועלת
גדולה בתכלית נחיים ואחרי המות. כי כשהגוף חזק יוכל
לפכוע חנכו ולקיים התורה והמצוות בצריחות ולעבוד צוראו

נמצא שיש זה תועלת נמורה בעולם הזה ולעולם הבא.
הצורה יזכרנו בשניהם לזמן שמו. (לפי השערתו כל זה
הוספה מאוחרת, עכ"פ אינו מומצתיק אשר כתב ההקדמה
הנ"ל).

ואחר שבאתי לבאן אעתיק עוד פתיחת הרופא ניקולא
כפי שהעתיקה ה' לאזניו עם השנויים אשר מלאתי בג'
או באחד מן ג' כ"י אופעגהיים, נעטטער 30 ומינכען 245,
ולא ארשים כי הם השנויים היותר נכבדים ולא אחוש אל
טעיות מפורסמות. כל"י פלארענן כתוב אחר מה שהעתיקתי
למעלה: וזהו לשון ניקולא, ובכ"י האחרים: אמר החכם.

שאלו מונח חבריי ומיודעיי לערוח (ליתא) ולכתוב להם
(על) ספר מבוחר באר היטב מלאכת (ה) ריקוח המרקחות
(ומדות המרקח) ושקל כל דבר שיצא בהם ותועלתם בכל
חלקי הגוף ובמחלתם (וכל מחלותם), ושומעתי לקולם וכוונתי
(במקום ג' מלות האלה רק: ואצוה) להשלים חפשי כפי
(בכל) כחי (בע"ה). ואומר כי הענין הוא (הזה) מחויב בג'
(מחייב ג') דברים (עניינים). הא' לקחת משקל (לבוא השקל,
או בשקל) שיה וכוונן לכל דבר לזינהו, הב' שיצא (לשיות)
כל דבר שיצא בהם נשלים (חדש ושלים) בכל כחו (ענין בע"ה).
הג' שכל שורש ועשב וזרע (אשר כל זרע ושורש ועשב) צעת
נכון ילקטוהו בכלי (ובכלי) נאה (ונקי יאספוסו) ובמקום נאה
(בבדל) שזור מעטן ווכל דבר רע (יסמוכוהו) ובמעשה הריקוח
יתכן להקדים מעלת הדבש ודי ספקו (בו) אחר כן שחיקת
הסמים ודקות האצק ובישול המשקים עד כלות המים. הדבש
(והדבש) יתקן (יתכן) להיות נקי לכל יתערב (יתערבו) בו
(בכ"ו רק: מכלי) מים מלשמו (ולשמו) מן הבישול (אשר)
יותר מדאי ומעלתו ותועלתו הוא בג' עניינים הראשון להעמיד
ולהחזיק (אצק) הסמים כי (בו) על כל דבר לח הוא ממים

ומעמיד ושומר (הוא מתמיד ושומר — הוא מעמיד וגשומר — מתקיים ומעמיד) השני שיהיה (שהוא) מטהר, השלישי אשר במתיקותו ימתיק (ימזוג—מזוג) מרירות הסמים (ו) דקות הסמים (האבק) הוא מעלתם (מעלתו) שדקותם (אשר בדקותו) יעלה המרקחת ויתעצם במתכונתו. — ואח"כ נמצא ג' כ"י בזה הלשון: ויתכן להביא תחלה שמות כל המרקחות בסדר ישר ונכון. אבל בכ"י פלארענץ כתוב:

ויתכן להביא המשקלים אשר חנו רגילין בהן. ונאמר כי הדרכמון הוא משקל ס' גרגרי חטה. וחציו ס' ל' גרגרי חטה. הסקרופולו הוא כ' גרגרים (ובגליון: פי' גרגרי חטה) והוא שליש הדרמא [dramma בל' איטלקי במקום דרכמון] והוא ח' אסטריגנו. האסיון משקלו ג' גירות והוא ח' דרמא וחצי וכן הדיגרי, ו' אס"י עולים לח' אונק'. ק"ח דרמ' ס' ח' ליט'. האונק' היא תק"ל או ת"ר גירות חצי ליט' היא ג' אלפים ור"מ גרגרים. הין משקלו ב' ליט' וחצי. ואחרי הודיענו המשקלים נשוב אל סדר מוספר המרקחות. כ"ח א' אורי הוא משקל ע' גרות וחצי חטה. תורמוס הוא חצי אורי. אובלוס הוא ח' דניק וחצי דניק הוא משקל ח' גרות. טוסוג הוא ב' גרות וחצי. סיליקוא הוא ד' גרות. קיראט הוא אחד וין י"ד דרמא. כרמאת הוא ו' קיראטי. הדרמא הוא ג' סקרופולי. האונק היא ח' דרמ' והיא ו' דיג'. הין הוא שני ליטרי' וחצי. קונטול הוא ח' ליט' וחצי, ס"ח א' ליט', הזוז והדיגרי דבר אחד הוא. הדיגרי ג' גרגרים. —

הנוסחא השניה אינה מס' ניקולאוס כלל, והנוסחא הראשונה הוא משונה מן הנוסחא הבאה בשאר כ"י ובהעתיקה הערבית בסוף הספר כאשר נמצא המאמר על המשקלים בסוף הספר הלטיני.

חקונים והערות.

(א) דבר עשר מדות טובות שהיו לו לרצ (עין לעיל עמוד י"ד) רא"ה מ"ע "המגיד" שנת 1871 עמוד ז' וגם קי"ז. — בעמוד מ"ז שורה ח' מלמטה אחר "ומצאנו עון" חסר לפ"ד שורה אחת בל"י. — עמוד נ"ו שורה ג' מלמטה ז"ל "הקרנים" (ולא "הקרבים"). — במכתב ר' דוד ראש הגולה תקנתי מעשמי ג' דברים (כי לא היה פלאי לשאל את ידידי החכם ש.ז.ח. ה"ה על זה) ואלה הם: בעמוד ע"ז שורה י"ב "מרפא" (תחת "מרפא") ובעמוד ע"ט שורה ט"ו "שמש" (תחת "שמו") ובעמוד פ' שורה ד' מלמטה ויחשוב" (תחת "ויחשוב"). — בהשערת החכם ר' מ"ש" ש אדות מלכי היונים הנזכרים באגרת ר' יעקב מוויטניאס (לעיל עמוד פ"ה) רא"ה מה שכתב הח' לעווין במ"ע של גרען שנת 1870 עמוד קי"ז עד עמוד קכ"ב. — בעמוד ז' שורה ט"ז ז"ל לפ"ד "במקחות מתוקנות הטובה אליו" או "מקחת מתוקנת הטובה אליו", ושם שורה י"ז ז"ל לפ"ד "תשיג ידיו" (ולא "השיג"), ושם שורה י"ט ז"ל לפ"ד "שירופים". — בעמוד ז"א שורה ג' לפ"ד טעות המעתיק (או הכותב) הוא "לרובין" מחכמה הרפואות" (וז"ל לחכמת), ואולי היה כתוב בלשון לטין opus est עם היחס שמונו וזה נשתרש הטעות להמעתיק. — בעמוד ז"ב שורה ז' ז"ל לפ"ד "חכמו" (ולא "יחכמו"), ושם שורה ה' וד' מלמטה תקנתי מעשמי: הדבש (והדבש). —

(ב) אל יפלה בעיניך, קורא נעים, כי הוצאתי קצת (אחר ימים ושנים) רק מחברת קטנה במוחה; כי לא לבד מחמת עבודתי הרבה העמוסה עלי במושמרתי משמרת הקורש (וידוע כי אחי אורבא מרבץ דלא מרחמי ליה כלא בני מתא, משום

דמוכח להו במילי דשמיה), אך גם מחמת טרדות שונות
ומונעים רבים מצינו ומוחק לא יכלתי להוציא לאור חלקו
ישרון צעתי. — וצרנוני הים לחכות עוד אחי זמן (עד
שעת הכושר) ולהציא אח"כ מאורים רבים הגדולים בזמנכם
למו בחיכותם; אולם פתאום קם חים בליעל וד יסיר לך
וולעייג הדיוט קופץ בראש (את שמו לא חגלה כי הוא עצמו
כסה את שמו למען לא תגלה קלוגו וגבלותו בקהל — וס"י —)
בפני שטן אשר אחד הדחיס (כי שם נקומו) וחרץ בכלב
לשונו וחרץ וגדף בדברי שטות והבלים והצא הזיותיו במ"ע
אחד [ומוצעתני כי אם הים מכיר המ"ל את האיש הזה
ואת שיחו מה דרכו ומעשהו, בודאי לא קבל את פטפוטי
דבריו (אע"פ שגלה לו המלונץ נדבות למען יתוויס וחלומות
— כי כל מונותו רק להתפאר ולעשות לו שם טוב)]. והעביר
קול לאחור, ישרון חדל לצאת לאור כי נחסך על עמיו.
והנה רציתי להתחפק ולהחריש, כי אין כבודי להתגרות בגבל
הולך רביל ומספר לה', ואין הנר הזה שוב אפילו להקרות
את שניו; אבל למען לא יאמינו מזירי ויודעי כי החדלתי
את תמוצתי והלכתי להרגיע את עצמי, אמרתי לפרסם עכ"פ
בעת חלק אחד מן ישרון; ואם קטן הוא בזמננו גדול
הוא בחיכותו.

והנה המתלונן הנ"ל הוא חויל משרים ובסיל בנטח עי"ט
צבוע, ובחזיר פושט את טלפיו להרחות כאלו הוא כשר ובתולו
מרמז ורהב; ויהי בנסעו למרחוק הוא אוכל נבלות וטרפות
ומחלל שבת ובבואו לביתו יתלבש בטלית החסידות. ולא אדע
האחזק או האצבס על האגוס הזה אשר יצטרך במסאריס
(צין אגסי סודו המעשים) על הג"ל, בחמרו כי איצטומכא שלו
חינה מהזקת לעכול מהבלים זונגים (ולכן אוכל נבלות וטרפות!)
וכי ארכו לו הימים בדרך ואין לו עונג ושעשוע (ולכן הוא
משתעשע בעסקיו עם הקונים ביום השבת!).

ולהראות לעין כל את ענותנותו מרגל צפוייה דהאי
גברא „יפתח דדורו כשמואל בדורו“ (ועל עצמו הוא אומר
כן), אבל מה כאמר אם יפתח איש בור! ובאמת בור
ריק כרה (כפירוש חז"ל על הפסוק „בקברי אשר כריתי
לי“ — צראשית כ', ה') לעצמו (והרי הבור כהרי השור),
והשור הזה הוא גלגול צפרדע כי כצפרדע יריע אף
יצריח (כי רצונו להיות חזן) ערב רב יעלה מוגרנו, קול
המולה לא סדרים; והאי גברא הוא רע לצפרדע, כי כמוה
הוא יודע שיר המים (בין המהול).

ואצרך את ה' אשר יעצני לבלתי אפחד מוקנאת המרעים,
ויצושו ויכלמו כל הנחרים בחותם של הקב"ה.

באמצערג ב' אייר (י"ז למצ"ו) ה' תרל"א לב"ע.

המאסף.

חובן הענינים.

עמוד

א	מאת נחום ברלל
ו	מאת אברהם לעווזאהן ז"ל
טז	מאת המאסף
כו	שני מכתבים לר' יהודה המכונה טיסיר ליאון (כ"י עם הערות)
לג	ספר עזרת נשים (כ"י) עם הקדמה מאת ש.ז.ח.ה.
סא	מוזכרת ווסף (פי' ז'). מאת המאסף
	מכתב ר' דוד ראש הגולה וכו' עם הקדמה והערות מאת
סה	ש.ז.ח.ה.
פא	מוזכרת המזכיר (פי' ז' נ' ד'). מאת משה שטיינשניידער
צד	חקונים והערות. מאת המאסף